

Sociaal vertrouwen in Oud-Zuid

*Literatuurverkenning en ontwikkeling
van een meetinstrument*

Hans Boutellier
Ron van Wonderen
Suzanne Tan
Ilse de Groot
Sima Nieborg

April 2007

Inhoud

	Voorwoord	5
1	Samenvatting en conclusies	7
	Doelstelling	15
Deel I	Literatuurstudie	17
1	Probleemverkenning	19
2	Sociaal vertrouwen	23
3	Polarisatie	27
4	Intimidatie als risicofactor	35
5	Extremisme en radicalisering	41
6	Conclusies van de literatuurverkenning	51
Deel II	Ontwikkeling instrument polarisatie en sociaal vertrouwen	55
1	Ontwikkeling prototype	57
	1.1 Introductie	57
	1.2 Toetsen van het model	60
2	Analyses	63
	2.1 Introductie	63
	2.2 Schaalconstructies	64
3	Aanwezigheid vertrouwen, polarisatie en risicofactoren	69
	3.1 Aanwezigheid sociaal vertrouwen en polarisatie	69
	3.2 Aanwezigheid risico- en beschermingsfactoren	71
4	Analyses vertrouwen/polarisatie en risico- en beschermingsfactoren	77
5	Samenvatting en conclusies	83
	5.1 Introductie	83
	5.2 Toetsen van het model	84
Deel III	Bewonersenquête Diamantbuurt, Hoofddorppeleinbuurt en Apollobuurt	89
1	Uitvoering van het onderzoek	91
	1.2 Resultaten polarisatie en vertrouwen	93
	1.3 Resultaten risico- en beschermingsfactoren	96
	Geraadpleegde literatuur	103
	Bijlage 1 Resultaten bewonersenquête	107
	Bijlage 2 Vragenlijst bewonersenquête	115
	Bijlage 3 Samenvatting interviews professionals	125

Voorwoord

Ruim een jaar geleden raadpleegde het bestuur van het Amsterdamse stadsdeel Oud-Zuid het Verwey-Jonker Instituut over wat werd genoemd de intolerante houding van groepen bewoners in sommige buurten ten opzichte van elkaar. Men had het gevoel weinig zicht te hebben op mogelijke onderlinge spanningen. Incidenten zijn letterlijk incidenteel en er komen weinig meldingen over zulke problemen binnen. Mogelijke intolerante gevoelens zijn enigszins ongrijpbaar, maar zouden wel opeens kunnen leiden tot grote problemen. We adviseerden het stadsdeel mogelijke intolerantie te meten in termen van sociaal vertrouwen en de mogelijke ondermijning daarvan door polarisatie tussen groepen. Het leidde tot de opdracht om hiervoor een instrument te ontwikkelen.

Bij de uitvoering van deze opdracht werd de relatie gelegd met het onderzoeksprogramma Veiligheid en burgerschap van de Vrije Universiteit (afdeling Bestuur en organisatie), dat zich onder andere bezighoudt met de verhouding tussen veiligheid en vertrouwen. Onder meer daardoor raakte de afdeling Onderzoek en Statistiek van de gemeente betrokken bij de onderneming. Op basis van dit samenwerkingsverband werd het voorliggende product ontwikkeld. Het werd uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut, onder auspiciën van de VU en in nauwe samenwerking met O&S.

Op basis van de literatuurstudie definieerden we sociaal vertrouwen als een 'communautaire aangelegenheid': het gevoel erbij te horen in een grootstedelijke context. We achtten het verantwoord polarisatie te zien als de tegenpool van sociaal vertrouwen', wat door het onderzoek wordt bevestigd. Bovendien meenden we dat we de mate van sociaal vertrouwen in verband moesten brengen met mogelijke onderliggende factoren. Deze zijn gebaseerd op een uitgebreide literatuurstudie en op een aantal interviews met professionals in het stadsdeel. Voor de ontwikkeling van de vragenlijst maakten we gebruik van bestaande inzichten in (en vragenclusters over) relevante risicofactoren.

We beschouwen het resultaat als work in progress, maar belangrijk genoeg om in de vorm van deze publicatie naar buiten te brengen. Daarmee stellen we het instrument, in overleg met de opdrachtgever, beschikbaar aan een groter publiek en kan het desgewenst in een bredere context worden benut. Toepassing van het instrument geeft niet het laatste woord over mogelijke spanningen in buurten, maar geeft daar wel indicaties voor. Het lijkt ons wenselijk metingen gepaard te laten gaan met kwalitatieve inspanningen om 'het gevoelen' in buurten te meten. Uiteindelijk blijven wijsheid en inzicht van bestuurders doorslaggevend in het 'bij elkaar houden van de boel'. We denken desalniettemin een relevante bijdrage aan deze bestuurlijke missie te kunnen leveren.

Hans Boutellier

Samenvatting en conclusies

Introductie

In de afgelopen jaren zijn in Amsterdam spanningen naar voren gekomen en incidenten gebeurd die kunnen wijzen op afnemend vertrouwen tussen inwonersgroepen. Stadsdeel Oud-Zuid heeft het Verwey-Jonker Instituut en de leerstoel Veiligheid & Burgerschap van de Vrije Universiteit verzocht een onderzoek uit te voeren naar deze problematiek. Meer in het bijzonder ging het om het ontwikkelen van een instrument dat deze problematiek in kaart kan brengen. Het onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met de dienst O&S van de gemeente Amsterdam. In samenspraak met het stadsdeel is dit verzoek toegespitst op de vraag hoe het in Oud-Zuid gesteld is met 'sociaal vertrouwen' in relatie met de veronderstelde tegenpool polarisatie. Hiertoe is een instrument ontwikkeld dat inzicht geeft in de mate en aard van 'sociaal vertrouwen' en polarisatie. Het instrument verschaft bovendien inzicht in de aanwezigheid van factoren die hierop van invloed zijn. Het meetinstrument is gebaseerd op een model dat risico- en beschermingsfactoren blootlegt.

Uitvoering van het onderzoek

Door een studie van wetenschappelijke literatuur is verhelderd wat verstaan moet worden onder de begrippen 'sociaal vertrouwen' en 'polarisatie'. Ook is geïnventariseerd wat de literatuur zegt over factoren die sociaal vertrouwen in de weg kunnen staan.

Uitkomsten literatuurstudie

In de wetenschappelijke literatuur zijn nog betrekkelijk weinig empirisch onderbouwde verbanden aangetoond tussen sociaal vertrouwen en polarisatie enerzijds en specifieke risico- en beschermingsfactoren anderzijds. De onderzoekers zijn

daarom ook te rade gegaan bij studies binnen aanpalende domeinen zoals conflict-dynamiek en radicalisering. Deze exercitie heeft geleid tot de selectie van een set van risico- en beschermingsfactoren¹. Aanknopingspunten voor deze selectie zijn gevonden bij onder meer Staub; Diekstra, Komen & Tchiche; Govier; Communities that Care. Deze kunnen aanknopingspunten bieden voor de redenen voor sociaal vertrouwen dan wel polarisatie. De literatuur wijst op verschillende vormen van vertrouwen (tussen individuele personen onderling, ten opzichte van instituties en tussen groepen burgers). Gegeven het doel van het onderzoek is gekozen voor een 'communale' interpretatie van het begrip sociaal vertrouwen: het gaat om relaties tussen groepen in de buurt. Daarbij wordt sociaal vertrouwen kortweg gedefinieerd als '*het gevoel erbij te horen in een grootstedelijke omgeving*'. In de langere definitie gaat het daarbij om *binding* binnen een groep of gemeenschap, *bridging* tussen groepen en *linking* met de samenleving als geheel. Het begrip 'polarisatie' is ten behoeve van het instrument gedefinieerd als 'het (proces van) verscherping van tegenstellingen tussen verschillende groepen burgers'.

Het model (schematisch)

Om de verzamelde informatie voor het stadsdeel beleidsrelevant te kunnen maken, is op basis van de literatuurstudie een risicoanalysemodel ontwikkeld. Concreet bestaat het risicoanalysemodel uit een clustering van risico- en beschermingsfactoren. In schema 1 is het risicoanalysemodel beknopt weergegeven. Het model meet vertrouwen-polarisatie aan de hand van zeven vragen die gezamenlijk een schaal vormen. Omdat het bij vertrouwen en polarisatie gaat om brede begrippen is het noodzakelijk dat de schaalitems de verschillende aspecten van deze begrippen dekken (zie in schema 1: 1B). Ook de risicofactoren en beschermende factoren die van invloed kunnen zijn op sociaal vertrouwen en polarisatie worden alle gemeten met behulp van één of meerdere items. Na analyse en statistische toetsing hebben de onderzoekers de bij de risico- en beschermingsfactoren behorende items geselecteerd die zijn te beschouwen als schalen. In schema 1 (1C) staan de betreffende risico- en beschermingsfactoren zoals die zijn opgenomen in de enquête.

Uitvoering enquête en interviews

Het onderzoek is uitgevoerd in drie buurten. In de Diamantbuurt², Apollobuurt en Hoofddorppleinbuurt zijn enquêtes afgenomen onder bewoners. In totaal zijn 800 bewoners bevraagd. Het grootste deel van de bewoners is telefonisch geïnterviewd. Om de representativiteit van de steekproef te waarborgen zijn aanvullend straatinterviews gehouden met groepen bewoners die telefonisch moeilijk zijn te bereiken, vooral bewoners van allochtone herkomst.

Aangezien sommige risico- en beschermingsfactoren zich minder lenen voor bevraging in een bewonersenquête, zijn deze op een andere wijze vastgesteld, namelijk door interviews met sleutelpersonen.

¹ In schema 1 (onderdeel 1C) is een beschrijving van de risico- en beschermingsfactoren opgenomen.

² De buurtcombinatie Diamantbuurt bestaat uit drie subbuurten waarvan de eigenlijke Diamantbuurt er één is. De buurtcombinatie is onder te verdelen in de Diamantbuurt en de Burgermeester Tellegenbuurt Oost en West.

Schema 1: 'Beknopte weergave model sociaal vertrouwen / risico- en beschermingsfactoren'

1A CONTINUÛM SOCIAAL VERTROUWEN - POLARISATIE

SOCIAAL VERTROUWEN - POLARISATIE

1B SCHAALITEMS SOCIAAL VERTROUWEN EN POLARISATIE

Ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen
In deze buurt gaan mensen uit verschillende bevolkingsgroepen op een prettige manier met elkaar om
Ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is
In deze buurt wonen bevolkingsgroepen waar ik niet zo positief over denk
Als ik op vakantie ga dan durf ik mijn huissleutel aan de burens toe te vertrouwen
Ik heb evenveel vertrouwen in buurtgenoten die mijn cultuur delen als in buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn
Ik voel wel eens spanningen met buurtgenoten uit een andere cultuur

1C RISICO- EN BESCHERMINGSFACTOREN

Sociaal-economische risicofactoren

Immigrantenstatus

Economische achterstand (laag inkomen, lage opleiding)

Moeilijke leefomstandigheden (slechte of krappe huisvesting)

Krenking a.g.v. een (gepercipieerd) gebrek aan rechtvaardigheid, uitsluiting en achterstelling, gebrek aan perspectief

Angst en onbehagen; psychologische risicofactoren

Maatschappelijk onbehagen en angsten (zoals angst voor toekomst, werkloosheid en terrorisme)

Risicofactoren op basis van wederzijds contact

Overlastgevend en crimineel gedrag in de buurt waarbij de perceptie bestaat dat leden van bepaalde bevolkingsgroepen hierin zijn oververtegenwoordigd

Mogelijkheden of vaardigheden om op te treden tegen ongewenst gedrag

Buurt, veiligheid en intimidatie/pesten

Beleving overlast en (on)veiligheid in de buurt en beleving pesten en intimidatie

Slachtofferschap

Ontoereikend ingrijpen door overheid en instituties

(On)tevredenheid over optreden politie, (lokale) overheid, instituties

Persoonlijke kenmerken

Psychologische kenmerken (zelfbeeld, gevoel van controle)

1D BESCHERMINGSFACTOREN

Sociale cohesie

Activiteiten, programma's

Sociale controle

Lidmaatschap verenigingen

Resultaten Diamantbuurt, Hoofddorppleinbuurt en Apollobuurt

Omvang en aard van sociaal vertrouwen en polarisatie

De resultaten voor de aanwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie in de drie buurten zijn weergegeven in schema 2. In de Diamantbuurt zijn bewoners het relatief vaak eens met één of beide 'polarisatie-items': 'In deze buurt wonen bevolkingsgroepen waar ik niet zo positief over denk' en 'Ik voel wel eens spanningen met buurtgenoten uit een andere cultuur'. In de Diamantbuurt is één op de drie inwoners het eens met één van de beide items, negen procent zelfs met beide items. In de andere twee buurten zijn deze percentages aanmerkelijk lager. Ook voor de andere items zien we verschillen tussen de drie buurten, maar iets minder saillant. Bijna één op de drie inwoners van de Diamantbuurt is het oneens met drie of meer van de vijf vraagitems³ met betrekking tot sociaal vertrouwen, tegenover één op de zes inwoners in de Hoofddorppleinbuurt en één op de vijf inwoners in de Apollobuurt.

Schema 2: Frequentieverdeling itemscores vertrouwen, polarisatie en continuüm per buurt

Frequentieverdeling itemscores vertrouwen	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (respondent is het eens met nul items die sociaal vertrouwen indiceren)	4%	0%	3%
1	11%	5%	3%
2	16%	11%	15%
3	29%	29%	31%
4	25%	23%	30%
5 (respondent is het met alle vijf items die sociaal vertrouwen indiceren)	15%	32%	19%
Frequentieverdeling itemscores polarisatie	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (respondent is het eens met nul items die polarisatie indiceren)	57%	85%	92%
1	34%	11%	5%
2 (respondent is het met beide items die polarisatie indiceren)	9%	4%	4%

Relatie risico- en beschermingsfactoren en vertrouwen/polarisatie

De volgende stap in het onderzoek was het analyseren van het verband tussen de risico- en beschermingsfactoren en sociaal vertrouwen en polarisatie.⁴ In de analyses is statistische samenhang gevonden tussen bepaalde risicofactoren en de mate waarin inwoners vertrouwen hebben of juist gepolariseerd zijn. Dit geeft empirische steun aan de vooronderstelling dat de aanwezigheid van deze risicofactoren kan bijdragen aan het ontstaan van polarisatie of het afnemen van sociaal vertrouwen.

³ Zie schema 1 (1B) voor de inhoud van de items.

⁴ Een statistisch verband is niet hetzelfde als een causale relatie. Wel kan het statistisch verband inzicht geven in welke risico- en beschermingsfactoren samenhang vertonen met de aan- of afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie, en welke risico- en beschermingsfactoren de aan- of afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie het beste kunnen voorspellen.

Diamantbuurt

In de Diamantbuurt voorspelt een positieve beleving van de buurt (veiligheid en leefomgeving) het beste de aanwezigheid van veel sociaal vertrouwen bij de inwoners. De aanwezigheid van polarisatie tussen culturele bevolkingsgroepen wordt het beste voorspeld door de perceptie van overlast, pesten en intimidatie.

Hoofddorppleinbuurt

In de Hoofddorppleinbuurt wordt de aanwezigheid van veel vertrouwen bij de inwoners eveneens het beste voorspeld door een positieve beleving van de buurt (veiligheid en leefomgeving). Polarisation is in de Hoofddorppleinbuurt bij een klein deel van de inwoners aanwezig. Deze wordt voorspeld door de mate van maatschappelijk onbehagen die inwoners voelen (angsten voor geweld, werkloosheid, terrorisme en etnische spanningen). De perceptie van overlast, pesten en intimidatie is in de Hoofddorppleinbuurt op zichzelf geen voorspeller van polarisation. De perceptie dat overlast veroorzaakt wordt door met name allochtone bevolkingsgroepen blijkt in de Hoofddorppleinbuurt wél een voorspeller voor polarisation. Hierbij zij aangetekend dat slechts een beperkt percentage van de inwoners van de Hoofddorppleinbuurt overlast specifiek toeschrijft aan allochtone bevolkingsgroepen. Zij die dat wel doen, zijn het vaker eens met de items die polarisation meten.

Apollobuurt

De voorspellers voor de aanwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisation in de Hoofddorppleinbuurt en in de Apollobuurt komen voor een groot deel overeen. In de Apollobuurt wordt polarisation daarnaast voorspeld door een negatief zelfbeeld.

NB: We hebben de analyses ook uitgevoerd voor alle respondenten (dus zonder onderscheid tussen buurten). Dan zien we - naast de hiervoor genoemde factoren - nog een andere voorspeller van een hoger sociaal vertrouwen, en wel de perceptie van een verbeterde inspanning van stadsdeel en politie om de buurt leefbaar te houden.

Andere risico- en beschermingsfactoren

Zoals eerder gesteld, zijn sommige risico- en beschermingsfactoren niet getoetst in de bewonersenquête, maar door interviews met professionals en sleutelpersonen. Samenvattend geldt dat bewoners van de Hoofddorppleinbuurt een hoge mate van sociale controle zien als een belangrijke beschermingsfactor. Deze factor wordt mede toegeschreven aan de 'dorpse sfeer', onder andere door de kleinschalige manier van ondernemen (kleine winkels) in de wijk. Voor de Diamantbuurt geven professionals aan dat het beeld van polarisation, zoals dat in de media is ontstaan, genuanceerd moet worden (dit komt ook overeen met de resultaten van de bewonersenquête). In de afgelopen jaren zijn in de Diamantbuurt volgens de professionals veel initiatieven ontplooid die de problemen verminderd hebben. Vooral op het tegengaan van jongerenoverlast wordt veel gedaan (zoals het volgen van jongeren en een mentortraject); dit is een belangrijke beschermende factor. Een

risicofactor is volgens de professionals het gevoel van uitsluiting en de mindere kansen van met name Marokkaanse jongeren.

Overige bevindingen

Juist in de Diamantbuurt constateren relatief veel inwoners *hoopvolle ontwikkelingen*:

- 28% van de inwoners in de Diamantbuurt (in de subbuurt Diamantbuurt 38%) vindt dat het gedrag van jongeren op straat in de afgelopen twee jaar is verbeterd (tegenover 14% verslechterd); zie tabel 1;
- 40% van de inwoners in de Diamantbuurt vindt de inspanningen door het stadsdeel en de politie om de buurt leefbaar te houden in de afgelopen twee jaar verbeterd (tegenover 9% verslechterd); zie tabel 1;
- 30% van de inwoners in de Diamantbuurt (in de subbuurt Diamantbuurt 34%) denkt dat de sfeer tussen Nederlanders en buurtbewoners uit andere culturen in de komende twee jaar zal verbeteren (tegenover 12% die denkt dat de sfeer zal verslechteren); zie tabel 2.

Tabel 1		Apollohuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
Is de afgelopen 2 jaar het gedrag van jongeren op straat in uw buurt...	Verbeterd	7%	7%	28%
	Gelijk gebleven	62%	64%	43%
	Verslechterd	15%	12%	14%
	Geen antwoord, weet niet	16%	17%	15%
Zijn de afgelopen 2 jaar de inspanningen van stadsdeel en politie om de buurt leefbaar te houden	Verbeterd	16%	23%	40%
	Gelijk gebleven	55%	42%	33%
	Verslechterd	9%	6%	9%
	Geen antwoord, weet niet	20%	29%	18%
Denkt u dat in de komende twee jaar de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen zal verbeteren, gelijk zal blijven of zal verslechteren?	Verbeteren	10%	18%	30%
	Gelijk blijven	44%	55%	40%
	Verslechteren	5%	8%	12%
	Geen antwoord, weet niet	40%	20%	19%

Tot slot is een aandachtspunt dat in de subbuurt Diamantbuurt, in vergelijking met andere buurten, *kinderen buiten proportioneel veel overlast veroorzaken* (zie tabel 2).

Tabel 2		Apollohuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
Geven kinderen tot ca. 14 jaar vaak, soms of vrijwel nooit overlast veroorzaken in uw buurt?	Vaak	4%	1%	19%
	Soms	17%	18%	33%
	Vrijwel nooit	78%	80%	44%
	Weet niet, geen antwoord	1%	2%	4%

Eindconclusies

Conclusies model

Het model beschrijft - met behulp van gevalideerde schalen - de aan- en afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie tussen bevolkingsgroepen uit verschillende culturen. Het model beschrijft daarnaast de aan- en afwezigheid van risico- en beschermingsfactoren in verschillende buurten en de samenhang daarvan met sociaal vertrouwen en polarisatie.

De vooronderstelling op basis van de literatuurstudie dat sociaal vertrouwen en polarisatie tussen culturele groepen zijn op te vatten als een continuüm, wordt bevestigd door de resultaten van de bewonersenquête. Naarmate men meer vertrouwen heeft in zijn sociale omgeving zal de neiging tot polarisatie afnemen. Maar ook het omgekeerde kan het geval zijn: processen van polarisatie ondermijnen het aanwezige sociaal vertrouwen in de buurt.

Op basis van periodieke metingen kan het stadsdeel processen eerder onderkennen en beter sturen op gewenste resultaten. Dit biedt het stadsdeel aanknopingspunten om gericht in te zetten op het voorkomen of reduceren van die risicofactoren die in een bepaalde wijk pregnant aanwezig zijn.

Conclusies resultaten Diamantbuurt, Hoofddorppleinbuurt en Apollobuurt

In het onderzoek is sociaal vertrouwen en polarisatie vastgesteld bij de inwoners van de Diamantbuurt, Hoofddorppleinbuurt en de Apollobuurt:

- In de Hoofddorppleinbuurt en de Apollobuurt hebben de inwoners gemiddeld meer 'sociaal vertrouwen' dan in de Diamantbuurt.
- In de Diamantbuurt is vaker sprake van 'polarisatie' dan in de Hoofddorppleinbuurt en de Apollobuurt.

In het onderzoek is nagegaan welke risico- en beschermingsfactoren aanwezig zijn in de buurten:

- In de Diamantbuurt is sprake van de grootste cumulatie van risicofactoren. In de Apollobuurt zijn risicofactoren nagenoeg afwezig. De Hoofddorppleinbuurt zit hier tussenin.
- In de drie buurten is voor een deel sprake van *verschillende* risico- en beschermingsfactoren. Het instrument is hierin onderscheidend.

De meest veelzeggende risico- en beschermingsfactoren per buurt zijn (op grond van de bevindingen uit de bewonersenquête en de interviews) samengevat in schema 4. Benadrukt zij dat percepties van overlast en veiligheid (met name in de Diamantbuurt) samenhangen met sociaal vertrouwen en polarisatie. Dit geeft steun aan de these van Ervin Staub dat het 'zich veilig voelen' een belangrijke determinant is voor een positieve(re) houding tussen bevolkingsgroepen.

Tot slot

In de Diamantbuurt wordt relatief meer overlast op straat ervaren dan in de andere twee buurten. *De ervaren overlast is in de Diamantbuurt echter niet opvallend hoog*; de meeste items die betrekking hebben op overlast worden door de inwo-

ners van de Diamantbuurt in positieve zin beantwoord. Daarbij komt nog dat juist in de Diamantbuurt relatief veel inwoners *hoopvolle ontwikkelingen* in hun buurt constateren. Het communiceren van positieve ontwikkelingen kan het vertrouwen in de buurt verder ondersteunen

Tot slot is een aandachtspunt dat in de subbuurt Diamantbuurt, in vergelijking met andere buurten, *kinderen buiten naar verhouding veel overlast veroorzaken*. Het lijkt zinvol hierop actie te ondernemen. In verscheidende steden lopen thans effectieve straat- en pleinprojecten die overlast door kinderen verminderen.

Schema 4: Meest saillante risico- en beschermingsfactoren per buurt

	Beschermingsfactoren	Risicofactoren polarisatie	Risicofactoren sociaal vertrouwen
Diamantbuurt	Initiatieven hebben in de afgelopen jaren de overlast van jongeren verminderd.	1. Ervaring van overlast, pesten en intimidatie op straat; 2. Gevoel van uitsluiting en minder kansen bij met name Marokkaanse jongeren.	In alle drie buurten is een positieve buurtbeleving (beoordeling woonomgeving en veiligheid) de belangrijkste factor voor meer sociaal vertrouwen.
Hoofddorppleinbuurt	1. Sociale controle; 2. dorpse sfeer; 3. kleinschalige manier van ondernemen.	Weinig polarisatie. Geen saillante risicofactoren.	
Apollobuurt	Afwezigheid van risicofactoren.	Weinig polarisatie. Maar voor inwoners die wél hoog scoren op polarisatie hangt dit samen met persoonlijke en psychologische kenmerken zoals zelfbeeld en maatschappelijke angsten	

Doelstelling

In Amsterdam, en meer specifiek in het stadsdeel Oud-Zuid, maken bestuurders zich zorgen om processen van verharding in een aantal wijken. Vanuit meerdere invalshoeken zijn in de afgelopen jaren spanningen en incidenten genoemd die zouden kunnen wijzen op afnemend vertrouwen tussen inwonersgroepen. Stadsdeel Oud-Zuid heeft het Verwey-Jonker Instituut en de Vrije Universiteit verzocht een onderzoek uit te voeren naar deze problematiek. Een belangrijke vraag daarbij is om een instrument te ontwikkelen waarmee deze problematiek in kaart gebracht kan worden.

Het Verwey-Jonker Instituut en de VU hebben dit verzoek vertaald in de vraag hoe het in Oud-Zuid gesteld is met 'sociaal vertrouwen' (en haar tegenpool 'polarisatie'). Wij hebben hier als invalshoek genomen sociaal vertrouwen tussen culturele groepen. Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is om een meetinstrument te ontwikkelen dat de status quo in een wijk ten aanzien van sociaal vertrouwen tussen culturele groepen kan meten. Op basis van periodieke metingen kan het stadsdeel ongewenste processen eerder onderkennen en daardoor beter sturen op gewenste resultaten. Het meetinstrument is gebaseerd op een risicomodel dat onafhankelijke risicofactoren bloot legt. Dit biedt het stadsdeel aanknopingspunten om gericht in te zetten op het voorkomen of reduceren van die risicofactoren die in een bepaalde wijk pregnant aanwezig zijn.

In bestaande instrumenten zijn nauwelijks vragen opgenomen rond polarisatie (of intimidatie). Dit geldt niet voor (sociaal) vertrouwen. Daarover zijn in enkele al bestaande monitors al vragen opgenomen. Het is onbekend of de mate van sociaal vertrouwen in een wijk opgevat kan worden als de tegenhanger van polarisatie. Met andere woorden: kunnen we stellen dat sociaal vertrouwen en polarisatie een continuüm vormen? Als dit inderdaad zo is, dan is de mate van sociaal vertrouwen in een wijk een goede voorspeller voor de mate van polarisatie. Het onderzoek moet uitwijzen of dit zo is.

Het onderzoek kent diverse fasen en onderzoeksactiviteiten. De eerste onderzoeksactiviteit binnen dit project betreft een literatuurverkenning. Doel van deze verkenning is om na te gaan wat er in Nederlandstalige en Engelstalige (wetenschappelijke) literatuur bekend is over sociaal vertrouwen, en het verband met polarisatie. In de literatuur wordt gezocht naar relevante indicatoren. Daarna wordt op basis van de literatuur en input van een tiental sleutelfiguren een concept-meetinstrument ontwikkeld. Vervolgens wordt met dit instrument een meting gehouden. De opbrengst van de meting is een vergelijking van de mate sociaal vertrouwen en polarisatie en de aanwezigheid van risico- en beschermingsfactoren tussen drie buurten in Oud-Zuid. Indien nodig zal het instrument op basis van deze meting worden bijgesteld.

Het project beoogt met andere woorden meer inzicht te bieden in het leefklimaat in wijken aan de hand van een meting van de mate van polarisatie en sociaal vertrouwen. In dat verband wordt achtereenvolgens gerapporteerd over een conceptuele verkenning van 'sociaal vertrouwen', 'polarisatie' en aanpalende begrippen; over de ontwikkeling van het instrument; over de robuustheid van het instrument en over de vergelijking tussen de drie buurten. Het onderzoek is uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut, onder auspiciën van de leerstoel Veiligheid & Burgerschap (Vrije Universiteit) en in samenwerking met de dienst Onderzoek & Statistiek van de gemeente Amsterdam. Stadsdeel Oud-Zuid was opdrachtgever.

Deel I Literatuurstudie

Probleemverkenning

De onderhavige literatuurverkenning⁵ heeft twee doelen. Ten eerste omvat de literatuurverkenning een search naar bestaande kennis over sociaal vertrouwen en polarisatie tussen bevolkingsgroepen. Wat is hierover in (wetenschappelijke) literatuur bekend? We proberen aansluiting te vinden bij bestaande theorievorming om de problemen waar het stadsdeel mee kampt beter te kunnen duiden. Het gaat hier nadrukkelijk om 'capita selecta' uit de literatuur om te komen tot begripsverheldering. Wat wordt er verstaan onder polarisatie en sociaal vertrouwen? Daarbij gaan we ook op zoek naar risico- en beschermingsfactoren voor polarisatie en sociaal vertrouwen. We gaan hierbij in op enkele aanpalende begrippen als intolerantie, onveiligheid en conflicten en zoeken naar samenhang met polarisatie en sociaal vertrouwen. We besteden apart aandacht aan de onderwerpen 'intimidatie' en 'extremisme en radicalisering'. Een tweede doel van deze verkenning is om tot uitgangspunten voor de operationalisering van polarisatie en sociaal vertrouwen tot een monitor. We openen het rapport met een korte verkenning van de situatie in Oud-Zuid.

Situatie in Oud-Zuid

Voor het *Wijkplan Oude en Nieuwe Pijp 2003 - 2006* is een sterkte/zwakte analyse uitgevoerd voor de pijlers ruimtelijk, sociaal, economisch en cultuur. De analyse is gebaseerd op de waarneming van zowel burgers als de stadsdeelsectoren. Zowel bij de sociale omgang tussen bewoners als bij de veiligheid op straat wordt de overlast door jongeren expliciet als probleem genoemd. In tegenstelling tot andere buurten waar de overlast door jongeren beheersbaar is en jongeren nog aan-

⁵ De afdeling Informatie van het Verwey-Jonker Instituut heeft zowel binnen de Nederlandstalige als de Engelse literatuur een search uitgevoerd met de zoektermen polarisatie, intimidatie, vertrouwen, discriminatie, intolerantie, pestgedrag, overlast en Diamantbuurt, Hoofddorppleinbuurt en Apollobuurt.

sprekbaar zijn op hun gedrag, is in de Diamantbuurt al geruime tijd sprake van ernstige jongerenoverlast. Tevens wordt in de wijkanalyse gesignaleerd dat er tussen de verschillende bevolkingsgroepen in de Nieuwe Pijp (waarin de Diamantbuurt ligt) wrijvingen bestaan. In het wijkplan wordt het doel geformuleerd om verder gaande segregatie en oplopende spanningen in de wijk tegen te gaan (Stadsdeel Amsterdam Oud-Zuid 2003).

In 2005 wordt in opdracht van het stadsdeel door Intraval een onderzoek uitgevoerd naar de overlast die bewoners in de Diamantbuurt ervaren. Bijna alle bewoners, namelijk 97 procent, zijn van mening dat er in de Diamantbuurt sprake is van overlast en vervelende voorvallen. Volgens 70 % van de bewoners wordt de overlast veroorzaakt door jongeren. Zij noemen vooral ruzie makende en schreeuwende jongeren, lawaai op straat en samenscholingen. Tevens geeft 70% aan dat er ook overlast is van anderen dan jongeren, maar de frequentie daarvan is veel lager. In het jaar voorafgaand aan het onderzoek is ruim een kwart van de bewoners (28%) zelf slachtoffer geworden van een voorval of misdrijf in de eigen buurt. Het gaat daarbij vooral om vandalisme en verbale agressie. Van degenen die slachtoffer zijn geworden van verbale agressie geeft 81% aan dat jongeren de laatste keer de daders waren. Van degenen die slachtoffer zijn geworden van fysieke agressie geeft 69% aan dat jongeren de daders waren. Bewoners wonende aan en in de directe omgeving van het Smaragdplein ondervinden meer hinder van jongeren dan bewoners elders in de wijk.

Een opvallend gegeven is dat de mate waarin bewoners last van dit gedrag ervaren aanzienlijk verschilt. Sommige bewoners ervaren heel veel overlast, terwijl anderen in dezelfde straat hier maar matig last van hebben. Een kwart van de bewoners meldt overlast aan de politie. Reden om niet te melden is dat dit toch geen zin heeft, of dat de overlast nu ook weer niet zo ernstig is. Om de overlast op de korte termijn tegen te gaan zien de bewoners het inzetten van politietoezicht en het aanbieden van meer voorzieningen voor jongeren als de belangrijkste maatregel (beiden opgemerkt door 25% van de bewoners). Voor de lange termijn vinden bewoners repressieve maatregelen minder geschikt. De meeste bewoners geven de voorkeur aan sociale maatregelen zoals het vinden van werk voor de jongeren. Degenen die veel overlast ervaren zijn meer geneigd om voorvallen bij de politie te melden en zien meer in repressieve maatregelen. Kennelijk hebben zij door de aanhoudende overlast die zij ervaren minder vertrouwen in de sociale aanpak. Overigens voelen bewoners zich in deze buurt niet onveiliger dan bewoners elders in het land of in Amsterdam. Blijkbaar heeft de ervaren overlast geen invloed op de ervaren (on)veiligheidsbeleving (Bieleman et al., 2005).

Het voorkómen van polarisatie, en het mobiliseren van positieve krachten is één van de drie actielijnen van het programma *Wij Amsterdammers*.⁶ In het actieprogramma voor de komende periode (*Wij Amsterdammers II*) ligt het accent op het overbruggen van de afstand en het wantrouwen tussen groepen in de samenleving.

⁶ De twee andere zijn: tegengaan van radicalisering en bestrijden van terreur c.q. het voorkomen van nieuwe aanslagen.

In dit programma wordt geconstateerd dat er in het kader van *Wij Amsterdammers* / weliswaar veel activiteiten in gang gezet zijn, maar dat er in Amsterdam een serieus te nemen proces van verwijdering, polarisatie en radicalisering is. Dit geldt ook voor de Diamantbuurt.

Zorgwekkend is dat er niet alleen sprake is van overlast en intimidatie door jongeren, maar ook door oudere buurtbewoners. Ook is duidelijk dat het niet gaat om overlast door één specifieke (etnische) groep, maar om een veel complexer probleem, waarbij meerdere bevolkingsgroepen zijn betrokken. Marokkaanse jongens worden buitengesloten op de arbeidsmarkt, en moslima's met hoofddoekje vinden minder snel een stage. Een deel van de bewoners, vooral autochtonen, voelt zich wel eens gediscrimineerd. Ook wordt op scholen geconstateerd dat autochtone jongeren minder verdraagzaam worden tegenover allochtone leeftijdsgenoten en vaker extreem rechts gedachtegoed aanhangen.

Als tegenhanger voor een (proces van) polarisatie lijkt vertrouwen - in elkaar, in de samenleving en in de politiek - een belangrijke factor. Wat leren de studies naar vertrouwen ons over het gebrek aan vertrouwen? Kunnen we stellen dat polarisatie begint met een gebrek aan vertrouwen? Als dat het geval is, dan kunnen we de aanwezigheid van sociaal vertrouwen opvatten als een tegenhanger van polarisatie. In deze literatuurverkenning laten we bestaande wetenschappelijke inzichten met betrekking tot vertrouwen, polarisatie en intimidatie de revue passeren. We gaan daarbij op zoek naar de samenhang tussen deze drie begrippen, en naar aanknopingspunten voor de te ontwikkelen monitor.

Sociaal vertrouwen

In de sociologische literatuur wordt vertrouwen in relatie gebracht met instituties, de civiele gemeenschap, de democratie, gelijkheid en dergelijke. Over de causale richting kan echter worden getwist. Putnam (1992) ziet vertrouwen als conditie voor democratie. Maar ook de omgekeerde stelling is verdedigbaar. De Zweed Rothstein (2005) beargumenteert en onderbouwt dat de causale relatie van democratische instituties naar vertrouwen loopt. Het empirisch aantoonbare hoge vertrouwen in de Noord-Europese landen speelt een belangrijke rol in zijn redenering. Meer in het bijzonder wijst hij daarbij op het belang van onpartijdigheid bij de uitvoeringsinstanties van de Scandinavische landen. 'Social capital, defined as norms about reciprocity and generalized trust in other people, seems to be determined by the quality of government institutions rather than the other way around,' concludeert hij op basis van divers statistisch materiaal.

Het onderscheid tussen sociaal vertrouwen van burgers onderling en vertrouwen van burgers in de overheid of instituties is van groot belang. Sommigen duiden dit aan met achtereenvolgens horizontaal en verticaal vertrouwen. Ook komen we de termen *relationeel en institutioneel vertrouwen* tegen. Putnam (2000) constateert dat sociale relaties tussen mensen onderling de binding met de samenleving bevorderen. Het sociaal en politiek vertrouwen wordt vergroot als meer mensen lid zijn van een organisatie. Daarbij is de mate van contact en interactie belangrijk het doet er minder toe om wat voor type organisatie het gaat. Het hoeven geen sterk georganiseerde of formele verbanden te zijn, ook lichte sociale verbanden bevorderen het sociaal en politiek vertrouwen.

Putnam laat in zijn studie zien hoe hedendaagse Amerikanen steeds meer afgesneden raken van familie, vrienden en sociale structuren. Verbanden vallen weg en dit betekent een teloorgang in het sociaal kapitaal van een samenleving. De enige manier om dit proces te keren is om mensen te stimuleren lid te worden van organisaties. Overheden moeten de oprichting van organisaties bevorderen. Het WRR rapport *Vertrouwen in de buurt* sluit hier naadloos bij aan. De auteurs betogen om door samenwerking tussen de overheid en burgers vanuit het lokale niveau te wer-

ken aan leefbaarheid, sociale veiligheid en sociaal kapitaal: sociale problemen oplossen door ze op wijkniveau aan te pakken (WRR, 2005).

Sociaal vertrouwen en sociale netwerken ('sociaal kapitaal') zijn dus van belang voor het institutionele vertrouwen, maar zij zijn ook voorwaarden voor het ontstaan van zelforganiserend vermogen (Van Daal & Huygen, 2006). Onderzoek laat zien dat de aanwezigheid van sociaal kapitaal mensen een collectieve competentie geeft om te werken aan de aanpak van collectieve uitdagingen, een schone wijk, veiligheid of een aangenaam sociaal klimaat. Waar het om veiligheid gaat ontstaat bijvoorbeeld een zekere collectieve competentie om sociale sancties toe te passen bij normovertreding.

De aanwezigheid van onderling vertrouwen is een voorwaarde om mensen een collectieve competentie op het gebied van veiligheid te geven, maar is niet voldoende. Nodig is ook dat publieke opinievorming op gang komt (Diekstra, 2003, heeft het over een 'straatagenda') en dat een cultuur (of habitus) wordt ontwikkeld met normen over wat toelaatbaar is, waarop men elkaar mag aanspreken, hoe men dat doet en waarbij men door anderen gesteund wordt. Burgers zullen overtreders aanspreken omdat dat onderdeel van de habitus is geworden en omdat het vertrouwen bestaat dat ze niet alleen staan, maar steun van anderen krijgen.

In een moderne pluriforme samenleving zijn drie typen sociaal kapitaal van belang. 'Samenbindend' sociaal kapitaal zorgt ervoor dat mensen zich in hun directe sociale omgeving veilig voelen, door de aanwezigheid van netwerken, wederkerigheid en vertrouwen (*bonding*). Het is echter ook van belang dat de verschillende werelden binnen een pluriforme samenleving niet te geïsoleerd zijn. Daarom is de aanwezigheid van 'overbruggend' sociaal kapitaal nuttig, waarbij verbindingen worden gelegd tussen verschillende sociale kringen en maatschappelijke groeperingen (*bridging*). De derde vorm van sociaal kapitaal betreft de aanwezigheid van netwerken en vertrouwen tussen burgers en overheid of instanties. Woolcock (2000) gebruikt de term '*linking*' sociaal kapitaal. Er is, met andere woorden, in het begrip vertrouwen met andere woorden sprake van componenten van binding, bridging en linking.

Voor vertrouwen in de samenleving en de politiek is dus vertrouwen in elkaar nodig. Maar waar wordt vertrouwen door bepaald? Vanuit de psychologische theorie komen een drietal belangrijke constatering naar voren. Ten eerste geldt dat als de ander op ons lijkt, we hem sneller vertrouwen. Ten tweede is het makkelijker om iemand uit een groep anders dan 'de eigen groep' te vertrouwen, als je zelf mensen uit deze groep kent. Contact tussen verschillende bevolkingsgroepen is dus een belangrijke voorwaarde voor vertrouwen (zie bijvoorbeeld Govier 1997). Ten derde lijkt een gebrek aan vertrouwen samen te hangen met negatieve ervaringen in het eigen persoonlijke leven. Ook gebrek aan eigenwaarde en weinig zelfvertrouwen leidt er toe dat bepaalde mensen minder vertrouwen in anderen hebben. In de literatuur komen we met andere woorden morele, communitaristische en institutionele dimensies van vertrouwen tegen, die enigszins schematisch verbonden zijn aan verschillende primaire bronnen. De algemeen *morele* basishouding verwijst naar de opvoeding. Het basale gevoel dat 'anderen zich zullen gedragen

zoals jij zou willen dat zij jou behandelen' heeft diepe wortels en gaat volgens Rothstein vooraf aan welk civiel engagement ook. Het *communitaristische* vertrouwen zoals dat door Putnam wordt benadrukt schuilt in de sociale verbanden van personen die elkaar weten te vinden in gemeenschappelijke activiteiten en dagelijkse praktijken. Het *institutionele* vertrouwen verwijst naar ervaringen met instituties die jou bejegenen op de wijze waarop jij wilt worden bejegend (zie ook Boutellier, 2006).

Met name de communitaristische bron achten we in het kader van dit onderzoek een belangrijk aanknopingspunt voor de ontwikkeling van het instrument. Het gaat hier om de mate waarin men zich vanzelfsprekend deel weet van de eigen omgeving. Boutellier (2006) spreekt hier van het 'domein van de vanzelfsprekendheid'. Deze notie grijpt terug op klassieke sociologische literatuur (Tönnies, 1963) waarin begrippen *Gemeinschaft* en *Gesellschaft* naast elkaar worden geplaatst. Cruciaal voor een gemeenschapsgevoel is de vanzelfsprekendheid ervan voor de leden. 'The understanding is there', en hoeft niet bevochten of beargumenteerd te worden. De gemeenschap is geworteld in een soort 'sameness', een gevoel hetzelfde te zijn, dat in principe een grote homogeniteit veronderstelt (Boutellier, 2002). Een dergelijke hechte *Gemeinschaft* is in een stedelijke '*Gesellschaft*' slechts ten dele wenselijk. Hier gaat het bij voorkeur van processen van binding, bridging en linking waardoor gemeenschappelijkheid kan worden beleefd binnen een pluriforme, grootstedese context. In de migrantenliteratuur wordt in dat verband gesproken van 'the sense of belonging' (Gorashi, 2006). *Tegen deze achtergrond definiëren we vertrouwen als het vanzelfsprekende gevoel erbij te horen, in overeenstemming met de behoeften van de betrokkenen (binding), met begrip voor de diversiteit in de omgeving (bridging) en met oog voor het belang van onderlinge relaties (linking) tussen groepen. Kort gezegd spreken we dan van 'het gevoel erbij te horen in een grootstedelijke context'.*

We achten het - gegeven deze definitie - gerechtvaardigd met het instrument ook de factoren te meten die de 'sense of belonging' in een grootstedelijke context doorbreken of in de weg staan. In dat verband gaan we in de volgende paragrafen uitgebreid in op het tegenovergestelde begrip 'polarisatie' en een aantal daarmee nauw verbonden fenomenen.

Conclusie

Vertrouwen is een veelbesproken sociaal wetenschappelijk begrip. Het lijkt gerechtvaardigd te spreken van een *essentially contested concept*, dat wil zeggen dat het inzet is van veel controverse, terwijl intuïtief iedereen aanvoelt wat er wordt bedoeld (vergelijk begrippen als liefde of veiligheid). We kiezen bij deze instrumentontwikkeling voor een communitaire invulling van het begrip, dat wil zeggen het gevoel erbij te horen, met de aantekening dat het in een grootstedelijke context vervolgens gaat om de bereidheid relaties met andere groepen aan te gaan (vergelijk in dat verband ook de mozaïekopvatting van Etzioni (1996). Voor de operationalisering betekent dit dat we ons richten op vertrouwen tussen groepen (en niet algemeen moreel of institutioneel vertrouwen).

Polarisatie

Zowel in het politieke als in het publieke debat wordt veel gesproken over een algemene verharding in Nederland. Er zou sprake zijn van groter wordende tegenstellingen tussen diverse bevolkingsgroepen en minder verdraagzaamheid. Diverse peilingen bevestigen dit beeld. In juni 2006 kwam onderzoeksbureau Motivaction naar buiten met het gegeven dat Nederlanders racistischer zijn geworden: van de 1020 geënquêteerde autochtonen geeft ongeveer 10% openlijk toe racistisch te zijn, en nog eens 17% noemt zichzelf 'af en toe racistisch' (*Volkscrant*, 6 juni 2006). Vanuit meerdere hoeken wordt er op gewezen dat de wijze van berichtgeving in de media de polarisatie bevordert. Niet alleen de media treffen blaam, ook de wijze waarop het politieke debat momenteel gevoerd wordt is aan kritiek onderhevig.

Nu de verhoudingen tussen diverse groepen burgers onder een vergrootglas liggen is het lastig om te bepalen hoe het daar nu werkelijk mee staat. In opiniërende stukken wordt polarisatie tussen bevolkingsgroepen vaak in verband gebracht met de grote politieke problemen op het wereldtoneel, vooral de inval van de VS in Irak en het immer voortslepende Israël/Palestina conflict. De verscherpte tegenstellingen tussen de Westerse en Arabische wereld worden in alle grote Europese steden waar migrantengemeenschappen gevestigd zijn gevoeld. Dit geluid valt ook te beluisteren onder professionals en wetenschappers. Zij noemen de sterke identificatie van jonge moslims met de Palestijnse zaak en het feit dat alles met behulp van televisie en internet tot in detail de huiskamers binnenkomt een belangrijke reden voor de verscherping van de tegenstelling moslim/niet-moslim in Nederland. Men veronderstelt dat ook het groeiende antisemitisme in Nederland hieruit voortkomt. Deze opinie lijkt gemeengoed geworden te zijn.

Er is in Nederland echter nog geen grondig onderzoek verricht naar polarisatie. We weten dus niet in welke mate er werkelijk sprake is van polarisatie, en evenmin kunnen we met stelligheid de oorzaken ervan benoemen. We kiezen voor een pragmatische werkwijze en nemen als uitgangspunt de omschrijving van polarisa-

tie door Van Dale als 'het (proces van) verscherping van tegenstellingen'. Hieronder beschrijven we verschillende elementen van polarisatie, waarvan we vermoeden dat zij een rol in polarisatie spelen. In dit onderzoek gebruiken we in overeenstemming met de communautaire invulling van het begrip vertrouwen voor de term polarisatie als 'het (proces van) verscherping van tegenstellingen tussen verschillende groepen burgers'.

Tolerantie en intolerantie

Het lijkt zinvol het begrip tolerantie in deze verkenning erbij te betrekken. Wat is de relatie tussen tolerantie, of het gebrek daaraan, en polarisatie? Kunnen we stellen dat polarisatie begint met intolerantie? Voor zover bekend, is in Nederland geen concreet onderzoek verricht met specifiek (in)tolerantie als onderwerp. Wel is er veel aandacht vanuit de hoek van ethici en filosofen (bijvoorbeeld Derkse, 2004). Aan deze bundel ontleen we twee belangrijke inzichten op basis van de artikelen van Becker en van Van Stokkom. Ten eerste moet tolerantie volgens de ethicus Becker (2004) niet verward worden met onverschilligheid of gedogen. Dit suggereert namelijk dat de tolerante persoon geen eigen inzet heeft. Als er sprake is van onverschilligheid, betekent dit een afstand tussen mensen. Tolerantie is echter een morele kwaliteit die inspanning vereist. De mens moet meer dan ooit voor zichzelf de vraag beantwoorden hoe hij wil leven. Daarbij moet hij ook de vraag beantwoorden hoeveel ruimte hij de ander gunt om in overeenstemming met diens overtuigingen te leven.

Tolerantie is de acceptatie van de ander. Daarbij moet steeds afgewogen worden hoever de eigen tolerantie reikt. Dit kan tot botsingen leiden maar dan is er tenminste sprake van betrokkenheid op elkaar. De Belgische filosoof en antropoloog Van Damme verwoordt dit als volgt: 'Wie onverdraagzaam is, is niet onverschillig voor zaken die rondom hem gebeuren. Intolerantie veronderstelt dus dat bepaalde dingen niet helemaal apart staat van mijn zaken, dat andermans zaken nooit louter *none of my business* zijn. Wie onverdraagzaam is, vindt dat de zaken niet goed lopen en kan de ander niet zomaar *carte blanche* geven om onverstoord te blijven doen waar hij zin in heeft. Mensen zijn dus intolerant wanneer datgene wat de ander doet niet gratis, vrijblijvend en zonder gevolgen is voor de zaken waar zij veel belang aan hechten' (Van Damme 2004, p. 228-229)

Becker stelt voor tolerantie te definiëren als een deugd, een persoonlijke kwaliteit. Tolerantie veronderstelt een positie van kracht: wie tolerant is heeft iets te kiezen. Immers, hij zou een mening die hij afkeurt ook kunnen verbieden. Becker legt hier een link met vertrouwen: 'Tolerantie gaat dus samen met een zeker optimisme en vertrouwen. Dit is ook in veel hedendaagse manifestaties van tolerantie zichtbaar. Alleen die mensen worden getolereerd waarvan we vermoeden dat hun optreden niet tot al te grote brokken leidt' (Becker 2004, p. 78-79).

Ten tweede willen wij hier de typen intolerantie noemen die de socioloog Van Stokkom onderscheidt. Van Stokkom (2004) onderzoekt in zijn artikel hoe de huidi-

ge intolerantie zich verhoudt tot de twee meer klassieke vormen van intolerantie. Hij laat zich inspireren door de socioloog Scheler die in 1912 twee nijdsystemen onderscheidde. Beide vormen van nijd lijken tegenwoordig op de voorgrond te treden. Van Stokkom stelt dat er bij hedendaagse burger een overgevoeligheid is ontstaan voor allerlei vormen van tegenslag en leed. Wat voorheen doorging voor een ongenoegen of ongemak, geldt nu als serieus kwaad. Steeds meer gedrag wordt als schadelijk, pijnlijk of onwaardig gedefinieerd. We kunnen en willen met elkaar steeds minder verdragen. Alles dat niet direct onder controle kan worden gebracht wordt onduldbaar. Mensen zijn sneller gekwetst en geïrriteerd, onze tolerantiedrempel is afgenomen. Van Stokkom onderscheidt vier typen intolerantie: twee oude typen van intolerantie en twee nieuwere typen:

1. Fanatieke geloofsijver, waaronder die van fundamentalisten. Deze wordt gekenmerkt door een intense afkeer van andersdenkenden. Zelfonderzoek en het ter discussie stellen van eigen tradities wordt streng afgewezen.
2. Een andere klassieke vorm van intolerantie wordt gepraktiseerd door masculiene, eergevoelige personen die voortdurend waakzaam zijn voor mogelijke uitdagingen van hun status. Beledigingen moeten onmiddellijk worden vergolden. Wie zich zwak of hulpeloos toont, wordt veracht. Er is tevens een directe uitdrukking van groepsstatus, een bron van solidariteit onder groepsgenoten en een afperking van de groep tegenover vreemden en sociaal minderen.
3. Cynisme: een modern realisme dat morele waarden ondergeschikt maakt aan macht en belangen. Idealen gelden als een teken van naïviteit en beledigen de cynische wijsheid dat mensen per definitie onbetrouwbaar en egoïstisch zijn. Het gevoel benadeeld of mislukt te zijn zet cynici ertoe aan zondebokken te zoeken: haatgevoelens worden geprojecteerd op vreemdelingen en nieuwkomers.
4. Ten slotte kan een narcistische vorm van intolerantie worden onderscheiden, aldus Van Stokkom. Narcisme is te omschrijven als de kwetsbare hoge eigendunk: de betrokkenen houden een hoog ego op, maar beschikken in feite over een 'minimal self'. Voor hun eventuele falen houden ze anderen verantwoordelijk, wat vaak gepaard gaat met geforceerde pogingen hun gelijk te halen.

Conclusie

In de discussies over de verharding van de verhoudingen tussen groepen worden vaak ook de termen tolerantie en intolerantie gebruikt. Wij verkiezen de term polarisatie omdat het verwijst naar een (proces van) verwijdering tussen groepen burgers, terwijl tolerantie of intolerantie meer verwijst naar individuen. Daarnaast verwijst polarisatie naar gedrag, terwijl tolerantie doorgaans waarden of een houding betreft. Toch leert de behandeling van deze begrippen ons dat een tolerante houding tegenover anderen klaarblijkelijk vraagt - ook volgens Becker - om een inspanning. Op het moment dat - om welke reden dan ook - een tolerante houding niet wordt gestimuleerd, gefaciliteerd, of als belangrijke deugd wordt ervaren, lijkt dit bij te dragen aan de polarisatie tussen groepen burgers. Van Stokkom wijst ons daarbij op 'moderne' bronnen van intolerantie. De vier geconstrueerde typen van intolerantie hebben een vijandige en onverzoenlijke houding

gemeen. Voor de operationalisering betekent dit dat we geïnteresseerd zijn in daadwerkelijke contacten tussen en houdingen ten opzichte van andere groepen.

Culture wars en hate crimes

In de Verenigde Staten is sprake van een lange traditie van onderzoek naar lokale groepen, samenlevingsverbanden en buurten. Het meest bekend daarbij is het werk van de Chicago School (bijvoorbeeld Parks). Men deed in het bijzonder onderzoek naar lokale groepen en spanningen tussen groepen, met name marginale groepen zoals (jeugd)bendes. Louis Wirth bracht deze spanningen in verband met 'urbanisme' ('Urbanism as a way of life'). Sindsdien bestuderen zogenoemde 'urbanisten' sociale conflicten en het managen daarvan op lokaal niveau (zie bijvoorbeeld Sharp 1997). Studies naar lokale conflicten tussen etnische groepen betreffen vooral studies naar conflicten *tussen* buurten (daarom ook de buurtgeleerde *gangs*) en gaan niet over spanningen tussen bevolkingsgroepen *binnen* een buurt.

De aard van sociale conflicten die in dit type literatuur centraal staan gaan vaak over controversiële thema's zoals de burgerrechten van homoseksuelen of de mogelijkheden voor abortus. Hunter (1994) noemt dit 'culture wars'. Dit zijn intense sociale conflicten gecentreerd rond een fundamenteel thema op het vlak van moraliteit of rechtvaardigheid. Hunter spreekt van 'wars' vanwege de potentie van geweld die vaak met dit type conflicten gepaard gaan. In de Verenigde Staten is sprake van een sterke traditie van lokaal georganiseerde lobbyisten. Zij opereren vanuit een grote morele verontwaardiging en doen dit in georganiseerd verband. In de literatuur worden deze lobbyisten *hate groups* genoemd, ook is het niet vreemd om hun activiteiten aan te duiden met *crusades* (zie ook Sharp 1997, p. 261).

Een bijzondere onderzoekstak betreft het onderzoek naar *hate crimes*. Volgens de Amerikaanse sociaal geograaf Flint (2004) hebben Amerikanen de neiging om te doen of etnische conflicten zich buiten de gevestigde en normale samenleving af spelen. Als Italiaanse bendes overhoop liggen met de Chinese, dan valt dit dus buiten de reguliere orde. Flint toont in zijn studie aan dat ook onder de gewone goeie burgers van Amerika sprake is van racisme en racistisch geweld, die voortkomen uit haat tegenover een bepaalde groep (vandaar *hate crimes*). Hij doelt dan op geweld tegen Afro-Amerikanen. Flint stelt dat het bij *clashes* tussen verschillende groepen vaak gaat om meningsverschillen over de gezamenlijk bewoonde ruimte. Het gaat daarbij om twee zaken: hoe dient men zich te gedragen, en wie heeft daarover de zeggenschap? Hij bepleit om bij etnische conflicten af te stappen van de geografische benadering en etnisch geweld te interpreteren als sociale beweging. De haat komt namelijk niet voort uit eigen ervaringen, maar wordt als gedachtegoed van generatie op generatie doorgegeven.

Conclusie

Hoewel de inzet van de conflicten in Nederland of Amsterdam of Oud-Zuid verwijst naar culturele tegenstellingen, lijkt het begrip *culture wars* hier nauwelijks van toepassing. Niets van wat bekend is over de mogelijke polarisatie in Oud-Zuid wijst op het bestaan van zulke georganiseerde groepen. Er lijkt eerder sprake te zijn van een reeks van incidenten die samen het verontrustende beeld opleveren van polarisatie. Iets vergelijkbaars geldt voor de buitenlandse studies naar etnische conflicten in steden. In de Verenigde Staten, en dit geldt ook voor het Verenigd Koninkrijk, is veel meer dan in Nederland sprake van etnische segregatie in de grote steden. Buurten zijn er veel meer monocultureel. De literatuur over *hate crimes* lijkt wel relevant. Ook in Nederland neigen we ertoe om niet zozeer een geografische als wel sociale bewegingen te onderscheiden, bijvoorbeeld in termen van racisme, extreemrechts, of moslimfundamentalisme. Voor de operationalisering betekent dat we ons concentreren op verstoorde verhoudingen tussen etnische groepen omdat deze vaak nauw verbonden zijn met - gepercipieerde - culturele tegenstellingen.

Veiligheidsvraagstukken en conflictstudies

Naast studies naar intolerantie, *culture wars* en *hate crimes* lijken ook die rond onveiligheid en conflict relevant voor onderhavige verkenning van polarisatie en vertrouwen. In het kader van de veiligheidsstudies is het van belang dat steeds aandacht uitgaat naar de veiligheidsbeleving. In de beleving van veiligheid zijn vier verschillende lagen te onderscheiden (Boutellier, 2005). In de eerste plaats is er de daadwerkelijke angst om slachtoffer te worden van een vorm van antisociaal gedrag. In de tweede plaats is er de zorg van mensen over het antisociale gedrag in de samenleving. In de derde plaats hangen onveiligheidsgevoelens voor veel mensen samen met vormen van bestaansonzekerheid - daarbij gaat ook om sociale zekerheid of verloedering. Ten slotte gaat in het onveiligheidsgevoel ook een algemeen onbehagen schuil over de ontwikkeling van de samenleving. Onveiligheidsgevoel zegt vaak niet zoveel over de objectieve veiligheidssituatie.

Anderson en De Gruyter (2006) menen bijvoorbeeld dat de kans dat een individu slachtoffer wordt van een terroristische aanslag verwaarloosbaar klein is, en dat niet de terrorist zelf ons bedreigt, maar de angst voor de terrorist. Een Amerikaanse denktank heeft berekend dat in 2005 wereldwijd 5.300 mensen slachtoffer van een terreurdaad zijn geworden. Dit staat in geen verhouding tot bijvoorbeeld de kans om te sterven als gevolg van roken (alleen in Nederland al 20.000 personen per jaar). Toch is men wel bang voor een mogelijke terreurdaad, en niet voor een sigaret. Anderson en De Gruyter verklaren dit via de Duitse socioloog Ulrich Beck die stelt dat we het vermogen hebben verloren risico's te signaleren en te controleren. Waar men voorheen gevaren zelf kon waarnemen (bijvoorbeeld bosbranden, aardbevingen) is dat nu veel minder het geval. We worden nu in het bijzonder bedreigd door niet waarneembare gevaren zoals radioactieve straling, milieuvervuiling of ongezond voedsel.

Het ervaren van risico's raakt daarmee losgekoppeld van de persoonlijke ervaring. Daardoor kan het gebeuren dat onze angst voor een terreurdaad onevenredig veel groter is dan de kans ooit zelf slachtoffer te worden. Alle maatregelen omtrent terrorismebestrijding, zoals de identificatieplicht en de herhaaldelijke oproep tot waakzaamheid, vormen een bekrachtiging van een nog steeds bestaande dreiging. Volgens de auteurs toonden wetenschappers aan dat mensen die zich bedreigd voelen minder tolerant worden, een meer ethnocentrische kijk op de wereld krijgen, meer vooroordelen hebben en een afkeer ontwikkelen van alles dat vreemd is. Ons vertrouwen in de samenleving verandert daardoor in een gedeeld wantrouwen en impliciet wordt daarmee een verdedigingsmuur opgebouwd ten opzichte van de groep die verantwoordelijk wordt gehouden voor de bestaande terreurdreiging, in dit geval de islamitische gemeenschap. Volgens Anderson en De Gruyter zijn we bang voor het verkeerde: niet de terrorist zelf maar de angst voor de terrorist is de werkelijke bedreiging voor onze samenleving: gevoelens van intolerantie, xenofobie en ethnocentrisme worden versterkt.

Een andere discipline die ons mogelijk verder helpt is die van de conflictstudies, een wetenschapsgebied dat sterk in opkomst is. Ervin Staub, professor psychologie aan de Universiteit van Amhurst, heeft veelvuldig onderzoek verricht naar het ontstaan van conflicten. Het model van Staub beschrijft conflictdynamiek tussen verschillende groepen in een samenleving. Conflictdynamiek tussen groepen ontstaat wanneer moeilijke leefomstandigheden basale psychologische behoeften ondermijnen. Mensen hebben de behoefte zich veilig te voelen, hebben een positieve identiteit nodig en een zekere mate van autonomie. Op het moment dat psychologische basisbehoeften worden gefrustreerd zullen mensen zich terugtrekken binnen de eigen groep en/of zich afzetten tegen anderen. Er ontstaat een maatschappelijk interactieproces waarbij groepen steeds meer tegenover elkaar komen te staan omdat stevast de andere groep verantwoordelijk wordt gehouden voor de frustratie van de eigen basisbehoeften: het wij-zij denken. Daarbij stelt Staub dat aanvallen op waarden, geloof en identiteit vaak een grotere impact op conflictpotentieel in een samenleving hebben dan conflicten over materiële zaken. Wanneer er sprake is van een over langere tijd volgehouden en toenemende negatieve beeldvorming en wederzijds wantrouwen kunnen conflicten onoplosbaar en zelfs gewelddadig worden.

Staub onderkent diverse factoren die van invloed zijn op conflicten. Staub is door de gemeente Amsterdam uitgenodigd een analyse te maken voor de situatie in Amsterdam. Hij herkent de volgende factoren die in de Amsterdamse context een rol spelen:

- Initiële, moeilijke leefomstandigheden plus een ongelijke economische positie en de perceptie van uitsluiting.
- Ontheemding en gevoelens van ontworteling (bijvoorbeeld als gevolg van migratie).
- Krenking als gevolg van een (gepercipieerd) gebrek aan rechtvaardigheid.
- Ontmenselijking van de ander, de ander niet meer als individu zien maar als anoniem deel van een groep.

- Wij-zij denken.
- Ontbreken van een gedeeld beeld van 'de werkelijkheid' tussen tegenover elkaar staande groepen.
- Gebrek aan een gedeeld en positief emotioneel contact tussen individuen van de tegenover elkaar staande groepen.
- Behoefte aan en aanbod van een destructieve, exclusieve ideologie.
- Een gebrek aan positieve gedeelde contacten tussen de bevolkingsgroepen in Amsterdam.

Conclusie

Veiligheids- en conflictstudies maken duidelijk dat gevoelens van angst en onbehagen diepe wortels hebben, zowel in maatschappelijke als in psychologische zin. Enerzijds zijn zij geworteld in de ontwikkeling van de risicomaatschappij, waarbij grote processen - technologisering, globalisering, individualisering - een gevoel van onbehagen en ontheemding met zich meebrengen. Anderzijds hangen onveiligheid en conflict nauw samen met identiteitsbeleving, de beoordeling van anderen en de mate van contact tussen vreemden. Voor de operationalisering betekent dat zoveel mogelijk en, vanwege de omvang van de vragenlijst, nog hanteerbaar en detail zal worden doorgevraagd naar de concrete gedragsaspecten van de relatie tussen groepen.

In polarisatie - als tegenhanger van sociaal vertrouwen ('het gevoel erbij te horen in een grootstedelijke context') - gaat meerdere factoren schuil, die te maken hebben met intolerantie, (gepercipieerde) culturele tegenstellingen en wederzijdse haat, onveiligheidsgevoelens en reële conflicten. In de hierna volgende hoofdstukken wordt apart aandacht besteed aan twee factoren, waarvan verondersteld mag worden dat ze relevant zijn: intimidatie en radicalisering.

Intimidatie als risicofactor

Van Dale online woordenboek verstaat onder intimidatie bangmakerij. De literatuursearch naar het onderwerp intimidatie leverde voor het merendeel stukken op over intimidatie in de betekenis van het afpersen van criminelen. Wij doelen hier met intimidatie vooral op een vorm van agressie van de ene burger naar de andere (veelal in groepsverband). Intimidatie is actief gedrag zoals anderen bang maken, bijvoorbeeld door te treiteren of te pesten. Intimidatie is een vorm van deviant gedrag. Daarom hebben wij binnen de criminologische literatuur over deviant gedrag gezocht naar oorzaken voor overlastgevend en gewelddadig gedrag. Er is veel onderzoek gedaan naar asociaal, gewelddadig en crimineel gedrag door jongeren. Over de oorzaken van deviant gedrag zoals intimidatie door volwassenen is veel minder bekend. In dit stuk maken we daarom onderscheid tussen overlastgevend en gewelddadig gedrag door jongeren en agressief gedrag in het algemeen.

Overlastgevend groepsgedrag door jongeren

Cijfers geven aan dat de groep die de meeste overlast veroorzaakt en de meeste criminele daden begaat, uit jonge mannen bestaat tussen de 20 en 30 jaar. Dit is vrijwel altijd zo geweest. Hoewel het aandeel van vrouwen/meisjes en van jongere plegers (onder de 20) in de statistieken toeneemt, is het zeer onwaarschijnlijk dat de categorie jonge mannen ooit van de eerste plaats verdreven wordt.

Allochtone jongens zijn oververtegenwoordigd in deze categorie. In alle industriële landen is dezelfde vergelijkbare toename van jeugdcriminaliteit te zien: een langzame toename vanaf 1970 en een explosieve stijging vanaf 1990.

Met de toename van de jeugdcriminaliteit hebben wetenschappers uit diverse disciplines zich op de vraag gestort hoe crimineel gedrag ontstaat en welke factoren van invloed zijn op de ontwikkeling van deviant gedrag. Verklaringen liggen vooral op het terrein van de persoon (stoornissen, karakter), opvoeding (gebrek toezicht door ouders en bepaalde opvoedingsstijl), woonsituatie (grootstedelijk, kwalijke

invloed peers), en kansen op arbeidsmarkt (werkloosheid, sociale uitsluiting, deprivatie). Geen van de theorieën bood echter op zich zelf staand een sluitende verklaring. Inmiddels zijn criminologen het met elkaar eens dat de verklaring voor het ontstaan van crimineel gedrag ligt in de combinatie van diverse factoren en dat het om een cumulatie van risicofactoren gaat: hoe meer risicofactoren, hoe groter de kans dat een persoon crimineel gedrag zal gaan vertonen (Diekstra et al., 2004, Van den Brink & Schuyt 2003). Daar tegenover staan beschermende factoren die het risico op crimineel gedrag terugdringen. Voorbeelden hiervan zijn een veilige thuissituatie en binding met school of de buurt. Dit model van risicofactoren enerzijds en protectieve factoren anderzijds betekende in de criminologie een doorbraak in het denken over het risico op crimineel gedrag (bijvoorbeeld Hawkins & Catalano 1992).

Gezien de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren, met name Marokkaanse, is er sinds de vroege jaren negentig van de vorige eeuw aandacht voor de etnische factor van jeugdcriminaliteit en overlastgevend gedrag. Specifieke factoren die in dit verband genoemd worden zijn de opvoedingsstijl van de ouders, het gebrek aan toezicht door Marokkaanse ouders, identiteitsproblematiek door het opgroeien in twee culturen en de migrantenstatus. Diekstra et al. integreerden deze factoren in bestaande modellen van risicofactoren. Zij komen dan tot de volgende risicofactoren voor alle jongeren:

- biologische aanleg (zoals mannelijk geslacht, temperamenttype);
 - culturele context (zoals culturele normen, tradities);
 - sociaal economische factoren (zoals immigrantenstatus, economische achterstand/deprivatie);
 - directe leefomgeving (zoals grootstedelijke stress, geringe informele controle);
 - gezinskenmerken (zoals coërcief gedrag ouders, verwaarlozing);
 - directe inter-persoonlijke omgeving (zoals probleemrelaties met vrienden, criminele modellen buiten het gezin);
 - psychologische kenmerken (zoals verslaving, negatief zelfbeeld);
 - versnellers (zoals gemakkelijke gelegenheidsstructuur, inconsequente aanpak).
- (Diekstra et al. 2004, p. 263).

Van den Brink (2003) heeft kritiek op de benadering van gewelddadig gedrag aan de hand van risicofactoren. Hij noemt dit een ontwikkelingspsychologisch perspectief en noemt een aantal bezwaren die aan deze theorieën kleven. Volgens hem ontbreekt de historische en sociologische dimensie. De theorie verklaart namelijk niet de enorme toename van geweld in de openbare ruimte in de loop der tijd, en niet waarom een grote middencategorie van jongeren met asociaal en agressief gedrag op de ene plaats problemen veroorzaakt terwijl in een andere setting niets op hun gedrag is aan te merken. Hun gedrag is dus situatie- en plaatsgebonden (Van den Brink, 2003). Volgens de socioloog heeft geweld ook een aantrekkingskracht, en zijn het niet alleen *push*factoren die jongeren de criminaliteit in drijven: ook *pull*factoren spelen een rol (Van den Brink, 2001).

In een onlangs verschenen essay betoogt de criminoloog Van Gemert dat het perspectief dat Frederic M. Trasher⁷ in het begin van de twintigste eeuw hanteerde om het ontstaan van jeugdbendes te verklaren, nog steeds actueel is. Van Gemert (2006) verwijst expliciet naar groepen jongeren die botsen met de buurt, zoals 'de hangjeugd van de hoofdstedelijke Diamantbuurt' (p. 41). Van Gemert vindt vooral de notie van Trasher interessant dat een toevallig en spontaan ontstane groep pas een eenheid wordt door de conflicten die de groep met de omgeving heeft. Met dit concept in gedachten beschrijft Van Gemert een aantal typen conflicten die jeugdgroepen aangaan.

Van Gemert voert de Diamantbuurt op als voorbeeld van een jongerengroep die botst met de buurt. Het gaat om een heterogene buurt waar bewoners een kwetsbare positie innemen. De jongeren zijn vaak anoniem en hun ouders zijn moeilijk te traceren en aan te spreken. Zich vervelende jongeren veroorzaken overlast en maken dingen kapot. Daarop ontstaan aanvaringen met buurtbewoners en winkeliers. Degenen die klagen kunnen de groep tegen zich in het harnas jagen waarna kleine incidenten uit kunnen groeien tot slepende conflicten die diep ingrijpen in de buurt. Volgens Van Gemert treft men dit type conflict vaak aan in grote en middelgrote steden en is het daarbij opvallend dat er vaak groepen Marokkaanse jongeren bij betrokken zijn.

Een ander type conflict met de omgeving dat Van Gemert beschrijft heeft een morele dimensie. Het is een culturele rebellie tegen hoe men zich volgens de algemeen gangbare normen in de samenleving moet gedragen. Voorbeelden hiervan zijn groepen jongeren die homoseksuelen bedreigen of joden treiteren. Zij ageren tegen respectievelijk de homoseksuelen en de joden, maar óók tegen de algemeen aanvaarde maatschappelijke normen over hoe men zich op dit vlak hoort te gedragen. Het gaat hier volgens Van Gemert niet om protest voortkomend uit een ideologie, maar om puberale dwarsheid ingegeven door de wens om erkenning. De groep voelt dat het gedrag een gevoelige snaar raakt en afkeurende reacties losmaakt. Het gedrag krijgt daardoor meer betekenis en versterkt de sociale cohesie binnen de groep.

Conclusie

Overlast en intimiderend gedrag zijn niet te onderschatten factoren in de wijze waarop burgers hun omgeving beleven en daarmee op sociaal vertrouwen en polarisatie. Voor onderhavig onderzoek zijn we niet primair geïnteresseerd in de oorzaken van overlast en geweld, maar in de factoren die ten grondslag liggen aan polarisatie (als tegenhanger van vertrouwen).

⁷ Frederic M. Trasher, representant van The Chicago School, schreef in 1927 de monumentale studie 'The Gang' en initieerde daarmee een enorme hoeveelheid studies naar (jeugd)bendes.

Agressie en geweld in het publieke domein

Zowel Van den Brink als Schuyt deed specifiek onderzoek naar geweld in de openbare ruimte, ook wel publiek geweld of zinloos geweld genoemd. Zij wijzen op het feit dat het publieke domein tal van omstandigheden kent die geweld bevorderen. Zij noemen vooral 'die delen van het stedelijk gebied waar nauwelijks sociale controle respectievelijk een hoge mate van onverschilligheid heerst.' De moderne stedelijke omgeving vormt het ideale milieu voor gewelddadig gedrag (Van den Brink & Schuyt, 2003). Schuyt (2003) haalt de auteur Lucienne Bui Trong aan die acht gradaties van geweld in de openbare ruimte onderscheidt. Dit zijn samengevat: vernielingen aanbrengen in de openbare ruimte; lastigvallen van nabije publieke of semi-publieke gezagsdragers (zoals leraren of buschauffeurs); agressie tegen personen in uniform (artsen, brandweer); agressie gericht op officieel gezag/politie; groepspootjes; stenen gooien, stangen; het type geweld dat leidt tot relletjes en opstootjes; munitie en plundering van winkels.

Van den Brink en Schuyt (2003) zijn van mening dat in hedendaagse samenleving sprake is van een assertieve levensstijl. Over de gehele linie eisen burgers meer hun rechten op en hebben een groot gevoel van eigenwaarde. Assertiviteit en agressiviteit liggen echter dicht bij elkaar.

De auteurs halen Baumeister aan die stelt dat agressie bijna altijd één van de volgende drie oorzaken heeft: streven naar lust, geld of macht; idealisme van politiek of religieuze aard; een gekrenkt gevoel van eigenwaarde. In een andere studie noemt Schuyt de psycholoog Goldberg die aantoont hoe het in de ontwikkeling zo kan lopen dat geweld de uiting wordt van onderdrukte depressieve en schaamte gevoelens (Schuyt, 2003). Hedendaagse burgers eisen respect op en voelen zich gekrenkt als ze dit niet krijgen. Wie niet het respect ontvangt waar hij denkt recht op te hebben kan dit nog altijd afdwingen met agressie. Mensen jagen eigen belangen na en laten zich door niemand iets in de weg leggen. Opmerkingen van anderen of hun daadwerkelijk verzet roept onevenredig grote woede op. Hoe pregnanter het gevoel van eigenwaarde, hoe eerder de zeepbel uit elkaar spat. Vandaar dat mensen met een groot kwetsbaar ego bij de minste aanleiding tot agressie overgaan (narcistische woede) (Van den Brink & Schuyt, 2003).

De auteurs maken onderscheid tussen instrumenteel geweld en expressief geweld. Het eerste begrip, instrumenteel geweld, verwijst naar wel overwogen en goed voorbereid geweld dat wordt ingezet om een doel te bereiken. Soms gaat er oefening aan vooraf. Expressief geweld is het tegenovergestelde: dit is niet weloverwogen maar een opwelling. Deze twee typen vormen een schaal met instrumenteel geweld aan ene uiterste en expressief geweld aan de andere pool.

Tegelijkertijd kan een continuüm aangaande de motieven onderkend worden, met aan de ene kant geweld op grond van religieuze of sociale motieven en aan de andere kant geweld op grond van een gekwetst ego. De beide schalen vormen samen voor het publieke domein een schema dat de auteurs 'typologie van geweld in het publieke domein' noemen. De auteurs noemen onder andere uitgaansgeweld, schoolpleingeweld, vandalisme, straatroven, vechtpartijen en politiek geweld.

Conclusie

Het is van belang om in dit onderzoek apart aandacht te besteden aan vormen van agressie en geweld, die niet terug te voeren zijn op overlast door jongeren. Het gaat hierbij om vormen die op zichzelf niet bedoeld zijn als intimiderend, maar wel bijdragen aan de gevoelens van polarisatie en vertrouwen. Om die reden is in dit onderzoek gevraagd naar ervaringen met geweld in agressie in het publieke domein.

Extremisme en radicalisering

In een poging het conflictpotentieel in Amsterdam in kaart te brengen, heeft de Bestuursdienst van de Gemeente Amsterdam een analyse gedaan naar het conflictpotentieel aan de hand van de theorie van Staub over gewelddadige samenlevingen. De bestuursdienst verkent in haar nota van 18 november 2004 in hoeverre de extremistische politieke islam een verklaring kan zijn voor het geweld. In haar notitie schrijft de dienst dat het haar aanname is dat 'om het conflictpotentieel en de conflictdynamiek zo volledig mogelijk te begrijpen, het vanzelfsprekend nodig is om te kijken naar extremistische politieke islam als factie binnen de islam, als ook om te kijken naar interacties tussen moslims en niet-moslims' (Gemeente Amsterdam 2004, p. 3). De dienst hanteert de acht kenmerken die Staub onderscheidt voor gewelddadige samenlevingen, als verklaring voor het ontstaan van twee extremistische groepen, te weten radicaliserende moslims en rechts-extremistische autochtonen.

De dienst hanteert ten aanzien van radicale moslims de volgende aanname:

'Wanneer jonge moslims radicaliseren is er meestal sprake van aan de ene kant ontvankelijkheid voor radicalisering en rekrutering en aan de andere kant propaganda materiaal voor extremistische islam en mogelijk ook recruteerders. De volgende oorzaken creëren ontvankelijkheid voor radicalisering en rekrutering

1. Uitsluiting: discriminatie, slechte scholing, geen werk.
2. Krenking door het gevoel niet volledig erkend te worden en krenking door het gevoel dat in Nederland met twee maten wordt gemeten: 'over homo's en joden mag niets gezegd worden maar over de islam en moslims mag wel alles gezegd worden'.
3. Een instabiele identiteit: veel jongeren vallen tussen twee culturen in, hebben geen wortels en zijn zoekend naar hun identiteit. Zij wijzen de islam van hun ouders af en kunnen niet terecht bij bestaande moskeeën Er is geen perspectief voor hen dat even vitaal en aantrekkelijk is als de radicale fundamentalistische islam' (Gemeente Amsterdam 2004, p. 4).

Zowel voor moslims als voor niet-moslims hanteert de bestuursdienst een model waarbij de bevolking wordt ingedeeld in vijf categorieën. Degenen in categorie 4 zitten tegen radicalisering aan, degene in categorie 5 zijn al geradicaliseerd en daarin actief (beide groepen extremisten). De bestuursdienst adviseert als interventie om activiteiten te ontwikkelen die voorkomen dat personen in categorie 4 over gaan naar categorie 5, en in plaats daarvan weer terugschuiven naar categorie 3.

De Algemene Onderwijsbond liet een onderzoek uitvoeren naar extremisme en radicalisering in het Amsterdamse voortgezet onderwijs. De aanleiding daarvoor was berichtgeving in de media dat er sprake was van incidenten op scholen. Het onderzoek werd uitgevoerd onder 239 docenten. Dit is ongeveer een kwart van alle leraren in het voortgezet onderwijs in Amsterdam. Van hen geeft 15% desgevraagd aan dat de sfeer op school tussen leerlingen na de moord op Theo van Gogh verslechterd is, 4% vindt de sfeer verbeterd en volgens 77% is deze hetzelfde. In de toelichting die zij daarop formuleren wijzen zij op de toenemende polarisatie en afnemende tolerantie tussen groepen, en de toenemende neiging tot identificatie met extreme vormen van de islam. Tevens maken zij melding van een algemene verharding die tot uiting komt in pesten, ruzies, bedreiging en intimidatie. Bijna de helft van de leraren (47%) wordt vaak of soms geconfronteerd met extreme of radicale uitingen van leerlingen.

Volgens de meeste leraren gaat het hier vooral om provocerend en puberaal gedrag door jongeren. Desondanks maakt twee derde van de leraren (67%) zich enige zorgen over de situatie. Het aandeel dat zich zeer veel zorgen maakt is klein: 6%. Wat betreft de vorm van de radicale of extreme uiting, constateren de leraren vooral uitingen gericht tegen joden of de staat Israël (31%), antiwesterse uitlatingen waaronder uitspraken gericht tegen homo's (29%) en het goedkeuren van geweld vanuit islamitische motieven (26%). Uitingen gericht tegen de Nederlandse democratie wordt door 21% van de leraren waargenomen. Uitingen gericht tegen moslims wordt door 18% van de docenten waargenomen, en het goedkeuren van politiek geweld vanuit extreemrechtse of racistische motieven door 16%. Leraren werkzaam op een zogenaamde zwarte school, en leraren werkzaam op een school met vmbo worden vaker met extreme opmerkingen geconfronteerd dan leraren op een witte school of school zonder vmbo-afdeling (Visser & Slot 2005).

Hieronder gaan we nader in op de meest voorkomende vormen van extremisme in Nederland. Dit zijn achtereenvolgens rechts-extremisme, antisemitisme en moslimextremisme.

Rechtsextremisme

Bij de gemeenteraadsverkiezing van 1994 stemde 7,4% van de Nederlandse bevolking op een extreemrechtse partij. Bij de Tweede Kamerverkiezingen kregen de Centrum Democraten drie zetels. In 1998 keerde het tij en sindsdien zitten er geen extreem rechtse partijen meer in het parlement (hoewel de opvattingen sterk zijn verschoven). Een vergelijkbare tendens is te zien in de mate van racistisch en rechts-extremistisch geweld. In het begin van de jaren negentig was sprake

ke van een sterke toename van geweld door extreemrechts. De stijgende lijn zette zich in het midden van de jaren negentig voort. In 2001 is voor het eerst sprake van een daling die de jaren daarna wordt doorgezet (Huijgens, 2004).

Rechtsextremisme is hoofdzakelijk een probleem in de meer landelijke gebieden, waar werkloosheid autochtonen bedreigt. Zij voelen zich benadeeld door de aanwezigheid van allochtonen met wie schaarse goederen zoals huizen en banen moeten worden gedeeld. Rechtsextremisme is vooral onder jongeren zichtbaar. Zij uiten zich door zich extreem te kleden (Lonsdale-jongeren) en het zijn steevast jongeren die in verband worden gebracht met extremistisch geweld, bekladding van gebouwen of het vernielen van graven. Zij zijn nauwelijks politiek georganiseerd (Huijgens, 2004). Hoewel het gevaar niet gebagatelliseerd moet worden wijst het Landelijk Bureau Racisme ook op subcultuur die soms aan de orde is. De titel van een artikel in Volkskrant spreekt boekdelen: *Hoe hip is het polderracisme?* Maaïke Homan deed als een van de weinigen onderzoek naar Lonsdale-jongeren en hun opvattingen. Het valt haar op dat deze jongeren zich juist niet manifesteren in plaatsen waar veel migranten wonen, maar in plaatsen zoals Helden, Uden, Venray, Zoetermeer, Dokkum en Wormerveer. De jongens, en in mindere mate meisjes, zijn laagopgeleid en afkomstig uit kleine plaatsen. Het probleem bij deze jongeren vormt het gebrek aan middelen en aandacht om hun positie te verbeteren. Een gemeente komt vaak pas in actie als er incidenten zijn geweest. Waarom deze jongeren zich zo aangetrokken voelen tot rechtsextremistisch gedachtegoed heeft de auteur niet helemaal boven tafel gekregen. Sommige jongeren hebben hun kinderjaren in een blanke omgeving doorgebracht en worden pas op de middelbare school geconfronteerd met jongeren uit andere etnische groepen. Een paar van de geïnterviewde jongeren gaven aan dat ze het eng vonden om door deze vreemden te worden omringd. Angst en gebrek aan vertrouwen in de (eigen) toekomst lijken een rol te spelen (Bleich, 2006).

Rob Witte, programmaleider Jeugd en Veiligheid bij Forum, stelt dat interetnische spanningen vaak onder jongeren het eerst duidelijk worden. Zij vertolken echter ook de mening van de generatie van hun ouders. Jongeren worden meer dan volwassenen op allerlei terreinen van hun dagelijkse leven geconfronteerd met mensen uit andere groepen. Bovendien zijn jongeren aan het uitvinden wie ze zijn en bij welke groep ze horen, zij kijken als het ware met vergrootglas naar de verschillen. Jongeren uiten zich scherper en dreigender en met meer symboliek. Volgens Witte is het echter verkeerd om dit type probleem als jeugdproblematiek af te doen. In de gemeenten waar zich confrontaties voordeden tussen autochtone en allochtone jongeren (in zijn voorbeeld Aalsmeer en Helden) bleken vaak al eerdere spanningen te bestaan tussen dezelfde groepen, ook in de tijd dat de jongeren nog niet geboren waren. Bovendien blijkt bij oplopende spanningen vaak dat volwassenen betrokken zijn geweest bij specifieke incidenten.

Interetnische spanningen tussen jongeren vormen dus een graadmeter voor de gevoelens van een grotere groep (Witte, 2006). Verder betoogt Witte dat scholen problemen te vaak te lang laten liggen omdat ze niet weten wat ze er mee moeten. Ze doen de eerste signalen af als incidenten. Raf Janssen, raadslid voor Groen Links in Helden, mist in de analyse over spanningen tussen jeugdgroepen een

belangrijk element, dat hij de keukentafel noemt. Hiermee doelt hij op de denkbeelden waarmee kinderen en jongeren dagelijks geconfronteerd worden, thuis aan de keukentafel. Ook hekelt hij het feit dat scholen kinderen opleiden voor de competitie maatschappij. Volgens hem leren kinderen op school dat ze de beste moeten zijn. Dit onderwijs draagt bij aan de problemen van kinderen en jongeren die al vroeg beseffen dat ze tot de verliezers behoren en moeten concurreren met kinderen van migranten (Janssen, 2006).

Antisemitisme

Antisemitisme wordt opgevat als een open of bedekte vijandelijke houding tegenover het joodse volk, evenals een relativisering van nazimisdaden uit het verleden (Huijgens, 2004). In Nederland zijn enkele kleine neonazistische organisaties actief. Deze organisaties keren zich zowel tegen joden als tegen andere allochtone groeperingen. Leden zijn autochtonen met nationalistische ideeën. Antisemitisme komt ook onder migranten voor; vooral onder Marokkaanse jongeren is dit een groeiend probleem. Op 4 mei 2003 verstoorden Marokkaanse jongeren in het stadsdeel Overtoomseveld de herdenking in de buurt. Het Anne Frank museum en het Amsterdams Verzetsmuseum doen er alles aan meer allochtone jongeren binnen te krijgen, en krijgen sinds een aantal jaar ook extra middelen van de gemeente om dit te realiseren. De Anne Frank Stichting wordt geregeld benaderd door docenten uit het voortgezet onderwijs, die niet goed meer weten hoe ze de Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolging in hun lessen kunnen behandelen. Soms willen islamitische jongeren deze lessen niet volgen of krijgen ze van hun ouders geen toestemming om met de excursie naar het Anne Frankhuis mee te gaan. Sommige docenten slaan het onderwerp het liefst over uit angst voor de heftige reacties die het oproept. Islamitische leerlingen beginnen bijna altijd meteen over Israël en de onderdrukking van de Palestijnen. Een enkeling gaat daarbij helemaal door het lint. In 2003 organiseerde de Anne Frank Stichting een gesprek met docenten geschiedenis en maatschappijleer over het opkomend antisemitisme. Deze bijeenkomst was zo'n succes dat daarna een seminar is gehouden over antisemitisme op scholen. Amsterdamse bestuurders zien de nood bij de docenten en proberen hen vanuit de gemeente te ondersteunen (Kleijwegt, 2003).

Moslimextremisme

In het algemeen ziet men radicalisering van jonge moslims meer als probleem dan de radicalisering van autochtone jongeren. Vrijwel elke grote stad heeft een nota over de aanpak van de radicalisering van jonge moslims. Waar bestuurders steeds mee worstelen is de vraag in hoeverre het gedrag van de jongeren die radicale uitspraken doen, niet (deels) opgevat moeten worden als puberaal gedrag, bedoeld om te shockeren. De VNG gaf een handreiking voor gemeenten uit over de vroegtijdige aanpak van radicaliserende jongeren. Daarbij geven zij als leidraad dat rebelse pubers zich afzetten omdat zij de samenleving willen provoceren, zij willen daarmee een reactie uitlokken. Radicaliserende jongeren willen echter niks meer met deze samenleving te maken hebben en zij zetten zich dus af omdat zij zich van de samenleving afkeren.

De Amsterdamse bestuursdienst baseert zich wat betreft de oorzaken van radicalisering, en het type jongere dat vatbaar is voor moslimextremisme, op een in de maatschappij breed gedragen aanname dat vooral kwetsbare jongeren met weinig perspectief daar vatbaar voor zijn. Ook wordt aangenomen dat deze jongeren gemakkelijk in contact komen met wervende extremisten. Tot kortgeleden was er geen feitelijke informatie over moslimsradicalen en het werven van nieuwe leden in Nederland voorhanden. Uit onderzoek dat recentelijk is afgerond, blijkt echter dat deze aannames niet juist zijn. De studie van Buijs, Demant en Hamdy (2006) richt zich zowel op radicale als democratische moslims in Nederland en hun gedachtegoed. Zij spraken diepgaand en soms meerdere keren met zowel jongeren die radicaliseren als jongeren die op democratische wijze politiek actief zijn. De auteurs geven een heldere analyse van de verschillende oorzaken en paden van radicalisering.

In hun rapport stellen zij dat het islamitisch radicalisme en de orthodoxie in Nederland uitgebreider en complexer is dan van tevoren gedacht. Zij concentreren zich op Marokkaanse jongeren, waarvan een klein deel op een nieuwe manier met het geloof bezig is en zich salafi's noemen (de term salafisme verwijst naar de eerste drie generaties na de profeet Mohammed: de meest vrome en godsvruchtige generaties). Het salafisme is volgens de auteurs echter geen coherente uniforme beweging, maar bestaat uit meerdere stromingen variërend van religieus puritanisme tot gewelddadig politiek-religieus activisme. De auteurs maken onderscheid tussen apolitieke, politieke en jihadi salafi's. In hun boek beschrijven zij uitgebreid hoe deze groepen staan ten opzichte van bijvoorbeeld het leven als moslim in Nederland, de omgang met ongelovigen of het democratisch bestel, en hoe zij daarin van elkaar verschillen.

Kort gezegd komt het er op neer dat apolitieke salafi's streven naar een zuivere vorm van religie, versterking van de islamitische identiteit en naar islamitische 'ruimte'. Ze zijn angstig voor integratie, wantrouwen moslimvertegenwoordigers en houden zich het liefst afzijdig. Politieke salafi's delen deze angst en wantrouwen maar in plaats van zich afzijdig te houden hebben zij een kritische houding en gaan zij de discussie aan. Jihadi salafi's daarentegen betogen terugtrekking om te strijden. Zij tonen zich angstig en agressief ten opzichte van het integratiedebat en zien integratie als een voorwendsel om moslims te kerstenen. De traditionele moslims in Nederland zijn in hun ogen onwetend en verdorven door de invloed van de westerse samenleving, moslimvertegenwoordigers zijn geloofsverzakkers en verraders. Waar de apolitieke en politieke salafi's geloven in verspreiding van de islam via het woord en dialoog, vinden jihadi salafi's dat zowel het woord als het zwaard nodig zijn voor islamisering: vooral nu is het zwaard hard nodig (Buijs et al., 2006 p. 132-133).

De auteurs stellen dat radicalisme en extremisme het eindresultaat zijn van een langdurig proces van radicalisering. In tegenstelling tot wat sommigen vermoeden zijn de geradicaliseerde of radicaliserende jongeren uit hun onderzoek geen laag opgeleide jongeren met weinig kansen in de samenleving. Ook is het niet zo dat zij de orthodoxe beleving van het geloof van huis uit meekrijgen. De auteurs spraken diepgaand met 22 Marokkaanse jongeren die de orthodoxe en radicale vorm

van de islam belijden. Deze jongeren hebben allen juist een vrij goede tot zeer goede opleiding. De meesten van hen geven aan dat zij voordat zij zich echt in de islam verdiepten, weinig met het geloof bezig waren en het zelfde leven leidden als hun (Marokkaanse) leeftijdsgenoten. Zij droegen moderne kleren en vonden het leuk om uit te gaan, achter de meisjes aan te gaan en in coffeeshops rond te hangen. Een enkeling betitelt zichzelf als voormalige hangjongere die geregeld met de politie in aanraking kwam. Een paar van hen gingen voorheen vooral of alleen met autochtone Nederlanders om. Op een bepaald moment zijn zij echter op zoek gegaan naar meer zingeving.

De auteurs zien geen duidelijk patroon in de aanleiding voor de verandering in de jongere. Door een incident zoals de confrontatie met een sterfgeval, een inspirerend familiedid of door mondiale politieke problemen worden zij aan het denken gezet. Op hun zoektocht naar betekenis verdiepen ze zich meer in de islam. Hun ouders zijn grotendeels traditionele arbeidsmigranten met een geringe opleiding. De jongeren hebben hun radicale ideeën niet van huis uit meegekregen. Ze noemen hun eigen ouders onwetende eenvoudige mensen, en 'geen zuivere moslims' en stellen dat bij hun ouders de islam een mengeling is van geloof, cultuur en traditie. Dit in tegenstelling tot de pure islam die zij zelf omarmen. Van een groot deel van de geïnterviewde jongeren hebben de ouders (veel) moeite met het orthodoxer worden van hun zoon of dochter. Een aantal jongeren zegt dat hun ouders zich zorgen maken of bang zijn dat zij radicaliseren. Naast de angst die ouders hebben kunnen zij er tegelijkertijd trots op zijn dat hun kind voor de zuivere islam kiest. In een aantal gevallen gaan de ouders onder invloed van hun kinderen zelf ook orthodoxer leven. Buijs et al., ontcrachten tevens het beeld van radicale ronselaars die onwetende jongeren aan zich weten te verbinden. De jongeren maken een individueel proces van radicalisering door en pas wanneer zij op die weg zijn ontmoeten zij gelijkgestemden en wisselen ideeën uit. Pas dan komen zij andere radicalen tegen.

Ook Slootman en Tillie (2006) verrichtten zeer recent in opdracht van de gemeente Amsterdam onderzoek naar processen van radicalisering onder Amsterdamse moslims. Centrale vragen in hun onderzoek zijn wat radicalisering is en welke factoren bepalen of iemand ontvankelijk is voor radicalisering. De onderzoekers concluderen dat er twee centrale aangrijpingspunten voor radicalisering zijn. Het ene is een zeer orthodoxe geloofsinvulling, door de onderzoekers de religieuze dimensie genoemd. Het andere is de opvatting dat door de politiek en in de maatschappij onrechtvaardig wordt omgegaan met moslims en dat de islam daardoor bedreigd wordt. Dit noemen ze de politieke dimensie. De beide dimensies kennen een schaal van laag naar hoog. De beide dimensies zijn onafhankelijk, ze hangen niet met elkaar samen. Dat betekent dat een bepaalde score op de dimensie religie geen voorspeller is voor een bepaalde score op de politieke dimensie. Iemand kan zeer orthodox zijn en laag scoren op de politieke dimensie en andersom. De beide dimensies zijn los van elkaar ook geen voorspeller voor de ontvankelijkheid voor radicalisering. Religieuze orthodoxie is geen indicatie voor mogelijke radicalisering. Hetzelfde geldt voor een hoge score op de politieke dimensie:

onvrede leidt er bij de een toe dat hij zich extra voor de samenleving in wil zetten, en bij de ander dat hij zich daar juist van af keert. Echter, een hoge score op *beide* dimensies betekent een verhoogde kans om te radicaliseren. Degenen die hoog scoren op zowel de religieuze als de politieke dimensie, combineren deze denkbeelden vaak met wantrouwen naar de lokale politiek, een dichtvorm wereldbeeld ('wij-zij' denken) en een voorstelling van een idealiseerbare samenleving ('utopisch denken'). Onder de Amsterdamse moslims uit het onderzoek scoort 2% hoog op de beide dimensies. Dit betekent niet dat deze mensen radicaal zijn of zullen radicaliseren. Zij zijn potentieel het meest ontvankelijk voor radicalisering. De aanwezigheid van een hoge score op beide dimensies gaat samen met een aantal factoren. Dit zijn: leeftijd (16-18 jaar), middelbaar opleidingsniveau, sterke verbondenheid met de etnische groep, grote perceptie van discriminatie, groot politiek wantrouwen en sociaal isolement. Naast deze factoren op individueel niveau hebben de onderzoekers een verkenning uitgevoerd naar specifieke contextfactoren. Zij keken in een aantal buurten naar de samenhang met leefbaarheid, sfeer en spanningen in buurten, de structuur van het maatschappelijk middenveld en het stadsdeelbeleid ten aanzien van migranten.

De onderzoekers benadrukken dat het om een eerste verkenning gaat. Het lijkt er op dat er een samenhang is tussen met de aanwezigheid van buurten die kunnen worden aangemerkt als een potentieel spanningsgebied en met de structuur van het maatschappelijk middenveld (hoe meer netwerken tussen de maatschappelijke organisaties, hoe minder ontvankelijkheid voor radicalisering onder de bewoners). Op basis van de onderzoeksresultaten bevelen de auteurs aan om ter voorkoming van radicalisering in te zetten op het vergroten van het maatschappelijk vertrouwen, het vergroten van het politiek vertrouwen en het vergroten van de religieuze weerbaarheid (p. 4-8).

Onderzoekers van het recent opgerichte interuniversitaire Centrum voor Radicalisme en Extremisme Studies (CRES) organiseerden in november 2006 samen met FORUM (Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling) een werkconferentie over onderzoek naar Radicalisme en Extremisme. Ter voorbereiding van deze bijeenkomst hebben de CRES-onderzoekers geprobeerd een overzicht te maken van witte plekken in onderzoek ten aanzien van bepaalde thema's. Demant boog zich in dat kader over beschikbare literatuur met het onderwerp jongeren en radicalisering en schrijft daarover het volgende: 'Een opvallend kenmerk van radicalen en extremisten is hun leeftijd: het zijn overwegend adolescenten en jongvolwassenen die radicaliseren. De droom van alle bestuurders is dat hiermee iedere extremistische beweging in beginsel voorbijgaand is. De vergelijking van de misdadiger die trouwt en een normaal leven gaat leiden wordt veel gemaakt. Dit lijkt een simplificatie, maar tegelijk kunnen we vaststellen dat veel extremisten als dertigers of veertigers afstand nemen van het radicale gedachtegoed. Daarbij zij opgemerkt dat er een verschil bestaat tussen leiders van radicale en extremistische groepen en de leden van deze groepen: leiders zijn gemiddeld ouder dan de leden. Toch is het een interessant gegeven dat de meeste personen die radicaliseren jong zijn, en is het opvallend hoe weinig onderzoek in verhouding is gedaan naar dit aspect van

radicalisme en extremisme' (p. 46).

Demant gaat in op algemene theorieën die de samenhang tussen leeftijd en radicalisering proberen te verklaren. Een beperking van deze theorieën is dat zij bijna allemaal rechts-extremisten als uitgangspunt nemen, en daarmee de vraag openlaten in hoeverre zij toepasbaar zijn op andere soorten extremisten. Demant stelt dat in het internationale onderzoek dat de link tussen radicalisme en leeftijd behandelt, in grote lijnen drie theoretische invalshoeken zijn te onderscheiden: een sociologische, een pedagogische en een biologische invalshoek.

'Een belangrijke representant van de *sociologische* invalshoek is de Duitse onderzoeker Heitmeyer. Hij gaat ervan uit dat de klassieke productiemaatschappij is veranderd in de 'risicomaatschappij' zoals beschreven door Ulrich Beck. Hierbij staat de ontwikkelingstendens van *individualisering* centraal. Traditionele banden worden steeds meer doorgesneden, en daardoor zijn mensen steeds meer op zichzelf aangewezen. Dit is een breuk met het verleden en heeft voor- en nadelen. Ervaringen worden niet meer zoals vroeger bepaald door klasse of afkomst, en dit heeft vrijheid maar ook onveiligheid tot gevolg, pluraliteit maar ook eenzaamheid, en de druk om individueel keuzes te maken. Binnen deze context vindt de identiteitsontwikkeling van jongeren plaats. Zij moeten een zelfstandige of autonome identiteit ontwikkelen, waarin de verwachtingen van anderen en de persoonlijke kenmerken en behoeftes in evenwicht worden gebracht. (...)

Diegenen die niet kunnen terugvallen op familiebanden of een sociaal en democratisch milieu, en niet de autonomie ontwikkelen om individueel te handelen, plukken niet de vruchten van de individualisering, maar worden slechts geconfronteerd met nieuwe onzekerheden. Deze mensen zijn gevoeliger voor de verbeelde veiligheid van de natie of het ras. Dit kan leiden tot een situatie waarin rechts-extremistische opvattingen kunnen floreren. (...). Rechts-extremistische ideeën zijn aantrekkelijk voor jongeren die het niet lukt om een zelfstandige identiteit te ontwikkelen, omdat die ideeën teruggrijpen op vaststaande normen en op de collectiviteit. Maar ook de complete identificatie met competitieve marktmechanismen kan leiden tot positieve opvattingen over een sociaal-Darwinistisch model van 'survival of the fittest' ' (p. 46-47).

'Bij de *pedagogische* invalshoek wordt de opvoeding centraal gesteld en de mogelijke ontwikkeling van een autoritaire persoonlijkheid. Hierbij wordt voortgeborduurd op de klassiek geworden studie van Adorno uit 1950. Zo stelt Merten (1993) dat rechts-extremisten vaak een achtergrond hebben met een autoritaire vader en een zwakke of onverschillige moeder. Dit kan leiden tot een autoritaire persoonlijkheid die gevoelig is voor rechts-extremistische opvattingen' (p. 47). 'Bij de *biologische* invalshoek staat de ontwikkeling van de hersenen van jongeren centraal. Jongeren zouden gevoelig zijn voor radicalisme omdat zij neigen naar absolute waarheden. Ze zijn voor het eerst in staat om logische redeneringen te voltrekken, en kunnen daarin heel rechtlijnig zijn (zie bijvoorbeeld De Volkskrant, 20 mei 2006). Het activisme, of het nu van Greenpeace is, van het Vlaams Belang of de islamitische jihad, biedt die combinatie van consequent denken en doen. Het besef dat hun ideeën betrekkelijk zijn, komt pas wanneer zij volwassen worden. Bovendien kunnen volwassenen beter de gevolgen van hun daden overzien, en zul-

len het daarom eerder bij woorden laten en niet tot daden overgaan. Pubers zijn daar nog niet goed toe in staat' (p. 48). 'Een belangrijk probleem van alle drie de invalshoeken is hun algemene karakter. De vraag dringt zich op in hoeverre het opgroeien in een risicomaatschappij, respectievelijk een autoritaire opvoeding of de hersenontwikkeling van adolescenten specifieke verklaringen bieden voor het fenomeen van *radicalisering*. Dergelijke verklaringen lijken immers even goed toepasbaar op fenomenen als jeugdcriminaliteit of zelfmoordhypes onder jongeren?' (p. 48).

Conclusie

Waarom radicaliseren gewone Marokkaanse jongeren, met een goede opleiding en kansen in de samenleving? Volgens bovengenoemde auteurs zijn Marokkaanse jongeren in vergelijking met andere allochtone jongeren juist sterk georiënteerd op de Nederlandse samenleving en hechten zij veel waarde aan erkenning en acceptatie door deze samenleving. Daardoor zijn ze juist gevoeliger voor discriminatie en buitensluiting. Buijs et al. noemen dit de *integratieparadox*: 'Naarmate iemand meer gericht is op de autochtone samenleving en meer wil integreren, is hij of zij gevoeliger voor cultuurconflicten en verschijnselen van buitensluiting' (2006, p. 202). Onder bepaalde omstandigheden zouden deze jongeren ontvankelijk kunnen worden voor radicalisering. Dit sluipende proces is beschreven door onder andere Slootman en Tilly.

We zijn uitgebreid stil blijven staan bij het moslimextremisme, omdat dit een belangrijke factor lijkt voor de 'sense of belonging' in een stedelijke context. Rond moslimextremisme speelt een proces van extreme interne binding, zonder *bridging* en *linking*. Het is van belang zicht te krijgen op de aanwezigheid van deze processen, voor zover zij van invloed zijn op de polarisatie-vertrouwensbalans. We zijn bij dit instrument niet geïnteresseerd in processen van radicalisering en extremisme als zodanig. Zij zijn relevant omdat verondersteld kan worden dat ze de ontwikkeling van vertrouwen in een grootstedelijke context in de weg staan.

Conclusies van de literatuurverkenning

Het is niet eenvoudig eenduidige conclusies te trekken uit de literatuurstudie. Het gaat per slot van rekening om een verkenning, en niet om een diepgaande analyse van de literatuur. We zijn vooral geïnteresseerd in aanknopingspunten voor de ontwikkeling van een instrument om sociaal vertrouwen of polarisatie tussen inwoners uit verschillende culturele groepen te meten. De theorievorming leert ons iets over sociaal vertrouwen tussen burgers onderling. Er wordt gewezen op de samenhang met vertrouwen in de (democratische) instituties en die verklaart hoe wantrouwen kan ontstaan, zowel op individueel niveau als tussen groepen burgers. Op basis van de literatuurverkenning kiezen we voor een communale interpretatie van het begrip sociaal vertrouwen: het gaat om relaties tussen groepen in de buurt. Daarbij hebben we kortweg vertrouwen gedefinieerd als 'het gevoel erbij te horen in een grootstedelijke omgeving'. In de langere definitie gaat het daarbij om *binding* binnen, *bridging* tussen en *linking* met de samenleving.

Het lijkt gerechtvaardigd om interetnische spanningen te begrijpen in relatie tot gebrek aan vertrouwen tussen groepen burgers. Dit zou polarisatie tot gevolg kunnen hebben. Daarbij constateren we dat er in de literatuur veel aandacht uitgaat naar de subjectieve beleving: *gevoelens* van onveiligheid, *gevoelens* van niet prettig wonen, negatieve *gevoelens* over anderen: dus subjectief en passief. Er wordt niet noodzakelijkerwijs een relatie gelegd met bepaalde *actieve* handelingen die daar dan uit voortkomen zoals intimidatie. We vinden deze in de literatuur wel terug onder de noemer *hate crimes*: antisociaal gedrag dat geworteld is in 'de afkeer' van andere groepen of personen.

Staub biedt nuttige aanknopingspunten om het aanwezige conflictpotentieel in een (lokale) samenleving te duiden. Daarbij dient ervoor te worden gewaakt dat recht gedaan wordt aan de complexe situatie in Amsterdam. Het lijkt erop dat veel meer groepen zich schuldig maken aan intimidatie, ook burgers die niet bekend staan als extremisten. De aanname dat moslimjongeren die gevoelig zijn voor radicalisering vooral kansarme allochtone jongeren betreft, is door Buijs en anderen weerlegd. Het gaat niet per se om die jongeren die ook op straat overlast

veroorzaken. Ten aanzien van intimiderend gedrag wijst de literatuur vooral op intimidatie van gezagsdragers. In onderhavig onderzoek gaat het echter ook om gewone burgers die bepaalde groepen in de weg zitten of gewone burgers met specifieke kenmerken waar deze groepen tegen zijn.

Het risicofactorenmodel voor crimineel gedrag van Diekstra, Komen & Tchiche wijst onder andere op de directe leefomgeving. Daarbij zijn risicovol: overbevolking, (groot)stedelijke stress, geringe informele sociale controle op gedrag, geringe formele sociale controle op gedrag, criminele gelegenheidsstructuur en gebrekkige samenhang tussen informele en formele sociale relaties. Als versnellers noemen zij onder andere: gemakkelijke gelegenheid, de groep als ontremmer, geringe pakkans/veroordeling en continue druk van politie en justitie: inconsequente aanpak, willekeurige samenscholingsverboden.

Intimidatie door jongeren hangt samen met deviant en crimineel gedrag. Dit omdat de jongeren die intimideren óók overlast veroorzaken en steeds met politie in de clinch liggen en omdat iedereen hun slachtoffer kan worden. Bij deze vormen van intimidatie gaat het expliciet niet om goed geplande acties met een ideologisch karakter. Het gaat zeker niet om radicale moslims. Het type agressief gedrag van jongeren in Amsterdam is doorgaans expressief, niet beredeneerd en kent geen ideologie. Gezien het belang van de notie van respect bij met name Marokkaanse jongeren ligt een verbinding met de begrippen krenking en narcistische woede voor de hand.

We moeten hun gedrag vooral zien als een verbijzondering van publieke agressie, dat echter niet anoniem is of gericht tegen vertegenwoordigers van de overheid, maar tegen specifieke groepen. De buurtbewoners die het jongeren lastig maken zijn vergelijkbaar met de obstakels die Van den Brink noemt (bijvoorbeeld de corrigerende buschauffeurs) - deze krijgen de volle laag. Wél wordt het geloof aangegrepen om discriminerend gedrag tegen homoseksuelen en joden goed te praten. Dat verklaart de agressie jegens deze groepen.

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat in de buurten die in het onderzoek naar sociaal vertrouwen aan bod komen, risico- en beschermingsfactoren in verschillende mate aanwezig zijn. In de Diamantbuurt zullen naar verwachting risicofactoren in hogere mate en op meer verschillende vlakken tegelijkertijd gelden dan in de Hoofddorppleinbuurt en Apollobuurt. Het is wenselijk om juist deze veronderstelling aan een nader onderzoek te onderwerpen. Om die reden is in het tweede deel van deze notitie een voorstel ontwikkeld voor een meetinstrument op basis van risico- en beschermingsfactoren, waarvan we aannemen dat deze een rol spelen ten aanzien van de aan- en afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie. Op basis van de literatuurstudie gaan we uit van de volgende redenering.

1. Voor de ontwikkeling van het instrument wordt gekozen voor een communautaire interpretatie van het begrip sociaal vertrouwen: het gevoel erbij te horen of er niet bij te horen binnen een grootstedelijke context: binding, bridging en linking.
2. Voor de ontwikkeling van het instrument gebruiken we in overeenstemming met de communautaire invulling van het begrip vertrouwen voor de term 'pola-

risatie' als 'het (proces van) verscherping van tegenstellingen tussen verschillende groepen burgers'. Voor het ontstaan van polariserende gevoelens tussen (culturele) bevolkingsgroepen zijn risicofactoren aan te wijzen die op verschillende vlakken liggen. Daarbij gaat de aandacht uit naar de beleving van de 'objectieve omstandigheden' (intimidatie) en naar de wijze waarop 'anderen' worden gepercipieerd.

3. Het lijkt gerechtvaardigd sociaal vertrouwen en polarisatie tussen culturele groepen op te vatten als een continuüm. Polarisation is geworteld in een afwijding of afkeer van bepaalde individuen en groepen. Naarmate men meer vertrouwen heeft in zijn sociale omgeving zal de neiging tot polarisation afnemen. Maar ook het omgekeerde kan het geval zijn: processen van polarisation ondermijnen het aanwezige sociaal vertrouwen in de buurt.
4. Bij de operationalisering van de begrippen polarisation en sociaal vertrouwen gaat het niet om de verklaring van probleemgedrag als zodanig, maar om de meting van verhoudingen tussen groepen van burgers.
5. Gezien de complexiteit van de thematiek dient zowel gebruik gemaakt te worden van enquêtes als van interviews met sleutelpersonen. Via deze tweesporige aanpak kan een diepgaander beeld van de situatie worden gevormd. Daarbij staat de validering van het instrument voorop. In hoeverre geeft het instrument een coherent inzicht in mate van sociaal vertrouwen en polarisation? Welke risicofactoren zijn vooral van belang?
6. Naast de validering van het instrument dient het onderzoek een eerste beeld te geven van de situatie in de drie verschillende pilotwijken. In principe is hier sprake van een eerste meting die met enige regelmaat kan worden herhaald. Voor de uitvoering van het onderzoek wordt samengewerkt met de dienst Onderzoek en Statistiek (O&S) van de gemeente Amsterdam.

Deel II Ontwikkeling instrument sociaal vertrouwen

Ontwikkeling prototype

1.1 Introductie

Het Verwey-Jonker Instituut en de VU hebben een risicomodel ontwikkeld om tendensen van 'sociaal vertrouwen' tussen bevolkingsgroepen zichtbaar te maken. Als tegenpool wordt daarbij tevens inzicht verkregen in de aanwezigheid van 'polarisatie'. De invalshoek van het instrument sociaal vertrouwen tussen bevolkingsgroepen uit verschillende culturen.

De uitkomsten in het risicomodel bieden aangrijpingspunten voor beleid door het stadsdeel opdat het sociaal vertrouwen toeneemt en polarisatie afneemt, althans dat risicofactoren verminderen en de beschermingsfactoren sterker worden. Op basis van periodieke metingen kunnen ongewenste processen van afnemend sociaal vertrouwen en toenemende polarisatie tussen bevolkingsgroepen eerder worden onderkend.

Voor de ontwikkeling van het instrument wordt uitgegaan van een communautaire interpretatie van het begrip sociaal vertrouwen (zoals toegelicht in de literatuurstudie): het gevoel erbij te horen of er niet bij te horen binnen een grootstedelijke context: binding, bridging en linking. Het begrip 'polarisatie' definiëren we voor het instrument als 'het (proces van) verscherping van tegenstellingen tussen verschillende groepen burgers'. De risicofactoren en beschermingsfactoren die wij opnemen in het risicomodel ontleen wij aan de hiervoor besproken literatuur. Hieronder volgt een beknopt overzicht van de elementen die we in het model meenemen.

Het model van Staub beschrijft conflictdynamiek tussen verschillende groepen in een samenleving. Dit model wordt nader beschreven in paragraaf 3.3 van de literatuurstudie. Samengevat ontleen wij de volgende risicofactoren aan Staub: initiële, moeilijke leefomstandigheden plus een ongelijke economische positie en de perceptie van uitsluiting; ontheemding en gevoelens van ontworteling (bijvoorbeeld als gevolg van migratie); onbehagen en angsten over toenemende werkloos-

heid, de toekomst en terrorisme; krenking als gevolg van een (gepercipieerd) gebrek aan rechtvaardigheid; wij-zij denken; gebrek aan een gedeeld en positief emotioneel contact tussen individuen van de tegenover elkaar staande groepen; behoefte aan en aanbod van een destructieve, exclusieve ideologie; een gebrek aan positieve gedeelde contacten tussen de bevolkingsgroepen.

Voor het in kaart brengen van oorzaken van afnemend sociaal vertrouwen biedt ook de indeling van Diekstra et al. van nut. Het model van Diekstra staat nader beschreven op pagina 26 van de literatuurstudie. Risicofactoren ontleend aan Diekstra zijn: culturele context (zoals culturele normen, tradities); sociaal economische factoren (zoals immigrantenstatus, economische achterstand/deprivatie); gezinskenmerken (zoals coërcief gedrag ouders, verwaarlozing); directe inter-persoonlijke omgeving (zoals probleemrelaties met vrienden, criminele modellen buiten het gezin); psychologische kenmerken (zoals verslaving, negatief zelfbeeld); versnellers (zoals gemakkelijke gelegenheidsstructuur, inconsequente aanpak door politie en justitie).

Vanuit de psychologische theorie (onder andere Govier, 1997) komen belangrijke inzichten naar voren die aansluiten bij de voornoemde risicofactoren⁸: als de ander op ons lijkt, dan zullen we hem sneller vertrouwen; een gebrek aan sociaal vertrouwen lijkt samen te hangen met negatieve ervaringen in het eigen persoonlijke leven. Ook een gebrek aan eigenwaarde en weinig zelfvertrouwen leidt er toe dat bepaalde mensen minder vertrouwen in anderen hebben; het is makkelijker om iemand uit een groep anders dan 'de eigen groep' te vertrouwen, als je zelf mensen uit deze groep kent. Contact tussen verschillende bevolkingsgroepen is dus een belangrijke voorwaarde voor sociaal vertrouwen.

Wij ontleen geen risicofactoren aan de in de literatuurstudie beschreven 'culture wars' aangezien dit begrip niet of nauwelijks van toepassing is bij conflicten in Nederland dan wel Amsterdam Oud-Zuid.

Het is echter onze indruk dat het zinvol is om niet alleen naar risicofactoren te kijken, maar ook naar beschermende factoren. Inspiratiebron hierbij is het programma Communities that Care (CtC), gericht op jongeren. De uitgangspunten van de CtC-strategie zijn gebaseerd op onderzoek dat door verschillende wetenschappelijke disciplines is uitgevoerd. Ten behoeve van het risicomodel ontleen wij aan CtC de benadering dat risicofactoren en beschermende factoren (zoals gezonde opvattingen en duidelijke normen, binding, kansen en vaardigheden en individuele karakteristieken) op elkaar inwerken. Andere beschermende factoren zijn binnen de CtC-benadering: een samenhangende gemeenschapsbrede benadering: zoveel mogelijk relevante personen, organisaties en instellingen in een wijk worden actief bij het veranderingsproces betrokken; effectieve en veelbelovende programma's; kennis over risico- en beschermende factoren (in gezin, school, jeugd en wijk).

Jongeren met een beperkt toekomstperspectief zijn verantwoordelijk voor relatief veel overlast. De meeste risicofactoren voor polarisatie en intimidatie die in de

⁸ Zie ook paragraaf 2 'sociaal vertrouwen' in de literatuurstudie.

literatuur worden onderscheiden zijn van toepassing voor deze groep. Bij allochtone jongeren die 'het goed doen op school' of die een baan hebben speelt bovendien dat deze jongeren zich wel sterk uitgesloten kunnen voelen, omdat ze bij werkgevers minder kans maken op een baan; daardoor ontwikkelen ze een negatief beeld van autochtonen.

Daarnaast moet vastgesteld worden dat een aanzienlijk deel van de risicofactoren die in verband zijn te brengen met polarisatie, vooral gelden voor groepen in moeilijkere sociaal economische - of sociaal-culturele omstandigheden. Sommige van de risicofactoren beperken zich uitsluitend tot allochtonen, zoals initiële, moeilijke leefomstandigheden na migratie. Andere risicofactoren gelden (ook) voor autochtonen. Want óók bij autochtonen kunnen angst en onbehagen (psychologische risicofactoren) bijdragen aan polarisatie: maatschappelijk onbehagen en angsten (angst voor toekomst, werkloosheid en terrorisme). En sociaal economische risicofactoren zoals werkloosheid, laag inkomen en beperkte opleiding maken laag opgeleide autochtonen gevoeliger voor concurrentie door allochtonen op de arbeidsmarkt, waardoor een negatief beeld kan ontstaan over allochtonen.

Uit onder andere verkiezingsuitslagen en opinieonderzoek is af te leiden dat ook autochtonen uit de welvarende klasse soms minder tolerant staan of positief zijn gaan denken over andere bevolkingsgroepen. Specifieke risicofactoren die voor autochtonen aan afnemend sociaal vertrouwen of toenemende polarisatie kunnen worden gerelateerd zijn vanuit de literatuur minder gemakkelijk af te leiden. Voor de hand ligt echter dat negatieve ervaringen met mensen uit andere bevolkingsgroepen (vooral bij onveiligheid en intimidatie) een bijdrage leveren aan minder positieve beeldvorming en daardoor mogelijk aan polarisatie. Met negatieve ervaringen bedoelen we hier zowel daadwerkelijke negatieve ervaringen als percepties van onveiligheid of intimidatie, zoals bij rondhangende groepjes jongeren).

Daarnaast is bekend uit literatuur over stereotypering dat stereotypen over andere bevolkingsgroepen kunnen ontstaan door negatieve beeldvorming door vrienden, kennissen en burens en/of door negatieve berichtgeving in de media over allochtonen. Afkeer van andere bevolkingsgroepen wortelt vaak in wat mensen thuis 'aan de keukentafel' bespreken (Moors, 2007).⁹

Het is overigens nuttig om ook bij 'autochtonen' een onderscheid te maken naar jongeren en volwassenen. Rob Witte, programmaleider Jeugd en Veiligheid bij FORUM, stelt dat interetnische spanningen vaak onder jongeren het eerst duidelijk worden. Jongeren worden meer dan volwassenen op allerlei terreinen van hun dagelijkse leven geconfronteerd met mensen uit andere groepen. Bovendien zijn jongeren aan het uitvinden wie ze zijn en bij welke groep ze horen, zij kijken als het ware met vergrootglas naar de verschillen. Interetnische spanningen tussen jongeren vormen dus een graadmeter voor (dreigende) polarisatie. Processen van polarisatie voltrekken zich dus het eerst onder jongeren en zijn daardoor een mogelijke voorspeller van polarisatie onder volwassenen.

⁹ Moors, H. (2007). Extreem? Moeilijk! Extreem en radicaal gedrag van Jongerengroepen in Limburg. Tilburg: IVA.

1.2 Toetsen van het model

De eerste versie van het risicomodel heeft een exploratief karakter. Dat wil zeggen, op grond van de wetenschappelijke literatuur mogen wij aannemen dat de beschreven factoren een verband hebben met het vertrouwen tussen bevolkingsgroepen en de kans op - en aanwezigheid van (processen van) polarisatie.

De toetsing van het model bestaat hieruit dat in de drie buurten de aanwezigheid van risico- en beschermingsfactoren vastgesteld moet worden. Daarnaast moet worden nagegaan wat de relatie is van de risico- en beschermingsfactoren -waarvan de aanwezigheid is vastgesteld - met de mate van sociaal vertrouwen en polarisatie in de buurten. Dit betekent dat we, om het model te kunnen valideren, naast de aanwezigheid van risico- en beschermingsfactoren ook de aard en omvang van sociaal vertrouwen en polarisatie moeten vaststellen.

Om sociaal vertrouwen, polarisatie en de aanwezigheid van risico- en beschermingsfactoren vast te stellen is besloten een bewonersenquête uit te voeren in de drie buurten.

De vragenlijst voor de bewonersenquête bestaat uit twee typen items: items met behulp waarvan de aanwezigheid wordt vastgesteld van risico- en beschermingsfactoren en items waarmee de aard en omvang van sociaal vertrouwen en polarisatie wordt vastgesteld.

Items om de aanwezigheid vast te stellen van risico- en beschermingsfactoren

We zijn nagegaan welke items het meest geschikt zijn om op te nemen in de bewonersvragenlijst. Voor de meeste items geldt dat zij in een kwantitatieve enquête aan bewoners kunnen worden voorgelegd. Sommige onderwerpen lenen zich hiervoor echter minder goed. Men kan zich bijvoorbeeld voorstellen dat het kwantitatief bevragen van een risicofactor zoals 'gezinskenmerken als verwaarlozing en coërcief gedrag' moeilijkheden zal opleveren. Sommige risico- en beschermingsfactoren worden daarom op een andere wijze dan de bewonersenquête vastgesteld, namelijk door interviews met sleutelpersonen.

In de bewonersvragenlijst zijn uiteindelijk de volgende risico- en beschermingsfactoren opgenomen (schema 2, eerste kolom). In de tweede kolom staan de vraagitems in de bewonersvragenlijst¹⁰ die aan de betreffende factoren zijn gerelateerd.

¹⁰ De vragenlijst is in eerste instantie in concept voorgelegd aan Bureau Onderzoek en Statistiek en aan de heer Van den Berg van Stadsdeel Oud-Zuid. De definitieve vragenlijst is tot stand gekomen na verwerking van hun suggesties.

Schema 2: Risico- en beschermingsfactoren polarisatie en sociaal vertrouwen die zijn opgenomen in de bewonersvragenlijst	Corresponderende vraagitems in vragenlijst
Sociaal-economische risicofactoren	
Immigrantenstatus	V35
Economische achterstand (laag inkomen, lage opleiding)	V26_8, V31, V32, V33, V34
Moeilijke leefomstandigheden (slechte of krappe huisvesting)	V2_1, V2_2, V3_1
Krenking door een (gepercipieerd) gebrek aan rechtvaardigheid. Percepties van: uitsluiting en achterstelling, gebrek aan perspectief	V26_9, V26_10, V26_11
Angst en onbehagen; psychologische risicofactoren	
Maatschappelijk onbehagen en angsten (zoals angst voor toekomst, werkloosheid en terrorisme)	V26_1, V26_2, V26_3, V26_4
Risicofactoren op basis van wederzijds contact	
Overlastgevend en crimineel gedrag in de buurt waarbij perceptie bestaat dat hierbij bepaalde bevolkingsgroepen zijn oververtegenwoordigd	V12_1 t/m V12_10, V13, V18
Mogelijkheden of vaardigheden om op te treden tegen ongewenst gedrag	V14, V15
Buurt, veiligheid en intimidatie/pesten	
Beleving overlast en (on)veiligheid in de buurt	V3_2, V3_3
Beleving pesten en intimidatie	V9, V10, V11_1, V11_2, V11_3, V11_4, V11_5, V11_6
Slachtofferschap	V16_1, V16_2, V16_3, V16_4, V16_5, V16_6
Ontoereikend ingrijpen door overheid en instituties	
Ontevredenheid over optreden politie en stadsdeel	V23_4
Gebrek aan activiteiten voor jongeren	V1_9, V23_3
Persoonlijke kenmerken	
Psychologische kenmerken (zelfbeeld, gevoel van controle)	V26_5, V26_6, V26_7

2.1 Introductie

Wij zijn in de literatuurstudie op zoek gegaan naar theorieën en onderzoeksresultaten die ons inzicht kunnen verschaffen in de achtergronden van sociaal vertrouwen respectievelijk polarisatie tussen bevolkingsgroepen. Wij zijn hierbij tegen de beperking opgelopen dat in de wetenschappelijke literatuur weinig rechtstreekse verbanden worden gelegd tussen sociaal vertrouwen en polarisatie en specifieke risico- en beschermingsfactoren. Dit betekent dat de we te rade zijn gegaan bij literatuur binnen aanpalende domeinen zoals conflictdynamiek, negatief gedrag van jongeren en radicalisering. Deze exercitie heeft ertoe geleid dat we een set van risico- en beschermingsfactoren hebben geselecteerd die een verklaring *kunnen* bieden voor de aan- of aanwezigheid van sociaal vertrouwen respectievelijk polarisatie tussen culturele bevolkingsgroepen.

De volgende stap is de toetsing van de geselecteerde risico- en beschermingsfactoren:

1. Welke vraagitems zijn te beschouwen als valide indicatoren voor de geselecteerde risico- en beschermingsfactoren (schaalconstructie)?
2. Zijn de geselecteerde risico- en beschermingsfactoren daadwerkelijk aantoonbaar aanwezig bij inwoners?
3. Is er een statistische relatie tussen de geselecteerde risico- en beschermingsfactoren en de aan- of aanwezigheid van sociaal vertrouwen respectievelijk polarisatie tussen bevolkingsgroepen?
4. Aangezien het optreden van polarisatie het gevolg is van een cumulatie van risicofactoren: in welke mate is sprake van de aanwezigheid van een cumulatie van risicofactoren in de buurten?

Omdat de resultaten in de drie buurten tegen elkaar worden afgezet kan het onderscheidend vermogen van het instrument worden getoetst. Van een onderscheidend vermogen is sprake indien met behulp van het instrument kan worden vastgesteld dat de geselecteerde risico- en beschermingsfactoren niet in alle buurten in gelijke mate aanwezig zijn.

2.2 Schaalconstructies

Schaalconstructie

Sociaal vertrouwen wordt in de bewonersvragenlijst gemeten met behulp van meerdere vraagitems. De reden hiervoor is dat sociaal vertrouwen een relatief breed begrip is die uit meerdere domeinen bestaan. Het is daarom beter om sociaal vertrouwen te meten met items die verschillende aspecten van deze begrippen dekken. We hebben een brede variatie van items geselecteerd die beogen verschillende aspecten van sociaal vertrouwen te meten.

Ter illustratie, een aspect van vertrouwen is *het kunnen vertrouwen van de ander*. Wij hebben hiertoe als items geselecteerd: 'als ik op vakantie ga dan durf ik mijn huissleutel aan de burens toe te vertrouwen' en 'ik heb evenveel vertrouwen in buurtgenoten die mijn cultuur delen als in buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn'.

Een ander aspect van vertrouwen zou omschreven kunnen worden als het 'thuis voelen bij de mensen die wonen in mijn buurt'. Hierbij kan men denken aan items zoals 'ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen' en 'ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is'. Deze items duiden ook op een goede omgang of sfeer tussen bewoners. We kunnen omgang en sfeer ook direct relateren aan de verschillende bevolkingsgroepen in de buurt: 'in deze buurt gaan mensen uit verschillende bevolkingsgroepen op een prettige manier met elkaar om'. Verder zijn in de vragenlijst items opgenomen die zo zijn geformuleerd dat een bevestigend antwoord een directe aanwijzing is voor *polarisatie*: 'ik voel wel eens spanningen met buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn' en 'in deze buurt wonen bevolkingsgroepen waarover ik niet zo positief denk'.

Zoals gesteld meten de vraagitems telkens een iets ander aspect van sociaal vertrouwen. Daarbij komt dat sommige items een directe relatie hebben met 'vertrouwen tussen bevolkingsgroepen' en de andere items meer iets zeggen meer over vertrouwen tussen de mensen in de buurt in het algemeen. Gezamenlijk zeggen de items echter meer over de af- of aanwezigheid van vertrouwen dan de items afzonderlijk. In de analyses gaan wij na of de verschillende vraagitems voor polarisatie respectievelijk vertrouwen daadwerkelijk eenduidig deze begrippen meten (dat is: respondenten die item A met eens beantwoorden doen dit ook op item B), of dat we moeten constateren dat de verschillende items dermate verschillende dimensies van polarisatie respectievelijk vertrouwen meten dat we ze niet kunnen construeren tot schalen.

Wij toetsen in de analyses daarnaast of sociaal vertrouwen en polarisatie kunnen worden gezien als de polen van een continuüm of dat sprake is van twee verschillende concepten. In de eerste situatie zou dan sprake zijn van één schaal met sociaal vertrouwen aan de ene kant van het continuüm en polarisatie aan de andere kant. Beargumenteerd kan immers worden dat een negatieve score op vertrouwensitems een maat is voor polarisatie. Bijvoorbeeld, als een positieve score op het item 'ik heb evenveel vertrouwen in buurtgenoten die mijn cultuur delen als in buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn' duidt op sociaal vertrouwen, duidt een negatieve score op polarisatie.

Het is daarentegen ook voorstelbaar dat polarisatie- en vertrouwensitems iets anders meten, dat polarisatie en sociaal vertrouwen dus verschillende concepten zijn. Bijvoorbeeld: inwoners die aangeven minder vertrouwen te hebben in buurtgenoten uit een andere cultuur dan in buurtgenoten uit de eigen cultuur kunnen het oneens zijn met polarisatie-items zoals 'In deze buurt wonen bevolkingsgroepen waarover ik niet zo positief denk'.

Items om aard en omvang van sociaal vertrouwen en polarisatie vast te stellen

De vraagitems in de bewonersvragenlijst om de aard en omvang van sociaal vertrouwen en polarisatie tussen culturele bevolkingsgroepen vast te stellen worden opgesomd in onderstaand schema 3.

Schema 3: Items sociaal vertrouwen / polarisatie	
Sociaal vertrouwen en polarisatie	V1_1, V1_2, V1_3, V1_4, V1_5, V1_6, V1_7, V1_8

Resultaten analyses

We hebben geanalyseerd of op basis van de antwoorden op de vraagitems voor vertrouwen en polarisatie een aparte vertrouwenschaal en polarisatieschaal kunnen worden vastgesteld, of dat veeleer sprake is van een continuüm. Hiertoe zijn betrouwbaarheidsanalyses en factoranalyses uitgevoerd over alle items uit schema 3.

Factoranalyses

Zie schema 4 voor de resultaten van de factoranalyse.

Schema 4: Factoranalyse polarisatie en sociaal vertrouwen (principale componenten analyse)		Lading op component 1 (continuüm)	Lading op component 2 (polarisatie)
V1_1	Ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen	.679	-.265
V1_2	In deze buurt gaan mensen uit verschillende bevolkingsgroepen op een prettige manier met elkaar om	.646	-.235
V1_3	In deze buurt hebben mensen uit verschillende bevolkingsgroepen weinig contact met elkaar	-.394	.282
V1_4	In woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is	.589	-.459
V1_5	In deze buurt wonen bevolkingsgroepen waar ik niet zo positief over denk	-.558	.601
V1_6	Als ik op vakantie ga dan durf ik mijn huissleutel aan de burens toe te vertrouwen	.417	.125
V1_7	Ik heb evenveel vertrouwen in buurtgenoten die mijn cultuur delen als in buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn	.541	.048
V1_8	Ik voel wel eens spanningen met buurtgenoten uit een andere cultuur	-.506	.593

Uit factoranalyses komen de volgende resultaten naar voren¹¹.

- Alle vraagitems V1_1, V1_2, V1_3, V1_4, V1_5, V1_6, V1_7 en V1_8 laden substantieel op een gemeenschappelijke factor. De negatieve lading van items V1_3, V1_5 en V1_8 wordt veroorzaakt door de negatieve vraagformulering in deze items.
- V1_5 en V1_8 laden op een gemeenschappelijke factor nog iets hoger. Beide items waren in de vragenlijst opgenomen als indicatie voor polarisatie. Inhoudelijk kan deze factor dan ook worden omschreven als een schaal voor polarisatie.
- We kunnen ten behoeve van de analyses waarin de risico- en beschermingsfactoren worden gekoppeld aan de schalen nu drie schalen samenstellen: de continuümschaal, de schaal met de twee 'polarisatie items' alsmede (ter exploratie) een schaal met 'vertrouwensitems', dat wil zeggen items die niet laden op de polarisatieschaal¹².

Schema 5: Samenhang polarisatie en sociaal vertrouwen

	Vertrouwenschaal		Polarisatieschaal		Continuümschaal	
Vertrouwenschaal	Pearson correlation	Significance (2-tailed)	Pearson correlation	Significance (2-tailed)	Pearson correlation	Significance (2-tailed)
	1,000**	.000	-.320**	.000	.905**	.000
Polarisatieschaal	Pearson correlation	Significance (2-tailed)	Pearson correlation	Significance (2-tailed)	Pearson correlation	Significance (2-tailed)
	-.320**	.000	1,000**	.000	-.693**	.000
Continuümschaal	Pearson correlation	Significance (2-tailed)	Pearson correlation	Significance (2-tailed)	Pearson correlation	Significance (2-tailed)
	.905**	.000	-.693**	.000	1,000**	.000

Betrouwbaarheidsanalyses

Na het samenstellen van de verschillende schalen analyseren we de betrouwbaarheid van de schalen. Dat wil zeggen, de mate waarin de items die in een schaal zijn opgenomen hetzelfde construct meten (dus met elkaar samenhangen: interne consistentie). De resultaten zijn weergegeven in schema 6.

Schema 6: Betrouwbaarheidsanalyse schalen sociaal vertrouwen en polarisatie

	Vraagitems ¹³	Betrouwbaarheid (Cronbach's Alfa)
Vertrouwenschaal	V1_1, V1_2, V1_3, V1_4, V1_6, V1_7	0,62
Polarisatieschaal	V1_5, V1_8	0,59
Continuümschaal	V1_1, V1_2, V1_4, V1_5, V1_6, V1_7, V1_8	0,69

¹¹ We hebben een principale componentenanalyse uitgevoerd. De analyse laat zien dat de vraagitems laden op twee componenten met een eigenwaarde > 1.

¹² In paragraaf 3 'schalen en frequenties' lichten we de schaalconstructie nader toe.

¹³ Item v1_3 is niet in de vertrouwenschaal en niet in de continuümschaal opgenomen omdat dit item negatief bijdraagt aan de interne consistentie van de schalen.

Alle items die zijn opgenomen in de schalen voor polarisatie en vertrouwen zijn 5-puntsschalen die lopen van 'helemaal mee eens' tot 'helemaal mee oneens'. In de vertrouwensschaal zijn de antwoorden op schaalitems V1_1, V1_2, V1_4, 1_6, V1_7 samengenomen. In de polarisatieschaal zijn de schaalitems v1_5 en v1_8 samengenomen. In de continuümschaal zijn alle schaalitems samengenomen.

Schaalconstructie verschuiving in denken over bevolkingsgroepen

Aangezien polarisatie kan worden opgevat als een *proces* zijn naast de eerder besproken 'polarisatie-items' (die de gevolgen van het polarisatieproces beschrijven) ook items in de vragenlijst van de bewonersenquête opgenomen die de actuele dynamiek van het polarisatieproces in kaart beogen te brengen. Dit zijn items die betrekking hebben op de mening van respondenten over specifieke bevolkingsgroepen in hun buurt: is men in de afgelopen twaalf maanden positiever of minder positief gaan denken over Nederlanders, Turken, Antillianen, Surinamers of Marokkanen. Het gaat hierbij om items v4_1 t/m v4_5. De interne consistentie voor de items die betrekking hebben op allochtone bevolkingsgroepen is 0,80. De mening over Nederlanders is niet in deze schaal opgenomen maar wordt beschouwd als apart item.

Uit de resultaten van de bewonersenquête blijkt dat slechts betrekkelijk weinig respondenten in de afgelopen twaalf maanden minder positief of positiever zijn gaan denken over specifieke bevolkingsgroepen. Twaalf maanden is kennelijk een te korte periode om voor de vraagitems onderscheidende resultaten te kunnen opleveren. De vraagitems in de hiervoor besproken schalen voor polarisatie en vertrouwen leveren in dit verband aanzienlijk meer informatie op. Wij bespreken in de volgende secties dan ook uitsluitend de resultaten voor deze schalen, en niet voor de schaal die voor de schaal die bestaat uit items v4_1 t/m v4_5.

Schaalconstructies risico- en beschermingsfactoren

In schema 7 staan de risico- en beschermingsfactoren voor sociaal vertrouwen en polarisatie die zijn opgenomen in de bewonersvragenlijst. Iedere factor wordt gemeten met behulp van één of meerdere vraagitems. Wij hebben geanalyseerd of de aan de risico- en beschermingsfactoren onderliggende vraagitems samen als schaal kunnen worden beschouwd of niet. De vraagitems per risico- en beschermingsfactor zijn opgesomd in onderstaand schema 7. In de meest rechts kolom staan de uitkomsten van de betrouwbaarheidsanalyses over de schalen.

Schema 7: Items in schalen risico- en beschermingsfactoren

	Vraagitems	Betrouwbaarheid (Cronbach's Alfa)
Leefomstandigheden	v2_1, v2_2, v3_1 ¹⁴	0,72
Beleving van de buurt	v3_2, v3_3	0,74
Overlast, pesten en discriminatie	v9, v10, v11_1 t/m v11_6	0,85
Overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)	v12_6, v12_7, v12_8, v12_9	0,66
Overlast door Nederlanders	V12_10	n.v.t.
Aanspreken op ongewenst gedrag	V14	n.v.t.
Persoonlijke ervaring (slachtofferschap)	v16_1 t/m v16_5	0,57
Maatschappelijk onbehagen	V26_1, v26_2, v26_3, v26_5	0,70
Psychologische kenmerken (zelfbeeld, controle)	v26_5, v26_6, v26_7	0,58
Krenking (gepercipieerd gevoel van onrechtvaardigheid)	v26_9, v26_10, v26_11	0,66
Meer inspanningen stadsdeel/politie	V23_4	n.v.t.
Genoeg te doen voor jongeren	V1_9	n.v.t.
Immigrantenstatus	v_35	n.v.t.
Tevredenheid inkomen ¹⁵	V26_8	
Hoogte inkomen	v_32	n.v.t.
Hoogste opleiding	v_33	n.v.t.
Hoofdbezigheid	v_34	n.v.t.

Cronbachs Alfa is een maat voor de interne consistentie van items: meten de items op consistente het onderliggende construct. In de sociale wetenschappen wordt voor in het veld uitgevoerde studies een betrouwbaarheid boven de 0,60 als heel behoorlijk beschouwd.

Naast de risico- en beschermingsfactoren die zijn weergegeven in schema 7 zijn in de vragenlijst ook enkele items opgenomen die meten of respondenten overlast ervaren door specifieke groepen anders dan culturele groepen, namelijk kinderen tot ca. 14 jaar, jongeren tussen 15 en 24 jaar, psychiatrische patiënten en zwerwers, alcoholisten en drugsverslaafden. Het gaat hierbij om vraagitems v12_1 tot en met v12_5.

¹⁴ v3_1 (rapportcijfer) omgescoord tot 5-puntsschaal.

¹⁵ De aanvankelijke risicofactor betrof 'economische achterstand'. De items die deze factor beoogden te meten bleken echter onvoldoende met elkaar samen te hangen om als schaal te worden geconstrueerd. Daarom zijn de economische items (tevredeheid inkomen, hoogte inkomen maar ook gerelateerde items als hoofdbezigheid en hoogste opleiding) als aparte factoren opgenomen.

Aanwezigheid sociaal vertrouwen en risicofactoren

3.1 Aanwezigheid sociaal vertrouwen

In deze paragraaf beschrijven we de resultaten voor sociaal vertrouwen in de drie buurten Diamantbuurt, Hoofddorppleinbuurt en Apollobuurt. Om de interpretatie te vergemakkelijken of, en in welke mate sprake is van sociaal vertrouwen en tegenpool polarisatie, geven wij onderstaand de resultaten in vereenvoudigde vorm. Wij geven voor bijvoorbeeld 'sociaal vertrouwen' alleen weer welk percentage respondenten het 'eens' is met 0,1,2,3,4 of alle vijf 'vertrouwensitems'. De percentages 'oneens' en 'eens noch oneens' worden hier omwille van de overzichtelijkheid niet vermeld¹⁶.

Vertrouwen

In schema 8 is de frequentieverdeling van itemscores per buurt aangegeven. Een score van 5 vertrouwensitems wil zeggen dat de respondent alle vijf vertrouwensitems met 'eens' of 'zeer eens' heeft beantwoord. De score op de vertrouwensitems van deze respondent is maximaal. Een score van 0 wil zeggen dat de respondent op geen van de vertrouwensitems 'eens' of 'zeer eens' heeft geantwoord. De score van deze respondent op de vertrouwensitems is minimaal.

Polarisatie

Een score van 2 wil zeggen dat de respondent beide polarisatie items met 'eens' heeft beantwoord. De polarisatiescore van deze respondent is maximaal. Een score van 0 wil zeggen dat de respondent op geen van de polarisatie items 'eens' heeft geantwoord. De polarisatiescore van deze respondent is minimaal.

¹⁶ In de daadwerkelijke schaalconstructies die in de analyses zijn gebruikt, zijn de antwoorden op alle vijf schaalpunten meegenomen!

Continuüm

Een score van 7 in de continuümfrequentieverdeling wil zeggen dat de respondent op alle zeven items een score heeft gegeven die in de richting gaat van het vertrouwencontinuüm. Dat wil zeggen, de respondent is het eens met alle vijf vertrouwensitems en oneens met beide polarisatie-items. Een score van 0 in de continuümschaal wil zeggen dat de respondent op alle zeven items een score heeft gegeven die in de richting gaat van het polarisatiecontinuüm.

Schema 8: Frequentieverdeling itemscores vertrouwen, polarisatie en continuüm per buurt

Frequentieverdeling itemscores vertrouwen	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (eens op nul vertrouwensitems)	4%	0%	3%
1	11%	5%	3%
2	16%	11%	15%
3	29%	29%	31%
4	25%	23%	30%
5 (eens op alle vijf vertrouwensitems)	15%	32%	19%

Frequentieverdeling itemscores polarisatie	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (eens op nul polarisatie-items)	57%	85%	92%
1	34%	11%	5%
2 (eens op beide polarisatie-items)	9%	4%	4%

Frequentieverdeling itemscores continuüm	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 Polarisatiecontinuüm	2%	0%	0%
1	6%	2%	1%
2	8%	3%	6%
3	12%	7%	11%
4	23%	16%	17%
5	22%	23%	24%
6	17%	25%	24%
7 Vertrouwenscontinuüm	10%	24%	16%

Uit schema 8 komt naar voren dat er met name wat betreft polarisatie verschillen bestaan tussen de drie buurten. In de Hoofddorppleinbuurt en in de Apollobuurt zijn inwoners het vrijwel nooit eens met beide polarisatie items. In de Diamantbuurt is één op de drie inwoners het wel eens met één van de beide polarisatie items, negen procent zelfs met beide items. Ook wat betreft sociaal vertrouwen zien we verschillen tussen de drie buurten, maar iets minder saillant dan voor polarisatie. Bijna één op de drie inwoners van de Diamantbuurt is het niet eens met minimaal drie van de vertrouwensitems, tegenover 16% van de inwoners in de Hoofddorppleinbuurt en 21% van de inwoners in de Apollobuurt.

In de continuümfrequenties, waarin de items vertrouwen en polarisatie zijn samengenomen, is te zien dat sprake is van een brede spreiding over de schaalpunten. In de Hoofddorppleinbuurt en in de Apollobuurt zijn de frequenties het hoogst op de schaalpunten aan de kant van het vertrouwenscontinuüm. In de Diamantbuurt bevindt zich de top van de frequenties meer in het midden.

3.2 Aanwezigheid risico- en beschermingsfactoren

De schalen voor de verschillende risico- en beschermingsfactoren zijn op dezelfde wijze gecreëerd als de vertrouwens- en polarisatieschalen. In de volgende schema's beschrijven wij, opnieuw vereenvoudigd qua weergave, de aanwezigheid van de factoren in de drie buurten.

Leefomstandigheden

De factor leefomstandigheden is opgebouwd uit drie items die de tevredenheid meten van respondenten met hun leefomstandigheden (geoperationaliseerd als tevredenheid met de woning). Uit schema 9 valt op te maken dat de Apollobuurt duidelijk positiever scoort op items die tot deze schaal behoren dan de andere twee buurten. In de Hoofddorppleinbuurt en in de Diamantbuurt is de risicofactor echter wél aanwezig.

Schema 9: Frequentieverdeling positieve itemscores factor 'leefomstandigheden' per buurt

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (op nul vraagitems positief over leefomstandigheden)	1%	1%	0%
1	5%	5%	0%
2	18%	17%	7%
3 (op alle vraagitems positief over leefomstandigheden)	75%	77%	93%

Beleving van de buurt

De factor 'beleving van de buurt' is opgebouwd uit de rapportcijfers die respondenten hebben gegeven aan de woonomgeving en de veiligheid in de buurt. De risicofactor (geen positieve beleving van de buurt) is vaker aanwezig in de Diamantbuurt.

Schema 10: Frequentieverdeling positieve rapportcijfers factor 'beleving van de buurt' per buurt

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (op nul items rapportcijfer \geq 6 voor woonomgeving en veiligheid)	17%	2%	4%
1	22%	16%	14%
2 (op beide items rapportcijfer \geq 6 voor woonomgeving en veiligheid)	60%	81%	82%

Overlast, pesten en discriminatie

De factor 'overlast, pesten en discriminatie' is opgebouwd uit items die op deze thema's betrekking hebben. Uit schema 11 is duidelijk af te leiden dat in de Diamantbuurt meer overlast wordt ervaren dan in de Hoofddorppleinbuurt en de Apollobuurt.

Schema 11: Frequentieverdeling itemscores factor 'overlast, pesten en discriminatie' per buurt

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (veel overlast, pesten en discriminatie in de buurt)	1%	0%	1%
1	5%	1%	1%
2	4%	3%	1%
3	11%	2%	7%
4	11%	6%	5%
5	14%	12%	12%
6	21%	22%	17%
7	15%	25%	29%
8 (weinig overlast, pesten en discriminatie in de buurt)	18%	30%	27%

Overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)

De factor 'overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)' is opgebouwd uit items die vragen naar overlast in de buurt door Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse personen. Een score 4 in schema 12 betekent dat respondenten voor alle vier bevolkingsgroepen aangeven dat zij vaak overlast geven in de buurt. Een score 0 betekent dat respondenten voor geen van de vier bevolkingsgroepen aangeven dat zij vaak overlast geven in de buurt. Uit schema 12 is duidelijk af te leiden dat in alle drie buurten de frequentieverdeling voor de schaal weinig onderscheidend is, bovendien is er weinig spreiding van de frequenties over de schaalpunten. Verreweg de meeste inwoners in de drie buurten relateren geen specifieke bevolkingsgroep aan ervaren overlast.

Schema 12: Frequentieverdeling itemscores 'vaak' m.b.t. 'overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)'

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (allochtone bevolkingsgroepen veroorzaken weinig of soms overlast in de buurt)	90%	94%	98%
1	7%	5%	1%
2	3%	1%	0%
3	0%	0%	0%
4 (allochtone bevolkingsgroepen veroorzaken vaak overlast in de buurt)	0%	0%	1%

Aanspreken op ongewenst gedrag

De factor aanspreken van personen die zich op straat ongewenst gedragen is beperkt onderscheidend tussen de drie buurten. In de Apollobuurt zijn inwoners iets meer geneigd om personen op ongewenst gedrag aan te spreken dan in de Diamantbuurt.

Schema 13: Frequentieverdeling itemscores factor 'aanspreken op ongewenst gedrag' per buurt

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (altijd/ meestal aanspreken op ongewenst gedrag)	24%	24%	30%
1 (soms aanspreken op ongewenst gedrag)	35%	45%	42%
2 (nooit aanspreken op ongewenst gedrag)	40%	30%	27%

Persoonlijke ervaring met ongewenst gedrag (slachtofferschap)

De factor 'persoonlijke ervaring met ongewenst gedrag (slachtofferschap)' is samengesteld uit items die bevragen of respondenten in de afgelopen twaalf maanden zelf slachtoffer zijn geweest (uitgescholden, bestolen, beledigd, gepest, gediscrimineerd). Een score 0 in schema 14 betekent dat respondenten voor alle vijf vormen van ongewenst gedrag aangeven dat zij hiervan nooit slachtoffer zijn geweest. Een score 5 betekent dat respondenten van alle vijf vormen van ongewenst gedrag wel eens slachtoffer zijn geweest. De spreiding en het onderscheidend vermogen van de schaal tussen de drie buurten is beperkt.

Schema 14: Frequentieverdeling factor 'persoonlijke ervaring (slachtofferschap)' per buurt

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (nooit slachtofferschap)	55%	64%	55%
1	28%	25%	33%
2	10%	7%	10%
3	4%	2%	1%
4	2%	2%	1%
5 (slachtofferschap alle vijf vormen ongewenst gedrag)	1%	0%	0%

Maatschappelijk onbehagen

De factor 'maatschappelijk onbehagen' is samengesteld uit items die bevragen of respondenten angst hebben voor maatschappelijke problemen zoals geweld, terrorisme, werkloosheid, openlijke conflicten tussen etnische groepen. Het onderscheidend vermogen van de schaal tussen de drie buurten is beperkt maar er is wel sprake van een brede spreiding van de frequenties over de schaalpunten.

Schema 15: Frequentieverdeling factor 'maatschappelijk onbehagen' per buurt

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (geen onbehagen: eens op nul items)	41%	45%	40%
1	23%	24%	26%
2	16%	19%	17%
3	13%	9%	12%
4 (veel onbehagen: eens op alle vier items)	7%	3%	6%

Psychologische kenmerken (zelfbeeld, gevoel van controle)

De factor 'psychologische kenmerken' is opgebouwd uit items die vragen naar het zelfbeeld van de respondenten: voelt men zich succesvol en tevreden in het leven en ervaart men een gevoel van controle over het leven. Schema 16 laat een brede spreiding zien van de frequenties, evenals een duidelijk onderscheidend vermogen per buurt. Het zelfbeeld van de inwoners van de Apollobuurt én van de inwoners van de Hoofddorppleinbuurt is vaker positief dan het zelfbeeld van de inwoners van de Diamantbuurt.

Schema 16: Frequentieverdeling factor 'psychologische kenmerken (zelfbeeld, gevoel van controle)' per buurt

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (geen positief zelfbeeld: eens op nul items)	6%	5%	2%
1	14%	10%	2%
2	34%	22%	23%
3 (positief zelfbeeld: eens op alle drie items)	46%	64%	72%

Krenking

De factor 'krenking' is opgebouwd uit items die vragen naar de percepties van achterstelling, discriminatie en het krijgen van minder kansen in het leven dan anderen. Schema 17 laat zien dat de risicofactor krenking vaker aanwezig is in de Diamantbuurt dan in de andere twee buurten.

Schema 17: Frequentieverdeling factor 'krenking' per buurt

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (geen sprake van krenking: eens op nul items)	75%	91%	90%
1	16%	7%	7%
2	8%	1%	2%
3 (wel sprake van krenking: eens op alle drie items)	1%	0%	2%

Meer inspanningen stadsdeel/politie

De inspanningen van stadsdeel en politie om de buurt leefbaar te houden zijn in de afgelopen twee jaar het meest verbeterd in de Diamantbuurt.

Schema 18: Frequentieverdeling factor 'meer inspanningen stadsdeel en politie' per buurt ¹⁷

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
0 (inspanningen stadsdeel en politie zijn verbeterd)	49%	32%	20%
1 (inspanningen stadsdeel en politie zijn gelijk gebleven)	40%	59%	69%
2 (inspanningen stadsdeel en politie zijn verslechterd)	11%	8%	11%

Genoeg te doen voor jongeren

Op de stelling 'in mijn buurt is genoeg te doen voor jongeren' antwoorden de respondenten gespreid over de schaalpunten. Vergelijken we de buurten, dan onderscheidt de factor echter niet heel duidelijk; men kan wel stellen dat de inwoners van de Apollobuurt iets vaker dan in de andere buurten vinden dat er genoeg te doen is voor jongeren.

¹⁷ 'Weet niet' is buiten beschouwing gelaten.

Schema 19: Frequentieverdeling factor 'genoeg te doen voor jongeren' per buurt ¹⁸

	Diamantbuurt	Hoofddorp-plein buurt	Apollobuurt
0 (Mee eens)	34%	31%	45%
1 (Niet mee eens, niet mee oneens)	16%	15%	10%
2 (Mee oneens)	49%	54%	45%

Tevredenheid met het inkomen

De inwoners van de Apollobuurt zijn, niet verrassend, het meest tevreden over hun inkomen. De inwoners van de Diamantbuurt zijn relatief het vaakst ontevreden over hun inkomen.

Schema 20: Frequentieverdeling factor 'tevredenheid met het inkomen' per buurt ¹⁹

	Diamantbuurt	Hoofddorp-plein buurt	Apollobuurt
0 (Tevreden)	57%	64%	86%
1 (Niet tevreden, niet ontevreden)	11%	16%	4%
2 (Onteveden)	32%	20%	10%

Bevolkingsgroepen anders dan culturele groepen

In de vragenlijst ook enkele items opgenomen waarmee kan worden vastgesteld of respondenten overlast ervaren door specifieke groepen anders dan culturele groepen, namelijk kinderen tot circa 14 jaar, jongeren tussen 15 en 24 jaar, psychiatrische patiënten en zwervers, alcoholisten en drugsverslaafden. In de analyses is exploratief bekeken of overlast door één of meer van deze specifieke bevolkingsgroepen correleert met sociaal vertrouwen en/of polarisatie. In de onderstaande tabel zijn de resultaten voor de vraagitems weergegeven per buurt.

Schema 20a Kunt u van de volgende groepen personen zeggen of zij vaak, soms of vrijwel nooit overlast veroorzaken in uw buurt?

<i>Weergegeven zijn de percentages voor vaak overlast respectievelijk soms overlast</i>	Diamantbuurt	Hoofddorp-plein buurt	Apollobuurt
kinderen tot ca. 14 jaar	19% / 33%	1% / 18%	4% / 17%
jongeren tussen ca. 15 en 24 jaar	23% / 40%	8% / 36%	7% / 30%
psychiatrische patiënten en/of zwervers	6% / 15%	6% / 23%	2% / 12%
alcoholisten en drugsverslaafden	6% / 18%	6% / 27%	2% / 15%
uw directe burens	11% / 9%	1% / 11%	3% / 8%

¹⁸ 'Weet niet' is buiten beschouwing gelaten.

¹⁹ 'Weet niet' is buiten beschouwing gelaten.

Analyses risico- en beschermingsfactoren

Voorspellingswaarde risico- en beschermingsfactoren

De volgende stap is het analyseren van het statistisch verband tussen de risico- en beschermingsfactoren en de aan- of afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie. We bekijken of, en zo ja welk, statistisch verband tussen variabelen kan worden aangetoond. Op deze plaats zij gezegd dat een statistisch verband niet hetzelfde is als een causale relatie. Voor het aantonen van causale relaties is uitgebreid wetenschappelijk onderzoek nodig, wat buiten het bestek van deze studie ligt en ook elders nog niet is gedaan.

Wel kan het statistisch verband inzicht geven welke risico- en beschermingsfactoren samenhang vertonen met de aan- of afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie, en welke risico- en beschermingsfactoren de beste voorspellers zijn van de aan- of afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie.

Correlaties

In onderstaand schema 21 is de samenhang weergegeven tussen de factorschalen en de vertrouwensschaal, de polarisatieschaal en de continuümschaal.

Schema 21: Correlaties risico- en beschermingsschalen met de vertrouwen-, polarisatie en continuümschaal

	Vertrouwen schaal	Polarisatie schaal	Continuüm schaal
Beleving van de buurt	-,366**	,474**	-,494**
Overlast, pesten en discriminatie	-,295**	,498**	-,450**
Overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)	-,154**	,444**	-,309**
Persoonlijke ervaring (slachtofferschap)	-,153**	,313**	-,262**
Maatschappelijk onbehagen	-,114**	,251**	-,197**
Leefomstandigheden	,143**	-,186**	,191**
Overlast door Nederlanders	-,053	-,182**	-,182**
Krenking (gepercipieerd gevoel van onrechtvaardigheid)	-,101**	,236**	-,180**
Psychologische kenmerken (zelfbeeld, controle)	,164**	-,038	,144**
Aanspreken op ongewenst gedrag (mogelijkheden optreden)	-,015	,108**	-,032
Inspanningen stadsdeel/politie	,054	-,018	,052
Tevredenheid inkomen	,067	-,043	,071**
Hoogte inkomen	-,108	,216**	-,192**
Hoogste opleiding	-,115**	,194**	-,174**

Nota bene: ** achter de correlaties wil zeggen significant (2-tailed, p=.000 - 005)

In schema 21 zien we dat factoren die positief dan wel negatief correleren met de vertrouwensschaal, dit ook doen met de continuümschaal. Daarentegen correleren factoren die positief samenhangen met de vertrouwensschaal negatief met de polarisatieschaal. De sterkste samenhang met de vertrouwens-, polarisatie en continuümschalen zien we bij de volgende schalen:

- Overlast, pesten en discriminatie
- Beleving van de buurt
- Overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)

Naast de factoren die zijn opgenomen in het model op basis van de literatuurstudie zijn (exploratief) nog enkele andere factoren gecorreleerd aan de vertrouwensschaal, de polarisatieschaal en de continuümschaal (zie schema 21a):

Schema 21a: Correlaties (exploratief) met de vertrouwen-, polarisatie en continuümschaal

	Vertrouwen schaal	Polarisatie schaal	Continuüm schaal
etniciteit	,019	-,206**	,103*
leeftijd	,061	-,029	,058
kinderen tot ca. 14 jaar	-,084	,218**	-,161**
jongeren tussen ca. 15 en 24 jaar	-,121**	,260**	-,209**
psychiatrische patiënten en/of zwervers	-,013	,093*	-,055
alcoholisten en drugsverslaafden	-,022	,124**	-,064
directe burens	-,094*	,071	-,098**

Uit de resultaten van schema 21a is op te maken dat de overlast die door bewoners wordt ervaren van kinderen en jongeren enige samenhang heeft met polarisatie. Dit is vooral aan de orde in de Diamantbuurt. Nadere analyses laten een significante samenhang zien tussen de risicofactor 'ervaren overlast, pesten, discrimi-

natie' en de ervaren overlast van kinderen en jongeren (correlaties bedragen .30 respectievelijk .42).

Daarnaast wijzen de resultaten uit dat etnische herkomst enige samenhang heeft met polarisatie. Respondenten van niet westers allochtone herkomst scoren gemiddeld lager op de polarisatieschaal. Leeftijd vertoont geen significante samenhang met polarisatie en sociaal vertrouwen.

Regressieanalyses

Met behulp van regressieanalyses kunnen wij vaststellen welke van de risicofactoren de meeste variantie verklaart op de vertrouwen-polarisatieschaal. Interessant is om hier te bekijken of het model per buurt dezelfde of juist verschillende risicofactoren aanwijst als voorspeller voor het aan- of afwezig zijn van sociaal vertrouwen en polarisatie.

Voor de eerste analyse zijn de respondenten uit alle buurten meegenomen, we maken dus geen onderscheid naar buurt (zie schema's 22a t/n 22c). Voor de overzichtelijkheid zijn in het schema alleen de factoren opgenomen die een significante bijdrage opleveren ten aanzien van de voorspelling van de score op de continuïumschaal.

We zien dat op een algemener niveau (dus over de drie buurten heen) onderstaande schaalscores een hogere score voorspellen op de vertrouwensschaal:

- Ervaring van weinig overlast in de buurt (incl. pesten en discriminatie).
- Positieve psychologische kenmerken (zoals zelfbeeld en gevoel van controle).
- Een positieve beleving van de buurt (veiligheid en leefomgeving).
- Afwezigheid van krenking (gevoel van onrechtvaardigheid zoals de perceptie te worden achtergesteld en minder kansen dan anderen te krijgen in het leven).
- Tevredenheid met de leefomstandigheden (woning).
- Perceptie van toegenomen inspanningen door het stadsdeel en politie om de leefbaarheid te vergroten in de buurt.

Schema 22a: Regressieanalyse vertrouwensschaal zonder onderscheid naar buurt

Verklaarde variantie door model (R ₂) .191		
	B	Significantie 2-tailed
B = 1,699	—	
Pesten, overlast, discriminatie	-,235	,000**
Psychologische kenmerken (zelfbeeld, controle)	,177	,000**
Beleving buurt	-,167	,000**
Krenking	,157	,028**
Leefomstandigheden	,115	,057*
Meer inspanningen politie en stadsdeel	,167	,003**

Een hogere score op de continuïumschaal wordt voorspeld door onderstaande schaalscores:

- Ervaring van weinig overlast in de buurt (incl. pesten en discriminatie).
- Een positieve beleving van de buurt (veiligheid en leefomgeving).
- Positieve psychologische kenmerken (zoals zelfbeeld en gevoel van controle).

Schema 22b: Regressieanalyse continuüm zonder onderscheid naar buurt

Verklaarde variantie door model (R ₂)	.292	
B = 2,964	—	Significantie 2-tailed
Pesten, overlast, discriminatie	-,340	,000**
Beleving van de buurt	-,268	,000**
Psychologische kenmerken	,071	,019**

Een hogere score op de polarisatieschaal (dat wil zeggen veel polarisatie) wordt voorspeld door onderstaande schaalcores:

- Ervaring van veel overlast in de buurt (incl. pesten en discriminatie).
- Een negatieve beleving van de buurt (veiligheid en leefomgeving).
- Negatieve psychologische kenmerken (zoals negatief zelfbeeld en weinig gevoel van controle).

Schema 22c: Regressieanalyse polarisatieschaal zonder onderscheid naar buurt

Verklaarde variantie door model (R ₂)	.394	
B = -,218	—	Significantie 2-tailed
Pesten, overlast, discriminatie	,236	,000**
Beleving van de buurt	,220	,000**
Overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)	,150	,000**
Psychologische kenmerken (zelfbeeld, controle)	.139	,007**

Nu beschrijven we de uitkomsten van de regressieanalyses voor uitsluitend de Diamantbuurt, de Hoofddorppleinbuurt en de Apollobuurt. Voor de overzichtelijkheid beperken we de weergave van statistische gegevens in de tabellen tot de significantieniveaus van de voorspellers.

Vertrouwenschaal

Schema 23a: Regressieanalyse vertrouwenschaal (significanties 2-tailed)

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
Beleving van de buurt	,000**	,012*	,017**
Krenking	NS	NS	,036*
Overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)	NS	NS	,009**

Continuümschaal

Schema 23b: Regressieanalyse continuüm (significanties 2-tailed)

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
Beleving van de buurt	,009**	,022*	,009**
Overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)	NS	NS	,027*
Meer inspanningen politie en stadsdeel	NS	NS	,033*

Polarisatieschaal

Schema 23c: Regressieanalyse polarisatie (significanties 2-tailed)

	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
Pesten, overlast, discriminatie	,000**	NS	NS
Beleving buurt	,000**	,004**	,000**
Psychologische kenmerken (zelfbeeld, controle)	NS	NS	,001**
Maatschappelijk onbehagen (angst voor maatschappelijke problemen)	NS	,041*	,001**
Overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)	NS	,000**	,002**

In de in deze paragraaf weergegeven resultaten zijn de risicofactoren benoemd die een significante bijdrage geven aan de regressiemodellen voor sociaal vertrouwen en polarisatie. Factoren die hieraan niet significant bijdragen (waaronder *leeftijdscategorie* en *etniciteit*) zijn daarom niet in de tabellen genoemd.

Samenvatting en conclusies model

5.1 Introductie

Deze samenvatting beschrijft de ontwikkeling van een risicoanalysemodel dat de mate van vertrouwen zichtbaar maakt tussen bevolkingsgroepen uit verschillende culturen. In het model zijn risico- en beschermingsfactoren voor sociaal vertrouwen (en haar tegenpool polarisatie) opgenomen; deze zijn ontleend aan de wetenschappelijke literatuur. Voor de ontwikkeling van het instrument is uitgegaan van een communautaire interpretatie van het begrip sociaal vertrouwen (zoals toegelicht in de literatuurstudie). Daarmee bedoelen we: het gevoel erbij te horen of er niet bij te horen binnen een grootstedelijke context: *binding*, *bridging* en *linking*. Het begrip 'polarisatie' is voor dit instrument gedefinieerd als 'het (proces van) verscherping van tegenstellingen tussen verschillende groepen burgers' (zie de literatuurstudie). De onderzoekers zijn in de literatuurstudie op zoek gegaan naar theorieën en onderzoeksresultaten die inzicht kunnen verschaffen in de achtergronden van sociaal vertrouwen en polarisatie tussen uit verschillende culturen afkomstige bevolkingsgroepen. In de wetenschappelijke literatuur zijn in dit verband nog betrekkelijk weinig empirisch onderbouwde verbanden aangetoond. Dat geldt zowel voor de relatie tussen sociaal vertrouwen en polarisatie, als voor specifieke risico- en beschermingsfactoren. De onderzoekers zijn daarom ook te rade gegaan bij studies binnen aanpalende domeinen, zoals conflictdynamiek en radicalisering. Deze exercitie heeft geleid tot de selectie van een set van risico- en beschermingsfactoren die een verklaring kunnen bieden voor de aan- of aanwezigheid van sociaal vertrouwen dan wel polarisatie tussen culturele bevolkingsgroepen.

De toetsing van de geselecteerde risico- en beschermingsfactoren is uitgevoerd via een bewonersenquête. De onderzoekers zijn daartoe nagegaan welke risico- en beschermingsfactoren geschikt zijn om op te nemen in de bewonersvragenlijst. Deze risico- en beschermingsfactoren zijn vervolgens in de bewonersenquête aan de orde gesteld. Sommige factoren lenen zich hiervoor echter minder goed. Die

factoren zijn daarom op een andere wijze dan de bewonersenquête vastgesteld, namelijk door interviews met sleutelpersonen.

5.2 Toetsen van het model

Om het vertrouwen tussen bevolkingsgroepen uit verschillende culturen en de aanwezigheid van risico- en beschermingsfactoren vast te stellen, is een bewonersenquête uitgevoerd in de Diamantbuurt, Hoofddorppleinbuurt en de Apollobuurt. De vragenlijst voor de bewonersenquête bestond uit twee typen items: items waarmee de aanwezigheid kan worden vastgesteld van risico- en beschermingsfactoren, en items met behulp waarvan de aard en omvang van sociaal vertrouwen en polarisatie kan worden vastgesteld.

Na de afronding van het veldwerk vonden de analyses plaats. In de analyses heeft de volgende toetsing plaatsgevonden:

1. Zijn de gebruikte vraagitems te beschouwen als valide indicatoren voor sociaal vertrouwen dan wel polarisatie tussen culturele groepen, en voor risico- en beschermingsfactoren (schaalconstructie)?
2. Welke risico- en beschermingsfactoren zijn aanwezig in verschillende buurten?
3. Bestaat er een statistische relatie tussen de risico- en beschermingsfactoren enerzijds en de aan- of aanwezigheid van sociaal vertrouwen / polarisatie in de buurten anderzijds?

Omdat de resultaten in de buurten tegen elkaar worden afgezet is ook het onderscheidend vermogen van het instrument getoetst. Wij spreken van een onderscheidend vermogen als kan worden vastgesteld dat risico- en beschermingsfactoren niet in gelijke mate aanwezig zijn in de buurten.

Schaalconstructies

Sociaal vertrouwen of polarisatie is in de bewonersvragenlijst gemeten via meerdere vraagitems. De reden hiervoor is dat het hier gaat om relatief brede begrippen die uit meerdere domeinen bestaan. Het is daarom beter om polarisatie én sociaal vertrouwen te meten met items die meerdere aspecten van deze begrippen dekken. In de analyses zijn de onderzoekers nagegaan of de verschillende vraagitems voor polarisatie en sociaal vertrouwen geschikt zijn: meten ze deze begrippen samenhangend, of meten de onderscheiden items dermate verschillende dimensies van polarisatie dan wel sociaal vertrouwen, dat ze niet kunnen worden geconstrueerd tot schalen?

De onderzoekers hebben daarnaast getoetst of het mogelijk is op basis van de antwoorden op de vraagitems een aparte vertrouwenschaal en polarisatieschaal vast te stellen, of dat veeleer sprake is van een continuüm. In de tweede situatie zou dan sprake zijn van één schaal met vertrouwen aan de ene kant van het continuüm en polarisatie aan de andere kant. Immers, het is te beargumenteren dat een negatieve score op vertrouwensitems een maat is voor polarisatie. Het is echter ook voorstelbaar dat polarisatie- en vertrouwensitems iets anders meten. In dat geval zijn polarisatie en sociaal vertrouwen dus verschillende concepten.

Resultaten

De onderzoekers hebben betrouwbaarheidsanalyses en factoranalyses uitgevoerd. Samenvattend kwam uit deze analyses naar voren dat alle vraagitems substantieel laden op een gemeenschappelijke factor. Er is dus sprake van een continuüm tussen sociaal vertrouwen en polarisatie. De items V1_5 en V1_8 laden echter op een tweede factor nog iets hoger. Beide items waren in de vragenlijst opgenomen als indicatie voor polarisatie. Inhoudelijk kan deze factor dan ook worden omschreven als een schaal voor polarisatie.

Voor de nadere analyses hebben de onderzoekers drie schalen geconstrueerd: de continuümschaal, de schaal met de twee 'polarisatie items', en - ter exploratie - een schaal met 'vertrouwensitems'. Dat wil zeggen: items die niet laden op de polarisatieschaal.

Schema 1: Sociaal vertrouwen en polarisatie

V1_1 Ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen
V1_2 In deze buurt gaan mensen uit verschillende bevolkingsgroepen op een prettige manier met elkaar om
V1_4 In woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is
V1_5 In deze buurt wonen bevolkingsgroepen waar ik niet zo positief over denk
V1_6 Als ik op vakantie ga dan durf ik mijn huissleutel aan de burens toe te vertrouwen
V1_7 Ik heb evenveel vertrouwen in buurtgenoten die mijn cultuur delen als in buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn
V1_8 Ik voel wel eens spanningen met buurtgenoten uit een andere cultuur

Omvang en aard van polarisatie en sociaal vertrouwen

In de Diamantbuurt zijn bewoners het relatief vaker eens met de 'polarisatie items' V1_5 en V1_8 dan bewoners in de Hoofddorppeleinbuurt en in de Apollobuurt. In de Diamantbuurt is één op de drie inwoners het eens met één van de beide items, negen procent zelfs met beide items. Ook voor de andere items zien we verschillen tussen de drie buurten, maar iets minder saillant. Bijna één op de drie inwoners van de Diamantbuurt is het oneens met drie of meer van de vijf vertrouwensitems, tegenover één op de zes inwoners in de Hoofddorppeleinbuurt en één op de vijf inwoners in de Apollobuurt.

Schaalconstructie risico- en beschermingsfactoren

De risico- en beschermingsfactoren zijn gemeten met behulp van één of meerdere vraagitems. De onderzoekers hebben geanalyseerd of de aan de risico- en beschermingsfactoren onderliggende vraagitems als schalen kunnen worden beschouwd of niet. In schema 2 staan de risico- en beschermingsfactoren voor sociaal vertrouwen en polarisatie, zoals die zijn opgenomen in de bewonersvragenlijst en op basis van toetsing als schalen zijn te beschouwen. Laatstgenoemde factoren bestaan uit één vraagitem (hiervoor zijn geen samengestelde schalen geconstrueerd). De met de nummers corresponderende vraagstellingen zijn terug te vinden in de vragenlijst die als bijlage bij het rapport is opgenomen.

Schema 2: Items in schalen risico- en beschermingsfactoren

	Vraagitems
Leefomstandigheden	V2_1, v2_2, v3_1
Beleving van de buurt	V3_2, v3_3
Overlast, pesten en discriminatie	V9, v10, v11_1 t/m v11_6
Overlast door bevolkingsgroepen (allochtoon)	V12_6, v12_7, v12_8, v12_9
Overlast door Nederlanders	V12_10
Aanspreken op ongewenst gedrag	V14
Persoonlijke ervaring (slachtofferschap)	V16_1 t/m v16_5
Maatschappelijk onbehagen	V26_1, v26_2, v26_3, v26_5
Psychologische kenmerken (zelfbeeld, controle)	V26_5, v26_6, v26_7
Krenking (gepercipieerd gevoel van onrechtvaardigheid)	V26_9, v26_10, v26_11
Meer inspanningen stadsdeel/politie	V23_4
Genoeg te doen voor jongeren	V1_9
Immigrantenstatus	V_35
Tevredenheid inkomen	V26_8
Hoogste opleiding	V_33

Naast de risico- en beschermingsfactoren die zijn weergegeven in schema 2 zijn in de vragenlijst ook enkele items opgenomen die meten of respondenten overlast ervaren door specifieke bevolkingsgroepen, namelijk kinderen tot ca. 14 jaar, jongeren tussen 15 en 24 jaar, psychiatrische patiënten en zwervers, alcoholisten en drugsverslaafden. Het gaat hierbij om vraagitems v12_1 tot en met v12_5.

Welke risico- en beschermingsfactoren zijn aanwezig?

Met behulp van de resultaten van de bewonersenquête zijn de onderzoekers nagegaan welke risico- en beschermingsfactoren voor sociaal vertrouwen en polarisatie aanwezig zijn in de Diamantbuurt, Hoofddorppleinbuurt en Apollobuurt. De resultaten zijn weergegeven in schema 3.

Schema 3: Aanwezigheid risico- en beschermingsfactoren per buurt

Risicofactoren:	Diamantbuurt	Hoofddorpplein buurt	Apollobuurt
Ontevredenheid over leefomstandigheden	*	*	-
Laag rapportcijfer woonomgeving en veiligheid	*	-	-
Perceptie veel overlast, pesten en discriminatie in de buurt	*	-	-
Hoge perceptie overlast door allochtone bevolkingsgroepen	*	-	-
Niet aanspreken op ongewenst gedrag (meest genoemde reden is 'niet durven')	**	*	*
Persoonlijke ervaring met negatief gedrag (slachtofferschap)	*	*	*
Maatschappelijk onbehagen (angst voor geweld, terrorisme, werkloosheid, openlijke conflicten tussen etnische groepen)	*	*	*
Psychologische kenmerken (negatief zelfbeeld, geen gevoel van controle)	*	*	-
Krenking (percepties van achterstelling, discriminatie en het krijgen van minder kansen dan anderen in het leven)	*	-	-
Economische achterstelling (ontevreden met inkomen)	**	*	-
Beschermingsfactoren:			
Inspanningen stadsdeel en politie zijn verbeterd om de buurt leefbaar te houden	**	*	*
Genoeg te doen voor jongeren in de buurt	*/-	*/-	*

** nadrukkelijk aanwezig * aanwezig - weinig aanwezig

Statistische relatie risico- en beschermingsfactoren en vertrouwen/polarisatie

De volgende stap was het analyseren van het statistisch verband tussen de risico- en beschermingsfactoren en de aan- of afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie. Een statistisch verband is niet hetzelfde als een causale relatie. Wel kan het statistisch verband inzicht geven in welke risico- en beschermingsfactoren samenhang vertonen met de aan- of afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie, en welke risico- en beschermingsfactoren de aan- of afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie het beste kunnen voorspellen.

Diamantbuurt

In de Diamantbuurt voorspelt een positieve beleving van de buurt (veiligheid en leefomgeving) het beste de aanwezigheid van veel sociaal vertrouwen bij de inwoners. De aanwezigheid van polarisatie tussen culturele bevolkingsgroepen wordt het beste voorspeld door de perceptie van overlast, pesten en intimidatie. In de Diamantbuurt bestaat een significante samenhang tussen de risicofactor 'ervaren overlast, pesten, discriminatie' en de ervaren overlast van kinderen en jongeren.

Hoofddorppleinbuurt

In de Hoofddorppleinbuurt wordt de aanwezigheid van veel vertrouwen bij de inwoners eveneens het beste voorspeld door een positieve beleving van de buurt (veiligheid en leefomgeving). Polarisation is in de Hoofddorppleinbuurt bij een klein deel van de inwoners aanwezig. Polarisation wordt voorspeld door de mate van maatschappelijk onbehagen die inwoners voelen (angsten voor geweld, werkloosheid, terrorisme en etnische spanningen). Ook buurtbeleving voorspelt polarisation. De perceptie van veel overlast, pesten en intimidatie is in de Hoofddorppleinbuurt op zichzelf geen voorspeller van polarisation. De perceptie dat overlast veroorzaakt wordt door vooral allochtone bevolkingsgroepen, blijkt in de Hoofddorppleinbuurt wél een voorspeller voor polarisation. Hierbij zij aangetekend dat slechts een beperkt percentage van de inwoners van de Hoofddorppleinbuurt overlast specifiek toeschrijft aan allochtone bevolkingsgroepen. Zij die dat wel doen zijn het vaker eens met de items die polarisation meten.

Apollobuurt

De voorspellers voor de aanwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisation in de Hoofddorppleinbuurt en in de Apollobuurt komen voor een groot deel overeen. In de Apollobuurt wordt polarisation daarnaast voorspeld door een negatief zelfbeeld. We hebben de analyses ook uitgevoerd voor alle respondenten (dus zonder onderscheid tussen buurten). We zien dan - behalve de hiervoor genoemde factoren - nog een voorspeller voor een hoger sociaal vertrouwen: de perceptie bij inwoners dat het stadsdeel en de politie zich meer inspannen om de buurt leefbaar te houden.

Andere risico- en beschermingsfactoren

Zoals eerder gesteld, is de aan- of afwezigheid van sommige risico- en beschermingsfactoren niet getoetst in de bewonersenquête maar via interviews met professionals en sleutelpersonen. Samenvattend geldt dat bewoners in de Hoofddorppleinbuurt een hoge mate van sociale controle zien als een belangrijke beschermingsfactor. Deze factor wordt mede toegeschreven aan de 'dorpse sfeer', zoals de kleinschalige manier van ondernemen (kleine winkels) in de wijk. Voor de Diamantbuurt geven professionals aan dat het beeld van polarisatie, zoals dat in de media is ontstaan, genuanceerd moet worden (dit komt ook overeen met de resultaten van de bewonersenquête). In de afgelopen jaren zijn in de Diamantbuurt volgens de professionals veel initiatieven ontplooid die de problemen verminderd hebben. Vooral op het tegengaan van jongerenoverlast is en wordt veel gedaan (onder meer het volgen van jongeren en een mentortraject); dit is een belangrijke beschermende factor. Risicofactor is volgens de professionals het gevoel van uitsluiting en het krijgen van minder kansen bij vooral Marokkaanse jongeren.

Conclusies model

Het model sociaal vertrouwen beschrijft de aan- en afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie tussen bevolkingsgroepen uit verschillende culturen. Het model benut hiertoe gevalideerde schalen voor deze begrippen. Uit factor- en betrouwbaarheidsanalyses is gebleken dat er aan de ene kant een continuüm is waarop zowel polarisatie als vertrouwensitems laden. Maar aan de andere kant blijkt dat sociaal vertrouwen en polarisatie deels ook als gescheiden constructen zijn te beschouwen. Wat nog nader geanalyseerd zou kunnen worden, is of er onderscheid is tussen bepaalde subpopulaties. Dat wil zeggen, in hoeverre we de resultaten op de vertrouwens- en polarisatieschaal voor bepaalde subpopulaties van de bevolking wél en voor andere subpopulaties niet, op een continuümschaal kunnen scoren.

Het model beschrijft daarnaast de aan- en afwezigheid van risico- en beschermingsfactoren in verschillende buurten. Ook beschrijft het model welke risico- en beschermingsfactoren samenhangen met de aan- en afwezigheid van sociaal vertrouwen en polarisatie. Wij kunnen hier niet spreken van causale verbanden, het gaat om correlatieve verbanden waarvan de betekenis nader dient te worden geded. Het model is hierin onderscheidend naar buurten: in de Apollo- en Hoofddorppleinbuurt is sprake van een deels ander verband tussen polarisatie / vertrouwen en risico- en beschermingsfactoren dan in de Diamantbuurt.

Deel III Bewonersenquête Diamantbuurt, Hoofddorppleinbuurt en Apollobuurt

Uitvoering van het onderzoek

Inleiding

In de Diamantbuurt, Apollobuurt en Hoofddorppleinbuurt zijn enquêtes afgenomen onder bewoners. De doelstelling van deze enquêtes was enerzijds het verwerven van inzicht in de aard, omvang, ontwikkelingen en (proces van) intimidatie en polarisatie (alsmede de tegenpool 'sociaal vertrouwen'). De enquêtes hadden anderzijds tot doel antwoord te geven op de vraag welke risicofactoren en beschermingsfactoren aanwezig zijn in de buurten. De resultaten op de enquête-items zijn hiertoe bewerkt tot schalen, zoals beschreven in deel 2: instrumentontwikkeling.

Steekproeftrekking

Het onderzoek vond plaats in de Diamantbuurt (V26), de Apollobuurt (V49) en de Hoofddorppleinbuurt (V44). De steekproeftrekking en het veldwerk zijn uitgevoerd door Bureau Onderzoek en Statistiek (O&S).

De steekproef voor het telefonisch onderzoek is door Bureau O&S getrokken op basis van KPN gegevens. De personen die in de steekproef waren opgenomen hebben een brief ontvangen van Stadsdeel Amsterdam Oud-Zuid waarin het onderzoek werd aangekondigd en waarin het belang van deelname aan het onderzoek werd toegelicht.

De steekproeftrekking had voor de Diamantbuurt betrekking op de hele buurtcombinatie V26²⁰. Deze buurtcombinatie bestaat echter uit drie subbuurten waarvan de eigenlijke Diamantbuurt er één is. Buurtcombinatie V26 is onder te verdelen in buurt V26a (de Diamantbuurt) en de buurten V26b+c (Burgermeester Tellegenbuurt Oost en West). Om voor de Diamantbuurt afzonderlijke resultaten te kunnen rapporteren is voor de respondenten vastgelegd in welke subbuurt zij wonen.

²⁰ Ook de veiligheidsindex en de daaraan ten grondslag liggende Monitor Leefbaarheid en Veiligheid meten op dit niveau.

Veldwerk

Het veldwerk bestond uit een telefonisch deel en uit een face-to-face deel (straatinterviews). De straatinterviews waren noodzakelijk om een representatief aantal niet-westerse allochtonen in de steekproef te krijgen²¹. Naast Nederlands spreken- de enquêteurs heeft Bureau O&S meertalige enquêteurs ingezet om ook niet-Nederlands sprekende allochtonen in te kunnen interviewen²². In totaal zijn 800 personen bevestigd van wie 718 via de telefoon en 82 via straatinterviews (zie tabel 1.1).

Tabel 1.1 Aantal respondenten

	straatinterviews	telefonisch
Diamantbuurt (n=300)	67	233
Apollobuurt (n=250)	3	247
Hoofddorppleinbuurt (n=250)	12	238
totaal (n=800)	82	718

Onderzoekspopulatie

In de uitvoering van het veldwerk is nagestreefd de onderzoekspopulatie een zo representatief mogelijke afspiegeling te laten zijn van de bevolking in de betreffende buurten.

Etniciteit

Door middel van de aanvullende straatinterviews heeft O&S een representatieve verdeling naar herkomst kunnen realiseren. In tabel 1.2 is de onderzoekspopulatie weergegeven naar etniciteit (in absolute aantallen en in percentages).

Tabel 1.2 Aantallen respondenten naar etniciteit ²³

	autochtonen	westerse allochtonen	niet-westerse allochtonen	niet bekend
Diamantbuurt v26a (n=150)	88 (59%)	17 (11%)	43 (29%)	2 (0%)
Diamantbuurt v26b+c (n=150)	82 (55%)	23 (15%)	44 (30%)	1 (0%)
Apollobuurt (n=250)	200 (80%)	36 (14%)	14 (6%)	0 (0%)
Hoofddorppleinbuurt (n=250)	207 (83%)	25 (10%)	18 (7%)	0 (0%)
totaal (n=800)	577 (72%)	101 (13%)	119 (15%)	3 (0%)

Leeftijd en sekse

In de onderzoekspopulatie zijn vrouwen licht oververtegenwoordigd. Tevens is sprake van een oververtegenwoordiging van 55-plussers en een ondervertegenwoordiging van respondenten in de leeftijd van 16-34 jaar. Om representatieve

²¹ Niet-westerse allochtonen zijn via telefonisch onderzoek relatief moeilijk bereikbaar.

²² Om de interviewtijd op straat uitvoerbaar te laten zijn (niet te lang) is voor de straatinterviews een beknoptere vragenlijst gebruikt. Bij de selectie van de items is nadrukkelijk rekening gehouden dat de inperking van de vragenlijst zo min mogelijk invloed heeft op de toetsing van het model. Welke vragen niet zijn gesteld is aangegeven in de resultatenbijlage.

²³ Wij volgen hier de CBS indeling: indien één of beide ouders in het buitenland is geboren wordt de respondent beschouwd als allochtoon. Tot de niet westerse allochtonen worden gerekend: allochtonen met als land van herkomst een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije.

uitspraken te kunnen doen voor de gehele populatie is ten behoeve van de analyses een wegingsfactor toegepast voor de factoren leeftijd en sekse.²⁴

1.2 Resultaten polarisatie en vertrouwen

Polarisatie en vertrouwen

In tabel 1.3 zijn de resultaten in de drie buurten weergegeven voor verschillende items die zijn opgenomen in de schaal voor polarisatie-vertrouwen. Wij geven hier voor de overzichtelijkheid slechts de scores weer voor de negatieve antwoordopties.

Tabel 1.3 Resultaat vertrouwen en polarisatie, uitgesplitst naar buurt ²⁵

Weergegeven is % eens met de stellingen	Diamant- buurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Apollobuurt
In deze buurt hebben mensen uit verschillende bevolkingsgroepen weinig contact met elkaar	59%	53%	51%
In mijn buurt is het niet gezellig / er is niet veel saamhorigheid	31%	15%	28%
Ik voel wel eens spanningen met buurtgenoten uit een andere cultuur	29%	8%	6%
Als ik op vakantie ga dan durf ik mijn huissleutel niet aan de burens toe te vertrouwen	26%	10%	7%
In de buurt wonen bevolkingsgroepen waar ik niet zo positief over denk	25%	12%	8%
In deze buurt gaan mensen uit verschillende bevolkingsgroepen niet op een prettige manier met elkaar om	16%	5%	12%
Ik heb niet evenveel vertrouwen in buurtgenoten die mijn cultuur delen als in buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn	10%	14%	14%
Ik voel mij niet thuis bij de mensen die in deze buurt wonen	9%	2%	5%

Als we de resultaten in tabel 1.3 nader beschouwen dan vallen de volgende zaken op.

Diamantbuurt

In de Diamantbuurt geeft een relatief groot percentage van de bewoners aan dat in de buurt bevolkingsgroepen wonen waar hij of zij niet positief over denkt. Daarnaast voelt een relatief groot deel van de bewoners van de Diamantbuurt wel eens spanningen met buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn. Men durft bovendien minder vaak bij vakantie de huissleutel aan de burens toe te vertrouwen.

²⁴ Op populatieniveau zijn de weegfactoren voor sekse als volgt: 1,08 voor mannen en 0,90 voor vrouwen. Op populatieniveau zijn de weegfactoren voor leeftijd als volgt: 16-34 jaar: wegingsfactor is 1,80; 35-55 jaar: wegingsfactor is 1,00; 55+: wegingsfactor is 0,62.

²⁵ Zie tabel 2 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten.

Als we een vergelijking maken tussen Diamantbuurt en Burgermeester Tellegenbuurt dan valt op dat in de Diamantbuurt mensen uit verschillende bevolkingsgroepen minder vaak contact hebben met elkaar en dat bewoners uit verschillende bevolkingsgroepen minder vaak op een prettige manier met elkaar omgaan.

Hoofddorppleinbuurt

Inwoners van de Hoofddorppleinbuurt zijn het vaakst positief over de omgang tussen mensen uit verschillende bevolkingsgroepen in hun buurt. Bovendien vinden inwoners van de Hoofddorppleinbuurt het vaakst dat ze wonen in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is.

Apollobuurt

Voor de Apollobuurt valt op dat inwoners zich thuis voelen in de buurt en hun burens sleutel durven toe te vertrouwen, en dat er geen bevolkingsgroepen in de buurt wonen waar men niet zo positief over denkt. Daarentegen scoort de Diamantbuurt niet hoger dan de andere twee buurten als het gaat om de gezelligheid of saamhorigheid in de buurt en het contact tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

Ontwikkeling vertrouwen en polarisatie

In tabel 1.4 t/m tabel 1.6 zijn voor de drie buurten de resultaten weergegeven voor items die in de tijd de ontwikkeling meten van polarisatie-vertrouwen²⁶. Uit de resultaten komt naar voren dat inwoners uit alle drie buurten (iets) vaker aangeven dat de sfeer is verbeterd dan verslechterd tussen Nederlandse buurtbewoners en bewoners uit andere culturen. Uitgesplitst naar de subbuurten Diamantbuurt en Burgemeester Tellegenbuurt blijkt dat vooral in de Diamantbuurt de inwoners vinden dat de sfeer is verbeterd (namelijk 27%). Inwoners uit alle drie buurten zijn iets positiever gaan denken over de verschillende bevolkingsgroepen, met uitzondering van Marokkanen.

Opvallend is het optimisme van de inwoners in de Diamantbuurt: 30% verwacht dat in de komende twee jaar de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen zal verbeteren (tegenover 12% die een verslechtering van de sfeer verwacht). Het optimisme is vooral groot in de *subbuurt* Diamantbuurt: daar verwacht 34% dat in de komende twee jaar de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen zal verbeteren.

²⁶ Zie tabel 3 t/m 5 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

Tabel 1.4 In hoeverre bent u in de afgelopen 12 maanden positiever of minder positief gaan denken over bevolkingsgroepen in uw buurt?

		Diamant- buurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Apollobuurt
Marokkanen	Positiever	11%	8%	4%
	Minder positief	16%	10%	3%
Turken	Positiever	12%	10%	6%
	Minder positief	5%	1%	1%
Surinamers	Positiever	5%	5%	3%
	Minder positief	5%	1%	0%
Antillianen	Positiever	3%	3%	2%
	Minder positief	5%	3%	1%
Nederlanders	Positiever	9%	9%	9%
	Minder positief	9%	4%	5%

Tabel 1.5 Is in de afgelopen 12 maanden de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen verbeterd of verslechterd?

	Diamant- buurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Apollobuurt
Verbeterd	17%	11%	4%
Verslechterd	12%	4%	2%

Tabel 1.6 Denkt u dat in de komende twee jaar de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen zal verbeteren, gelijk zal blijven of zal verslechteren?

	Diamant- buurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Apollobuurt
Verbeteren	30%	18%	10%
Verslechteren	12%	8%	5%

Aan de respondenten die positiever of minder positief zijn gaan denken over één of meerdere specifieke bevolkingsgroepen is gevraagd of hun antwoorden gelden voor de gehele bevolkingsgroep of voor het gedrag van sommige personen uit deze bevolkingsgroep (zie tabel 1.7). In de Apollobuurt en in de Hoofddorp-pleinbuurt geeft een meerderheid van de respondenten aan dat hun antwoorden gelden voor de gehele bevolkingsgroep; in de Diamantbuurt is dat de helft. In de Diamantbuurt geven relatief veel respondenten (één op de drie) aan dat hun antwoorden gelden voor het gedrag van sommige personen uit deze bevolkingsgroep. Er zijn hierbij geen significante verschillen voor wat betreft positiever of minder positief denken over bevolkingsgroepen.

Tabel 1.7 Gelden uw antwoorden voor de gehele bevolkingsgroepen of alleen voor het gedrag van sommige personen uit deze bevolkingsgroepen?

	Diamant- buurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Apollobuurt
Geldt voor de gehele bevolkingsgroep	48%	56%	49%
Geldt voor sommige personen	36%	24%	14%
Weet ik niet, geen antwoord	16%	20%	37%

1.3 Resultaten risico- en beschermingsfactoren

In deze paragraaf beschrijven we de resultaten voor de aan- of afwezigheid van risico- en beschermingsfactoren in de drie buurten.

Leefomstandigheden en beleving van de buurt

De factoren 'leefomstandigheden' en 'beleving van de buurt' worden in het onderzoek beschreven door de beoordeling van de grootte en kwaliteit van de woning respectievelijk door de beoordeling van de woonomgeving en veiligheid in de buurt. De woning, de woonomgeving en de veiligheid in de drie buurten wordt door de meeste bewoners positief beoordeeld. De Apollobuurt wordt qua woning en woonomgeving het meest positief beoordeeld. Hoewel de Diamantbuurt op alle indicatoren het laagst scoort, zijn de gemiddelde scores wel ruim positief. Gevraagd naar rapportcijfers, geven respondenten gemiddeld de volgende cijfers (tabel 1.8).

Tabel 1.8 Kunt u een rapportcijfer geven voor uw woning, voor de woonomgeving en voor de veiligheid in uw buurt?

	Diamant- buurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Apollobuurt
Oordeel woning	7,5	7,5	8,1
Oordeel woonomgeving	7,5	7,7	7,9
Oordeel veiligheid in de buurt	7,2	7,4	7,4

In de Apollobuurt zijn de bewoners het meest tevreden over de zowel de kwaliteit van de woning als over de grootte van de woning in relatie tot de grootte van het gezin (2% respectievelijk 3% ontevreden; zie tabel 1.9). De bewoners van de Diamantbuurt en Hoofddorp-pleinbuurt zijn in dit verband minder vaak positief; respectievelijk 9% en 11% zeggen ontevreden te zijn over de kwaliteit van de woning. Daarnaast is één op de vijf inwoners van zowel de Diamantbuurt als de Hoofddorp-pleinbuurt ontevreden over de grootte van de woning in relatie tot de grootte van het gezin.

Tabel 1.9 Hoe tevreden bent u²⁷

	Diamant- buurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Apollobuurt
Hoe tevreden bent u over de kwaliteit van uw woning of woonruimte? (% ontevreden)	11%	9%	2%
Hoe tevreden bent u over de grootte van uw woning in relatie tot de grootte van uw gezin? (% ontevreden)	19%	19%	3%

²⁷ Zie tabel 6 en 7 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

Overlast, pesten en intimidatie

Tabel 1.10 beschrijft de resultaten van de items die betrekking hebben op overlast, pesten en discriminatie in de drie buurten.

Tabel 1.10 Overlast, pesten en intimidatie ²⁸

	Diamant- buurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Apollobuurt
In mijn buurt zorgen personen voor veel overlast/enige overlast	26% / 16%	8% / 9%	10% / 6%
Diefstal is in mijn buurt een groot probleem / enigszins een probleem	22% / 29%	4% / 35%	14% / 43%
Groepjes rondhangende jongeren is in mijn buurt een groot probleem / enigszins een probleem	20% / 34%	8% / 37%	8% / 28%
Vernielingen is in mijn buurt een groot probleem / enigszins een probleem	20% / 34%	6% / 30%	9% / 27%
In mijn buurt worden personen vaak geïntimideerd / soms geïntimideerd	15% / 10%	4% / 7%	7% / 4%
Intimidatie van voorbijgangers op straat is in mijn buurt een groot probleem/ enigszins een probleem	13% / 21%	2% / 14%	3% / 11%
Discriminatie is in mijn buurt een groot probleem/ enigszins een probleem	11% / 17%	1% / 11%	2% / 14%
Het pesten van specifieke groepen inwoners is in mijn buurt een groot probleem/ enigszins een probleem	10% / 14%	2% / 4%	2% / 6%

Vergeleken met de andere buurten geven de inwoners van de Diamantbuurt vaker aan dat in hun buurt sprake is van overlast door personen en dat in hun buurt personen worden geïntimideerd. Daarnaast vinden relatief veel inwoners van de Diamantbuurt diefstal, groepjes rondhangende jongeren, vernielingen en intimidatie van voorbijgangers op straat een probleem.

Als we een uitsplitsing maken naar de subbuurten Diamantbuurt en Burgemeester Tellegenbuurt, dan valt op dat vooral de bewoners van de Diamantbuurt aangeven dat intimidatie van voorbijgangers op straat, discriminatie en het pesten van specifieke groepen inwoners in de buurt problemen zijn.

Overlast door bepaalde bevolkingsgroepen

In de vragenlijst is aan de respondenten de vraag voorgelegd of bepaalde bevolkingsgroepen overlast veroorzaken in de buurt. De overgrote meerderheid van de respondenten noemt in dit verband geen specifieke bevolkingsgroep. De respondenten in de Diamantbuurt en in mindere mate in de Hoofddorppleinbuurt die wel een bevolkingsgroep aanwijzen, noemen relatief vaak Marokkanen, maar ook Nederlanders (zie tabel 1.11)! Andere bevolkingsgroepen worden veel minder vaak in verband gebracht met overlast. In de Apollobuurt is de overlast door bepaalde bevolkingsgroepen het laagst; in deze buurt wonen weinig niet westerse allochtone bevolkingsgroepen.

²⁸ Zie tabel 8, 9 en 10 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

Tabel 1.11 Kunt u van de volgende bevolkingsgroepen zeggen of zij vaak, soms of vrijwel nooit overlast veroorzaken in uw buurt? ²⁹

Weergegeven zijn de percentages voor vaak overlast respectievelijk soms overlast	Diamant- buurt	Hoofddorp- Pleinbuurt	Apollobuurt
Surinamers	3% / 3%	0% / 2%	1% / 1%
Antillianen	3% / 4%	1% / 5%	1% / 1%
Turken	2% / 5%	0% / 3%	1% / 3%
Marokkanen	10% / 20%	6% / 13%	2% / 7%
Nederlanders	4% / 21%	0% / 18%	2% / 10%

Overlast door groepen personen

Aan de respondenten is daarnaast de vraag voorgelegd of specifieke groepen personen zoals jongeren of alcoholisten vaak overlast in hun buurt veroorzaken. Uit de resultaten komt naar voren dat in de Diamantbuurt kinderen tot ca. 14 jaar relatief vaak overlast veroorzaken: 19% van de inwoners zegt dat kinderen vaak overlast veroorzaken tegen 33% die aangeven dat kinderen soms overlast veroorzaken (zie tabel 1.12). Deze percentages zijn veel hoger dan in de andere twee buurten. Uitgesplitst naar de Diamantbuurt en de Burgemeester Tellegenbuurt valt op dat vooral in de Diamantbuurt kinderen overlast veroorzaken.

Als we tabel 1.12 verder bekijken dan kunnen we concluderen dat in de Diamantbuurt ook jongeren tussen ca. 15 en 24 jaar relatief vaak overlast veroorzaken. In de Hoofddorppleinbuurt vallen de relatief hoge cijfers op voor overlast door zwervers/psychiatrische patiënten en alcoholisten/ drugsverslaafden.

Als we de Diamantbuurt en Burgermeester Tellegenbuurt met elkaar vergelijken dan blijkt dat inwoners van de Diamantbuurt veel vaker aangeven dat kinderen tot ca. 14 jaar en jongeren 15-24 jaar overlast veroorzaken. In de Diamantbuurt geeft 25% van de respondenten aan dat kinderen tot ca. 14 jaar vaak overlast veroorzaken; 41% vindt dat kinderen soms overlast veroorzaken. In de Burgemeester Tellegenbuurt zijn deze percentages 13% respectievelijk 25%. In de Diamantbuurt geeft 27% van de respondenten aan dat jongeren vaak overlast veroorzaken; 43% vindt dat jongeren soms overlast veroorzaken. In de Burgemeester Tellegenbuurt zijn deze percentages 19% respectievelijk 37%.

Tabel 1.12 Kunt u van de volgende groepen personen zeggen of zij vaak, soms of vrijwel nooit overlast veroorzaken in uw buurt? ³⁰

Weergegeven zijn de percentages voor vaak overlast respectievelijk soms overlast	Diamant- buurt	Hoofddorp- Pleinbuurt	Apollobuurt
kinderen tot ca. 14 jaar	19% / 33%	1% / 18%	4% / 17%
jongeren tussen ca. 15 en 24 jaar	23% / 40%	8% / 36%	7% / 30%
psychiatrische patiënten en/of zwervers	6% / 15%	6% / 23%	2% / 12%
alcoholisten en drugsverslaafden	6% / 18%	6% / 27%	2% / 15%
uw directe burens	11% / 9%	1% / 11%	3% / 8%

²⁹ Zie tabel 12 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

³⁰ Zie tabel 11 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

In de Diamantbuurt is in de afgelopen twee jaar volgens 28% van de respondenten het gedrag van jongeren op straat in hun buurt verbeterd. Aanzienlijk minder (14%) van hen geeft aan dat het gedrag van jongeren juist verslechterd is. In de Hoofddorppleinbuurt en in de Apollobuurt geven juist iets meer respondenten aan dat het gedrag van jongeren op straat is verslechterd (zie tabel 1.13). Uitgesplitst naar Diamantbuurt en Burgemeester Tellegenbuurt blijkt dat in de Diamantbuurt zelfs 38% van de inwoners aangeeft dat het gedrag van jongeren is verbeterd, tegenover 20% in de Burgemeester Tellegenbuurt.

Tabel 1.13 Is in de afgelopen 2 jaar het gedrag van jongeren op straat in uw buurt verbeterd of verslechterd? ³¹

	Diamant- buurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Apollobuurt
Verbeterd	28%	7%	7%
Verslechterd	14%	12%	15%

Aanspreken op ongewenst gedrag

Ongeveer één op de vijf inwoners (in alle drie buurten) spreekt meestal of vaak personen die zich op straat ongewenst gedragen daarop aan. Een meerderheid van de inwoners spreekt personen die zich op straat ongewenst gedragen daarop soms of nooit aan (zie tabel 1.14).

Respondenten die personen die zich op straat ongewenst gedragen daarop soms of nooit aanspreken is gevraagd waarom niet. In alle drie wijken geeft ongeveer twee op de drie van deze respondenten als reden dat ze dit niet durven. Daarnaast vindt ongeveer één op de zeven het niet zijn of haar verantwoordelijkheid.

Tabel 1.14 Hoe vaak spreekt u personen die zich op straat ongewenst gedragen daarop aan: Is dat altijd, meestal, soms of nooit?

	Diamant- buurt	Hoofddorp- Pleinbuurt	Apollobuurt
altijd	6%	4%	11%
meestal	14%	16%	11%
soms	29%	37%	31%
nooit	33%	25%	20%
komt niet voor of nvt	17%	17%	25%

Slachtofferschap

In tabel 1.15 is weergegeven hoe vaak inwoners van de drie buurten in de afgelopen twaalf maanden zelf slachtoffer zijn geweest van diverse ongewenste gedragingen. De bewoners van de Diamantbuurt geven relatief vaak aan wel eens slachtoffer te zijn geweest van verbale agressie (beledigingen en uitschelden). In de Apollobuurt en in de Hoofddorppleinbuurt zijn inwoners vaker het slachtoffer van diefstal. Discriminatie en pesten worden in alle drie buurten nauwelijks genoemd.

³¹ Zie tabel 16 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

Tabel 1.15 Hoe vaak bent u in uw buurt in de afgelopen twaalf maanden slachtoffer geweest van de volgende gebeurtenissen? ³²

Weergegeven zijn de percentages voor vaak slachtoffer / wel eens slachtoffer	Diamant- buurt	Hoofddorp- Pleinbuurt	Apollobuurt
Uitgescholden	3% / 17%	2% / 10%	2% / 11%
Beledigd	3% / 14%	0% / 12%	2% / 7%
Gepest	2% / 3%	0% / 1%	0% / 1%
Gediscrimineerd	2% / 5%	0% / 2%	0% / 1%
Bestolen	6% / 10%	1% / 17%	2% / 21%

Maatschappelijk onbehagen / angsten

De risicofactor maatschappelijk onbehagen/angsten is geoperationaliseerd door de respondenten te vragen naar hun angst voor werkloosheid, geweld, terrorisme, de toekomst van de kinderen en openlijke conflicten tussen etnische groepen. De Diamantbuurt springt er duidelijk uit als het gaat om angst voor werkloosheid; 26% van de bewoners geeft aan bang te zijn voor werkloosheid. Dit resultaat zal samenhangen met de gemiddeld lagere sociaaleconomische positie van de inwoners van de Diamantbuurt in vergelijking met de inwoners van de andere twee buurten. De angst voor terrorisme, geweld en openlijke conflicten is het grootst in de Apollobuurt (zie tabel 1.16).

Tabel 1.16 Ik ben bang voor ...? ³³

Weergegeven zijn de percentages 'mee eens'	Diamant- buurt	Hoofddorp- Pleinbuurt	Apollobuurt
Werkloosheid	26%	15%	12%
Geweld	39%	39%	44%
Terrorisme	26%	25%	33%
De toekomst van mijn kinderen	25%	18%	24%
Openlijke conflicten tussen etnische groepen	34%	29%	38%

Psychologische kenmerken (zelfbeeld, gevoel van controle)

Aan de respondenten is gevraagd of men zich succesvol en tevreden voelt in het leven en of men voldoende controle heeft over het eigen leven. Niet onverwacht is dat inwoners van de Apollobuurt zich gemiddeld het meest succesvol voelen in het leven. De items 'ik ben tevreden over mijn leven' en 'ik heb voldoende controle over mijn leven' hebben in dit verband echter geen onderscheidend vermogen: de scores op deze items zijn in de drie buurten ongeveer even hoog (zie tabel 1.17).

Tabel 1.17 In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? ³⁴

Weergegeven zijn de percentages 'mee eens'	Diamant- buurt	Hoofddorp- Pleinbuurt	Apollobuurt
Ik voel mij succesvol in het leven	68%	70%	80%
Ik ben tevreden over mijn leven	86%	88%	93%
Ik heb voldoende controle over mijn leven	89%	92%	93%

³² Zie tabel 13 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

³³ Zie tabel 14 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

³⁴ Zie tabel 15 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

Krenking

De risicofactor krenking is geoperationaliseerd door items die een (gepercipieerd) gevoel van onrechtvaardigheid meten. Het gaat hierbij om percepties van minder kansen krijgen dan anderen, uitsluiting en achterstelling. Inwoners van de Diamantbuurt geven iets vaker aan dat ze zich wel eens gediscrimineerd voelen en minder kansen krijgen dan anderen om iets te bereiken in het leven. Het item 'Ik voel mij door mijn afkomst wel eens achtergesteld bij andere bevolkingsgroepen' sorteert geen verschillen tussen de drie subbuurten; in alle drie buurten is slechts een zeer kleine minderheid van de respondenten het eens met deze stelling (zie tabel 1.18).

Tabel 1.18 In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? ³⁵

Weergegeven zijn de percentages 'mee eens'	Diamant- buurt	Hoofddorp- Pleinbuurt	Apollobuurt
Ik krijg minder kansen dan anderen om iets te bereiken in het leven	13%	3%	4%
Ik voel mij wel eens gediscrimineerd	17%	6%	8%
Ik voel mij door mijn afkomst wel eens achtergesteld bij andere bevolkingsgroepen	6%	3%	6%

Voorzieningen en inspanningen

Op de stelling 'in mijn buurt is genoeg te doen voor jongeren' antwoordt bijna een kwart van de inwoners van de Diamantbuurt met oneens. Daarentegen is 33% het wél met de stelling eens. In de Hoofddorppleinbuurt is het aantal inwoners dat het eens is met de stelling nog iets lager, in de Apollobuurt iets hoger (zie tabel 1.19).

Tabel 1.19 In mijn buurt is genoeg te doen voor jongeren ³⁶

	Diamant- buurt	Hoofddorp- Pleinbuurt	Apollobuurt
Mee eens	23%	18%	35%
Mee oneens	33%	32%	35%

Tevens is gevraagd of de voorzieningen en activiteiten voor jongeren in de afgelopen twee jaar zijn verbeterd of verslechterd. Hierop antwoorden verreweg de meeste respondenten met gelijk gebleven of weet niet. Daarnaast geven in de Diamantbuurt en in de Hoofddorppleinbuurt iets meer respondenten aan dat de voorzieningen en activiteiten voor jongeren zijn verbeterd dan verslechterd. In de Apollobuurt geven relatief veel respondenten aan dat de voorzieningen en activiteiten zijn verbeterd (zie tabel 1.20).

Inwoners van de Diamantbuurt geven opvallend vaak aan (40%) dat de inspanningen van stadsdeel en politie om de buurt leefbaar te houden zijn verbeterd, tegenover 23% in de Hoofddorppleinbuurt en 16% in de Apollobuurt (zie tabel 1.20). In de *subbuurt* Diamantbuurt ligt dit percentage zelfs op 48%!

³⁵ Zie tabel 15 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

³⁶ Zie tabel 17 in de bijlage voor het totale overzicht van de resultaten voor deze items.

Tabel 1.20 Is in uw buurt in de afgelopen twee jaar verbeterd of verslechterd ...

Weergegeven zijn de percentages voor verbeterd respectievelijk verslechterd	Diamant- buurt	Hoofddorp- Pleinbuurt	Apollobuurt
Voorzieningen en activiteiten voor jongeren zijn ...	17% / 11%	11% / 3%	24% / 3%
Inspanningen van stadsdeel en politie om de buurt leefbaar te houden zijn ...	40% / 9%	23% / 6%	16% / 9%

Geraadpleegde literatuur

Anderson, A., & Gruyter, W. de (2006). De prijs voor een veilig gevoel. *Contrast*, 9, 12-15.

Becker, M. (2004). Verstandige tolerantie. In: Derkse, W. (red.). *Grenzen aan tolerantie. Erasmus, Hugo de Groot, Spinoza en de Actualiteit*. Nijmegen: Uitgeverij DAMON.

Beusekamp, W., & Keken, K. van (2006). *Welkom in het hol van de leeuw*. De Volkskrant, p. 25-26, 21 januari 2006.

Bieleman, B., Ogier, C., & J. Snippe (2005). *Diamant in profiel. Inventarisatie overlast Diamantbuurt Amsterdam Oud Zuid*. Groningen-Rotterdam: IntraVal.

Bieleman, B., Ogier, C., & J. Snippe (2006). Ruwe diamant. Overlast en onveiligheid in een gemiddelde buurt. *Secondant*, nummer 1 (februari), p. 11-16.

Bleich, A. (2006). Hoe hip is het polderracisme? Maaïke Homan brengt opvattingen, motieven en leefomgeving van extreem rechtse Lonsdale-jongeren in kaart. *Volkskrant* 26 mei 2006, p. 27.

Boutellier, H. (2002). *De Veiligheidsutopie; hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Boutellier, H. (2005). *Meer dan veilig. Over bestuur, bescherming en burgerschap*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Boutellier, H. (2006). Een nieuwe ordening: Een verkenning van de relatie tussen veiligheid, recht en vertrouwen. *Recht der werkelijkheid*, 2005, themanummer.

Brink, G. van den (2001). *Geweld als uitdaging. De betekenis van agressief gedrag bij jongeren*. Utrecht: NJI.

Brink, G. van den (2003). *Geweld als maatschappelijk probleem*. In: Schuyt, K. & Brink, G. van den (red). *Publiek geweld*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Brink, G. van den, & Schuyt, K. (2003). *Van kwaad tot erger: wordt het geweld nu ook gedemocratiseerd?* In: Schuyt, K. & Brink, G. van den (red). *Publiek geweld*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Buijs, F.J., & Harchaoui, S. (2003). Islamitisch radicalisme en rekrutering in Nederland. *Proces. Tijdschrift voor berechting en reclassering* 2, 98-108.

Buijs, F.J., Demant, F., & Hamdy, A. (2006). *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Daal, H.J. van, & Huygen, A. (2006). *Vitaliteit versterkt. ABCD -aanpak voor de sociale en economische kansen van Oud-Delfshaven*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Damme, J.L. van (2004). Intolerantie, onverschilligheid en eerbied. *Tijdschrift voor filosofie*, vol 66, nr 2, p 227-254. Leuven: Vereniging voor Wijsgerige Uitgaven.

Diekstra, R., & Janssens, J. (2003). *Mensen maken de stad: plan voor straataanpak*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Diekstra, R., Komen, M., & Tchiche, N. (2004). *Nog één keer: een discussiestuk over ernstige jeugdcriminaliteit, in het bijzonder onder Marokkaanse jongens*. In: Diekstra, R., Berg, M. van den & Rigter, J. *Waardenvolle of waardeloze samenleving?* Uithoorn: Karakter Uitgevers B.V.

Ferweda, H.B. (2005). *De Diamantgroep. De aanpak gebundeld*. Advies- en Onderzoeksgroep Beke.

Flint, C. (2004). *Spaces of Hate. Geographies of Discrimination and Intolerance in the U.S.A.* New York: Routledge.

Gemeente Amsterdam. (2004). *Analyse conflictpotentieel*. Gemeente Amsterdam, Bestuursdienst, Sector BMO, Afdeling Bestuurlijke besluitvorming.

Gemert, F. van (2006). Leven op het breukvlak. Essay: Jeugdgroepen in conflict. *Secondant*, nr 3/4, juli-augustus 2006, p. 40-45.

Govier, T. (1997). *Social Trust and Human Communities*. Québec: McGill-Queen's University Press.

- Govier, T. (1998). *Dilemmas of Trust*. Québec: McGill-Queen's University Press.
- Hawkins, J.D., & Catalano, R.F. (1992). *Communities that care. Action for Drug Abuse Prevention*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Huijgens, V. (2004). *Lokale aanpak van rechtsextremisme onder jongeren. Een onderzoek naar het beleid binnen 4 gemeenten om extreem rechtse sympathieën onder jongeren tegen te gaan*. Rotterdam: Landelijk Bureau ter bestrijding van Rassendiscriminatie.
- Hunter, J.D. (1994). *Before the shooting begins: Searching for Democracy in America's Culture War*. New York: Free Press.
- Janssen, R. (2006). De miskende binnenbrand in Helden. *Vernieuwing* jaargang 65, nummer 5 (mei), p. 10-12.
- Kleijwegt, M. (2003). 1940-1945 voor beginners. Zijn moslimjongeren nog te genezen van het antisemitisme? *Vrij Nederland*, 5 juli 2003, vol. 64, aflevering 27, p. 36-39.
- Onderzoek naar radicalisme en extremisme*. Werkteksten voor de FORUM-CRES-conferentie. 27 november 2006. FORUM/Centrum voor Radicalisme en Extremisme Studies (CRES).
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Schuyt, K. (2003). Jeugd, criminaliteit en geweld: naar een interdisciplinair programma van onderzoek. In: Schuyt, K. & Brink, G. van den (red). (2003). *Publiek geweld*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Sharp, E.B. (1997). A Comparative Anatomy of Urban Social Conflict. *Political research Quarterly*, vol. 50, no 2 (june 1997) p. 261-280.
- Slootman, M., & Tillie, J. (2006). *Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden*. Instituut voor Migratie en Etnische Studies, Universiteit van Amsterdam.
- Stadsdeel Amsterdam Oud Zuid, Wijkplan Oude en Nieuwe Pijp 2003 - 2006, september 2003.
- Staub, E. (2003). *The psychology of good and evil: Why children, adults and groups help and harm others*. New York: Cambridge University Press.
- Stig, A. (2006a). Voeling houden met intolerantie. Stadsdeel wil buurtschouwen. *Secondant*, nummer 1 (februari), p. 16.

Stig, A. (2006b). Retour Diamantbuurt. De Amsterdamse Aanpak. *Secondant*, nummer 1 (februari), p. 18-22.

Stokkom, B. van (2004). Hedendaagse intolerantie. Eerherstel voor weerbaar en fatsoenlijk handelen. In: Derkse, W. (red). *Grenzen aan tolerantie. Erasmus, Hugo de Groot, Spinoza en de Actualiteit*. Nijmegen: Uitgeverij DAMON.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2006). *Radicalisme Signaleren en Aanpakken. Vroegtijdige aanpak van radicaliserende jongeren. Handreiking voor gemeenten*. Den Haag: SDU.

Visser, M., & Slot, J. (2005). *Extremisme en Radicalisering in het Amsterdamse Voortgezet Onderwijs*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek.

Volkskrant, de. (2006). Kwart bevolking is tegen allochtonen. *De Volkskrant*, 6 juni 2006.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2005). *Vertrouwen in de buurt*. (WRR-rapporten aan de regering 72). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Witte, R. (2006). De nieuwe Puch en Zapp-rijders. Interetnische spanningen in het onderwijs. *Vernieuwing*, jaargang 65, nummer 5 (mei), p. 6-9.

Woolcock, M. (2000). *Social Capital in Theory and Practice: Where do we stand?* (Paper prepared for the 21st Annual Conference on Economic Issues). Vermont: Department of Economics, Middlebury College.

Jeugd en Veiligheid 2005-2009 ZuiderAmstel en Amsterdam Oud Zuid. Concept.

Bijlage 1 Resultaten bewonersenquête

Tabel 1 Verdeling onderzoekspopulatie naar etniciteit

	Aantal	Percentage
Surinamers	38	5%
Antillianen	3	0%
Turken	15	2%
Marokkanen	38	5%
ov. niet-westerse allochtonen	26	3%
westerse allochtonen	102	13%
autochtonen	577	72%
onbekend	2	0%
Totaal	800	100%

Tabel 2 Vertrouwen en polarisatie, uitgesplitst naar buurt

		Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
Ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen	eens	89%	88%	80%
	eens noch oneens	6%	10%	11%
	oneens	5%	2%	9%
In deze buurt gaan mensen uit verschillende bevolkingsgroepen op een prettige manier met elkaar om	eens	67%	81%	65%
	eens noch oneens	22%	14%	19%
	oneens	12%	5%	16%
In deze buurt hebben mensen uit verschillende bevolkingsgroepen weinig contact met elkaar (score omgedraaid)	eens	51%	53%	59%
	eens noch oneens	16%	19%	14%
	oneens	34%	28%	28%
Ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is	eens	52%	56%	43%
	eens noch oneens	19%	29%	26%
	oneens	28%	15%	31%
In deze buurt wonen bevolkingsgroepen waar ik niet zo positief over denk (score omgedraaid)	eens	8%	12%	25%
	eens noch oneens	3%	8%	9%
	oneens	89%	81%	66%
Als ik op vakantie ga dan durf ik mijn huissleutel aan de burens toe te vertrouwen	eens	91%	88%	73%
	eens noch oneens	2%	2%	2%
	oneens	7%	10%	26%
Ik heb evenveel vertrouwen in buurtgenoten die mijn cultuur delen als in buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn	eens	71%	74%	72%
	eens noch oneens	14%	14%	10%
	oneens	15%	12%	18%
Ik voel wel eens spanningen met buurtgenoten die uit een andere cultuur dan ikzelf afkomstig zijn (score omgedraaid)	eens	6%	8%	29%
	eens noch oneens	8%	3%	5%
	oneens	86%	88%	66%

Tabel 3 In hoeverre bent u in de afgelopen 12 maanden positiever of minder positief gaan denken over bevolkingsgroepen in uw buurt?

		Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
Nederlanders	positiever	9%	9%	9%
	gelijk gebleven	72%	84%	81%
	minder positief	5%	4%	9%
	niet van toepassing, weet niet	15%	3%	1%
Turken	positiever	6%	10%	12%
	gelijk gebleven	27%	68%	73%
	minder positief	1%	1%	5%
	niet van toepassing, weet niet	66%	22%	9%
Surinamers	positiever	3%	5%	5%
	gelijk gebleven	27%	64%	75%
	minder positief	0%	1%	5%
	niet van toepassing, weet niet	70%	30%	15%
Marokkanen	positiever	4%	8%	11%
	gelijk gebleven	25%	63%	67%
	minder positief	3%	10%	16%
	niet van toepassing, weet niet	67%	20%	6%
Antillianen	positiever	2%	3%	3%
	gelijk gebleven	23%	47%	53%
	minder positief	1%	3%	5%
	niet van toepassing, weet niet	74%	47%	39%

Tabel 4 Is in de afgelopen 12 maanden de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen verbeterd, gelijk gebleven of verslechterd?

	Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
verbeterd	4%	11%	17%
gelijk gebleven	59%	84%	52%
verslechterd	2%	4%	12%
weet niet, geen antwoord	37%	2%	19%

Tabel 5 Denkt u dat in de komende twee jaar de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen zal verbeteren, gelijk zal blijven of zal verslechteren?

	Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
verbeteren	10%	18%	30%
gelijk blijven	44%	55%	40%
verslechteren	5%	8%	12%
weet niet, geen antwoord	40%	20%	19%

Tabel 6 Hoe tevreden bent u over de kwaliteit van uw woning of woonruimte?

	Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
(zeer) tevreden	92%	79%	78%
tevreden noch ontevreden	6%	12%	11%
(zeer) ontevreden	2%	9%	11%

Tabel 7 Hoe tevreden bent u over de grootte van uw woning in relatie tot de grootte van uw gezin?

	Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
(zeer) tevreden	96%	72%	72%
tevreden noch ontevreden	1%	9%	8%
(zeer) ontevreden	3%	19%	19%
weet niet, geen antwoord	0%	0%	1%

Tabel 8 In welke mate zorgen personen op straat volgens u voor overlast in de buurt?

	Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
(zeer) veel	10%	8%	26%
Niet veel en niet weinig	6%	9%	16%
(zeer) weinig	84%	83%	58%
weet niet, geen antwoord	2%	5%	8%

Tabel 9 Hoe vaak komt het volgens u voor dat personen in uw buurt worden geïntimideerd³⁷ ?

	Apollobuurt	Hoofddorpleinbuurt	Diamantbuurt
(zeer) vaak	7%	4%	15%
Niet vaak en niet weinig	4%	7%	10%
(zeer) weinig	86%	86%	70%
weet niet, geen antwoord	3%	3%	5%

Tabel 10 In welke mate zijn de volgende verschijnselen volgens u een probleem in uw buurt?

		Apollobuurt	Hoofddorpleinbuurt	Diamantbuurt
Groepjes rondhangende jongeren	Groot probleem	8%	8%	20%
	Enigszins een probleem	28%	37%	34%
	Geen probleem	64%	55%	43%
	Geen antwoord, weet niet	0%	0%	2%
Intimidatie van voorbijgangers op straat ³⁸	Groot probleem	3%	2%	13%
	Enigszins een probleem	11%	14%	21%
	Geen probleem	86%	83%	65%
	Geen antwoord, weet niet	0%	2%	2%
Het pesten van specifieke groepen inwoners	Groot probleem	2%	2%	10%
	Enigszins een probleem	6%	4%	14%
	Geen probleem	87%	86%	63%
	Geen antwoord, weet niet	6%	9%	12%
Discriminatie	Groot probleem	2%	1%	11%
	Enigszins een probleem	14%	11%	17%
	Geen probleem	82%	80%	64%
	Geen antwoord, weet niet	3%	8%	9%
Diefstal	Groot probleem	14%	4%	22%
	Enigszins een probleem	43%	35%	29%
	Geen probleem	38%	53%	43%
	Geen antwoord, weet niet	4%	8%	6%
Vernielingen	Groot probleem	9%	6%	20%
	Enigszins een probleem	27%	30%	34%
	Geen probleem	62%	62%	43%
	Geen antwoord, weet niet	2%	1%	3%

³⁷ Subvraag niet gesteld in straatinterviews

³⁸ Vraag intimidatie van voorbijgangers niet gesteld in straatinterviews

Tabel 11 Kunt u van de volgende groepen personen zeggen of zij vaak, soms of vrijwel nooit overlast veroorzaken in uw buurt? ³⁹

		Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
kinderen tot ca. 14 jaar	Vaak	4%	1%	19%
	Soms	17%	18%	33%
	Vrijwel nooit	78%	80%	44%
	Weet niet, geen antwoord	1%	2%	4%
jongeren tussen ca. 15 en 24 jaar	Vaak	7%	8%	23%
	Soms	30%	36%	40%
	Vrijwel nooit	62%	55%	33%
	Weet niet, geen antwoord	1%	1%	4%
psychiatrische patiënten en/of zwervers	Vaak	2%	6%	6%
	Soms	12%	23%	15%
	Vrijwel nooit	85%	70%	76%
	Weet niet, geen antwoord	2%	1%	4%
alcoholisten en drugsverslaafden	Vaak	2%	6%	6%
	Soms	15%	27%	18%
	Vrijwel nooit	83%	66%	72%
	Weet niet, geen antwoord	1%	1%	4%
uw directe bureu	Vaak	3%	1%	11%
	Soms	8%	11%	9%
	Vrijwel nooit	89%	87%	78%
	Weet niet, geen antwoord	0%	0%	1%

Tabel 12 Kunt u van de volgende groepen personen zeggen of zij vaak, soms of vrijwel nooit overlast veroorzaken in uw buurt? ⁴⁰

		Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
Surinamers	Vaak	1%	0%	3%
	Soms	1%	2%	3%
	Vrijwel nooit	73%	92%	87%
	Weet niet, geen antwoord	24%	6%	7%
Antillianen	Vaak	1%	1%	3%
	Soms	1%	5%	4%
	Vrijwel nooit	72%	83%	81%
	Weet niet, geen antwoord	26%	12%	12%
Turken	Vaak	1%	0%	2%
	Soms	3%	3%	5%
	Vrijwel nooit	72%	91%	85%
	Weet niet, geen antwoord	24%	6%	8%
Marokkanen	Vaak	2%	6%	10%
	Soms	7%	13%	20%
	Vrijwel nooit	66%	75%	65%
	Weet niet, geen antwoord	25%	6%	5%
Nederlanders	Vaak	2%	0%	4%
	Soms	10%	18%	21%
	Vrijwel nooit	77%	77%	71%
	Weet niet, geen antwoord	11%	4%	4%

³⁹ Vraag niet gesteld in straatinterviews

⁴⁰ Vraag niet gesteld in straatinterviews

Tabel 13 Hoe vaak bent u in uw buurt in de afgelopen 12 maanden ...?

		Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
Uitgeschoolden	Vaak	2%	2%	3%
	Wel eens	11%	10%	17%
	Nooit	87%	87%	79%
	Geen antwoord, weet niet	0%	1%	1%
Beledigd	Vaak	2%	0%	3%
	Wel eens	7%	12%	14%
	Nooit	91%	88%	83%
	Geen antwoord, weet niet	0%	0%	0%
Gepest	Vaak	0%	0%	3%
	Wel eens	1%	1%	2%
	Nooit	99%	99%	95%
	Geen antwoord, weet niet	0%	0%	0%
Gediscrimineerd	Vaak	0%	0%	2%
	Wel eens	1%	2%	5%
	Nooit	99%	97%	92%
	Geen antwoord, weet niet	0%	0%	1%
Bestolen	Vaak	2%	1%	6%
	Wel eens	21%	17%	10%
	Nooit	77%	82%	82%
	Geen antwoord, weet niet	0%	0%	2%

Tabel 14 Ik ben bang voor ...?

		Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
Werkloosheid	Mee eens	12%	15%	26%
	Niet mee eens, niet mee oneens	2%	4%	6%
	Mee oneens	84%	78%	63%
	Weet niet, geen antwoord	2%	3%	4%
Geweld	Mee eens	44%	39%	39%
	Niet mee eens, niet mee oneens	8%	16%	10%
	Mee oneens	45%	44%	50%
	Weet niet, geen antwoord	2%	0%	1%
Terrorisme	Mee eens	33%	25%	26%
	Niet mee eens, niet mee oneens	8%	12%	9%
	Mee oneens	57%	63%	64%
	Weet niet, geen antwoord	1%	0%	1%
De toekomst van mijn kinderen	Mee eens	24%	18%	25%
	Niet mee eens, niet mee oneens	6%	13%	8%
	Mee oneens	51%	38%	41%
	Weet niet, niet van toepassing	18%	32%	26%
Openlijke conflicten tussen etnische groepen	Mee eens	38%	29%	34%
	Niet mee eens, niet mee oneens	8%	15%	7%
	Mee oneens	51%	54%	56%
	Weet niet, geen antwoord	2%	2%	3%

Tabel 15 In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

		Apollobuurt	Hoofddorp- pleinbuurt	Diamant- buurt
Ik voel mij succesvol in het leven	Mee eens	80%	70%	68%
	Niet mee eens, niet mee oneens	14%	21%	18%
	Mee oneens	3%	7%	11%
	Weet niet, geen antwoord	2%	3%	3%
Ik ben tevreden over mijn leven	Mee eens	93%	88%	86%
	Niet mee eens, niet mee oneens	4%	8%	7%
	Mee oneens	1%	4%	5%
	Weet niet, geen antwoord	2%	0%	1%
Ik heb voldoende controle over mijn leven ⁴¹	Mee eens	93%	92%	89%
	Niet mee eens, niet mee oneens	2%	6%	5%
	Mee oneens	3%	2%	5%
	Weet niet, geen antwoord	2%	0%	2%
Ik ben tevreden over mijn inkomen	Mee eens	84%	64%	56%
	Niet mee eens, niet mee oneens	4%	16%	11%
	Mee oneens	10%	20%	31%
	Weet niet, niet van toepassing	2%	0%	2%
Ik krijg minder kansen dan anderen om iets te bereiken in het leven	Mee eens	4%	3%	13%
	Niet mee eens, niet mee oneens	2%	3%	3%
	Mee oneens	91%	91%	77%
	Weet niet, geen antwoord	3%	3%	6%
Ik voel mij wel eens gediscrimineerd	Mee eens	8%	6%	17%
	Niet mee eens, niet mee oneens	3%	2%	2%
	Mee oneens	89%	92%	80%
	Weet niet, niet van toepassing	0%	0%	1%
Ik voel mij door mijn afkomst wel eens achtergesteld bij andere bevolkingsgroepen ⁴²	Mee eens	6%	3%	6%
	Niet mee eens, niet mee oneens	0%	2%	2%
	Mee oneens	93%	95%	90%
	Weet niet, niet van toepassing	1%	0%	1%

⁴¹ Subvraag niet gesteld in straatinterviews

⁴² Subvraag niet gesteld in straatinterviews

Tabel 16 Is in de afgelopen 2 jaar ...?

		Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
Is de afgelopen 2 jaar de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen in uw buurt...	Verbeterd	3%	9%	17%
	Gelijk gebleven	47%	67%	52%
	Verslechterd	1%	3%	12%
	Geen antwoord, weet niet	49%	21%	19%
Is de afgelopen 2 jaar het gedrag van jongeren op straat in uw buurt...	Verbeterd	7%	7%	28%
	Gelijk gebleven	62%	64%	43%
	Verslechterd	15%	12%	14%
	Geen antwoord, weet niet	16%	17%	15%
Zijn de afgelopen 2 jaar de voorzieningen en activiteiten voor jongeren in uw buurt...	Verbeterd	24%	11%	17%
	Gelijk gebleven	35%	35%	30%
	Verslechterd	3%	3%	11%
	Geen antwoord, weet niet	39%	51%	42%
Zijn de afgelopen 2 jaar de inspanningen van stadsdeel en politie om de buurt leefbaar te houden ...	Verbeterd	16%	23%	40%
	Gelijk gebleven	55%	42%	33%
	Verslechterd	9%	6%	9%
	Geen antwoord, weet niet	20%	29%	18%

Tabel 17 Voorzieningen voor jongeren

		Apollobuurt	Hoofddorp-pleinbuurt	Diamantbuurt
In mijn buurt is genoeg te doen voor jongeren	Mee eens	35%	18%	23%
	Niet mee eens, niet mee oneens	8%	9%	11%
	Mee oneens	35%	32%	33%
	Weet niet, geen mening	22%	41%	33%

Bijlage 2 Vragenlijst bewonersenquête

intro

Geachte heer / mevrouw, U spreekt met X van Bureau O&S. In opdracht van Stadsdeel Oud-Zuid doen wij een telefonisch onderzoek. Het stadsdeel wil weten hoe haar inwoners denken over het woonklimaat in hun woonomgeving. Het stadsdeel wil met name inzicht krijgen in de factoren die kunnen bijdragen aan het vertrouwen tussen inwoners en die eventuele verwijdering of polarisatie tussen inwoners kan voorkomen. Met de resultaten van het onderzoek kan het stadsdeel beter inspelen op de behoeften en wensen van haar inwoners. U heeft hierover kort geleden van het stadsdeel een brief ontvangen. Graag willen wij u een aantal vragen stellen over de leefbaarheid in uw buurt.

V1 Er komen eerst een aantal stellingen over uw buurt. Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze stellingen eens bent?

		helemaal mee eens	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	helemaal mee oneens	weet ik niet, geen antwoord
1_1	Ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1_2	In deze buurt gaan mensen uit verschillende bevolkingsgroepen op een prettige manier met elkaar om	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1_3	In deze buurt hebben mensen uit verschillende bevolkingsgroepen weinig contact met elkaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1_4	Ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1_5	In deze buurt wonen bevolkingsgroepen waar ik niet zo positief over denk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1_6	Als ik op vakantie ga dan durf ik mijn huissleutel aan de burens toe te vertrouwen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1_7	Ik heb evenveel vertrouwen in buurtgenoten die mijn cultuur delen als in buurtgenoten die uit een andere cultuur afkomstig zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1_8	Ik voel wel eens spanningen met buurtgenoten die uit een andere cultuur dan ikzelf afkomstig zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1_9	In mijn buurt is genoeg te doen voor jongeren	☐	☐	☐	☐	☐	☐

V2 Ik wil u nu een aantal vragen stellen over uw woning of woonruimte.

		zeer tevreden	tevreden	tevreden, noch ontevreden	ontevreden	zeer ontevreden	weet niet, geen antwoord
2_1	Hoe tevreden bent u over de kwaliteit van uw woning of woonruimte?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2_2	Hoe tevreden bent u over de grootte van uw woning in relatie tot de grootte van uw gezin?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

V3 We hebben nu een aantal vragen gesteld over de buurt waarin u woont. Kunt u nu een rapportcijfer geven voor uw woning, voor de woonomgeving en voor de veiligheid in uw buurt? (geef een cijfer tussen de 1 en 10, een 1 is erg slecht, een 10 erg goed. Uitsluitend hele getallen.)

		rapportcijfer
3_1	woning	_ _ _ _
3_2	woonomgeving	_ _ _ _
3_3	veiligheid in uw buurt	_ _ _ _

V4 Ik wil u nu een aantal vragen stellen over bevolkingsgroepen in uw buurt. Kunt u aangeven of u in de afgelopen 12 positiever of minder positief bent gaan denken over de volgende bevolkingsgroepen of dat uw menig gelijk is gebleven?

		positiever	gelijk gebleven	minder positief	wil ik niet zeggen	weet ik niet	niet van toepassing, groep woont hier niet
4_1	Nederlandse inwoners in uw buurt?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4_2	Turkse inwoners in uw buurt?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4_3	Surinaamse inwoners in uw buurt?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4_4	Marokkaanse inwoners in uw buurt?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4_5	Antilliaanse inwoners in uw buurt?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4_6	inwoners van een andere bevolkingsgroep in uw buurt, namelijk.....?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

V5 Wonen er in uw buurt bevolkingsgroepen afkomstig uit andere landen waarover u in de laatste twee jaar positiever of minder positief bent gaan denken?

- 1 nee
- 2 ja, positiever namelijk _____
- 3 ja, negatiever, namelijk _____
- 4 wil ik niet zeggen
- 5 weet ik niet

V6 Gelden uw antwoorden in de vorige vragen voor de gehele bevolkingsgroepen of alleen voor het gedrag van sommige personen uit deze bevolkingsgroepen?

- 1 voor de gehele bevolkingsgroepen
- 2 alleen voor sommige personen uit deze groepen
- 3 anders, namelijk _____
- 4 wil ik niet zeggen
- 5 weet ik niet

V7 Als u de laatste twee jaar minder positief bent gaan denken over buurtgenoten van Nederlandse herkomst, kunt u dan aangeven wat hiervan de oorzaken zijn?

- 1 respondent noemt oorzaken, namelijk _____
- 2 weet niet, geen antwoord

V8 Als u de laatste twee jaar minder positief bent gaan denken over buurtgenoten van allochtone (niet-Nederlandse) herkomst, kunt u dan aangeven wat hiervan de oorzaken zijn?

- 1 respondent noemt oorzaken, namelijk _____
- 2 weet niet, geen antwoord

V9 Overlast en Intimidatie.

In welke mate zorgen personen op straat volgens u voor overlast in uw buurt?

- 1 zeer veel
- 2 veel
- 3 niet veel en niet weinig
- 4 weinig
- 5 zeer weinig
- 6 weet niet, geen antwoord

V10 Hoe vaak komt het volgens u voor dat personen in uw buurt worden geïntimideerd?

- 1 zeer vaak
- 2 vaak
- 3 niet vaak niet weinig
- 4 weinig
- 5 zeer weinig
- 6 weet niet, geen antwoord

V11 In welke mate zijn de volgende verschijnselen volgens u een probleem in uw buurt?

	groot probleem	enigszins een probleem	geen probleem	weet niet, geen antwoord
11_1 Groepjes rondhangende jongeren, is dat volgens u een	☐	☐	☐	☐
11_2 Intimidatie van voorbijgangers op straat (zoals uitschelden of bedreigen)	☐	☐	☐	☐
11_3 Het pesten van specifieke groepen inwoners	☐	☐	☐	☐
11_4 Discriminatie	☐	☐	☐	☐
11_5 Diefstal	☐	☐	☐	☐
11_6 Vernielingen	☐	☐	☐	☐

V12 Kunt u van de volgende groepen personen zeggen of zij vaak, soms, of vrijwel nooit overlast veroorzaken in uw buurt?

	vaak	soms	vrijwel nooit	weet niet, geen antwoord
12_1 kinderen tot ca. 14 jaar	☐	☐	☐	☐
12_2 jongeren tussen ca. 15 en 24 jaar	☐	☐	☐	☐
12_3 psychiatrische patiënten en/of zwervers	☐	☐	☐	☐
12_4 alcoholisten en drugsverslaafden	☐	☐	☐	☐
12_5 uw directe buren	☐	☐	☐	☐
12_6 Surinamers	☐	☐	☐	☐
12_7 Antillianen	☐	☐	☐	☐
12_8 Turken	☐	☐	☐	☐
12_9 Marokkanen	☐	☐	☐	☐
12_10 Nederlanders	☐	☐	☐	☐
12_11 Een andere groep nl.....	☐	☐	☐	☐

V13 Welke van bovengenoemde of andere groepen is volgens u het meest verantwoordelijk voor overlast in uw buurt?

- 1 geen
- 2 Surinamers
- 3 Turken
- 4 Marokkanen
- 5 Andere groep, namelijk
- 6 wil niet zeggen
- 7 weet ik niet

Wij willen nu graag weten hoe u omgaat met personen die zich op straat ongewenst gedragen.

V14 Hoe vaak spreekt u hen daarop aan: Is dat altijd, meestal, soms of nooit?

- 1 altijd
- 2 meestal
- 3 soms
- 4 nooit
- 5 weet niet, geen antwoord

V15 Als u dat soms of nooit doet, waarom niet

- 1 ik weet niet hoe ik dat moet doen
- 2 dat durf ik niet
- 3 ik vind het niet mijn verantwoordelijkheid
- 4 anders, namelijk _____
- 5 weet niet, geen antwoord

V16 Hoe vaak bent u in uw buurt in de afgelopen 12 maanden zelf slachtoffer geweest van een van de volgende gebeurtenissen?		vaak	wel eens	nooit	weet niet, geen antwoord
16_1	ik ben uitgescholden	☐	☐	☐	☐
16_2	ik ben beledigd	☐	☐	☐	☐
16_3	ik ben gepest	☐	☐	☐	☐
16_4	ik ben gediscrimineerd	☐	☐	☐	☐
16_5	ik ben bestolen	☐	☐	☐	☐
16_6	ik ben slachtoffer geweest van andere gebeurtenissen, namelijk....	☐	☐	☐	☐

V17 Wilt u dit toelichten?

V18 In welke mate zijn de gebeurtenissen waarvan u slachtoffer bent geweest veroorzaakt door jongeren? Zijn dat ...

- 1 uitsluitend jongeren
- 2 hoofdzakelijk jongeren
- 3 in gelijke mate door jongeren en volwassenen
- 4 hoofdzakelijk volwassenen
- 5 uitsluitend volwassenen
- 6 weet niet, geen antwoord

V19 U heeft zojuist aangegeven dat u in de afgelopen 12 maanden slachtoffer bent geweest van genoemde items in V16. Wat was volgens u hiervoor (meestal) de aanleiding

V20 Wat moet er volgens u gebeuren om overlast of intimidatie in uw buurt te verminderen?

V21 Merkt u dat er in uw buurt spanningen zijn binnen uw eigen bevolkingsgroep?

- 1 ja
- 2 nee
- 3 weet niet, geen antwoord

V22 Kunt u dit toelichten?

V23 Ik wil u nu een aantal vragen stellen over verbeteringen en verslechtingen in uw buurt in de afgelopen 12 maanden. Is....

	verbeterd	gelijk gebleven	verslechterd	weet niet, geen antwoord
23_1 de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen	☐	☐	☐	☐
23_2 het gedrag van jongeren op straat	☐	☐	☐	☐
23_3 voorzieningen en activiteiten voor jongeren	☐	☐	☐	☐
23_4 inspanningen van stadsdeel en politie om de buurt leefbaar te houden	☐	☐	☐	☐

V24 Denkt u dat in de komende twee jaar de sfeer tussen Nederlandse buurtbewoners en buurtbewoners uit andere culturen zal verbeteren, gelijk zal blijven of zal verslechteren?

- 1 verbeteren
- 2 gelijk blijven
- 3 verslechteren
- 4 weet niet, geen antwoord

V25 Ik ga u nu een aantal stellingen voorleggen. Wilt u steeds aangeven in hoeverre u het daarmee eens bent?

	mee eens	niet mee eens, niet mee oneens	mee oneens	weet niet, geen antwoord
26_1 Ik ben bang voor werkloosheid. Bent u het daar:	☐	☐	☐	☐
26_2 Ik ben bang voor geweld of terrorisme	☐	☐	☐	☐
26_3 Ik ben bang voor de toekomst van mijn kinderen	☐	☐	☐	☐
26_4 Ik ben bang voor openlijke conflicten tussen etnische groepen	☐	☐	☐	☐
26_5 Ik voel mij succesvol in het leven. Bent u het daar:	☐	☐	☐	☐
26_6 Ik ben tevreden over mijn leven	☐	☐	☐	☐
26_7 Ik heb voldoende controle over mijn leven	☐	☐	☐	☐
26_8 Ik ben tevreden over mijn inkomen	☐	☐	☐	☐
26_9 Ik krijg minder kansen dan anderen om iets te bereiken in het leven	☐	☐	☐	☐
26_10 Ik voel mij wel eens gediscrimineerd	☐	☐	☐	☐
26_11 Ik voel mij door mijn afkomst wel eens achtergesteld bij andere bevolkingsgroepen	☐	☐	☐	☐

Ten slotte wil ik nog enkele achtergrondgegevens van u noteren.

V26 Woont u in een ... ?

- 1 etagewoning (boven of benedenwoning)
- 2 flat / maisonnette
- 3 eengezinswoning (tussenwoning of hoekwoning)
- 4 bejaardenhuis of verzorgingstehuis
- 5 seniorenwoning of aanleunwoning
- 6 woonboot, woonwagen
- 7 kamerbewoning
- 8 anders, namelijk _____
- 9 weet ik niet, geen antwoord

V27 Hoeveel jaar woont u in deze woning?

--	--	--	--

V28 Wat is uw leeftijd?

--	--	--	--

V29 Uit hoeveel personen bestaat uw huishouden (inclusief uzelf)?

--	--	--	--

V30 Hoe is uw huishouden samengesteld?

- 1 alleenstaand
- 2 (echt)paar zonder thuiswonende kind(eren)
- 3 (echt)paar met thuiswonende kind(eren)
- 4 éénouder gezin
- 5 anders, namelijk _____
- 6 weet niet, geen antwoord

V31 Wat is de belangrijkste bron van inkomsten voor uw huishouden?

- 1 loon
- 2 uitkering
- 3 AOW/pensioen
- 4 anders, namelijk _____
- 5 wil niet zeggen
- 6 weet ik niet

V32 Wilt u aangeven hoe hoog uw (gezamenlijk) netto inkomen per maand ongeveer is?

- 1 minder dan 900 euro per maand
- 2 900-1300 euro per maand
- 3 1300-2000 euro per maand
- 4 meer dan 2000 euro per maand
- 5 wil niet zeggen
- 6 weet ik niet

V33 Wat is de hoogste opleiding die u heeft genoten?

- 1 alleen lagere school
- 2 middelbare school (LBO, MAVO, VMBO)
- 3 middelbare school (HAVO, VWO, Gymnasium)
- 4 MBO
- 5 HBO, WO
- 6 anders, namelijk _____
- 7 weet niet, geen antwoord

V34 Wat is uw hoofdbezigheid overdag?

- 1 betaald werk
- 2 vrijwilligerswerk
- 3 student, scholier
- 4 huisvrouw, huisman
- 5 werkloos, AWW, WAO
- 6 pensioen
- 7 kunstenaar
- 8 anders, namelijk _____
- 9 weet niet, geen antwoord

V35 Wat is uw geboorteland?

- 1 Nederland
- 2 Suriname
- 3 Antillen, Aruba
- 4 Turkije
- 5 Marokko
- 6 Europa (inclusief voormalige Sovjet-Republieken)
- 7 VS, Canada, Australië, Nieuw Zeeland, overig Oceanië, Japan, Indonesië, Nederlands Indië
- 8 overig Azië, overig Midden- en Zuid-Amerika, overig Afrika
- 9 (onbekend) geen antwoord

V36 Wat is het geboorteland van uw moeder?

- 1 Nederland
- 2 Suriname
- 3 Antillen, Aruba
- 4 Turkije
- 5 Marokko
- 6 Europa (inclusief voormalige Sovjet-Republieken)
- 7 VS, Canada, Australië, Nieuw Zeeland, overig Oceanië, Japan, Indonesië, Nederlands Indië
- 8 overig Azië, overig Midden- en Zuid-Amerika, overig Afrika
- 9 (onbekend) geen antwoord

V37 Wat is het geboorteland van uw vader?

- 1 Nederland
- 2 Suriname
- 3 Antillen, Aruba
- 4 Turkije
- 5 Marokko
- 6 Europa (inclusief voormalige Sovjet-Republieken)
- 7 VS, Canada, Australië, Nieuw Zeeland, overig Oceanië, Japan, Indonesië, Nederlands Indië
- 8 overig Azië, overig Midden- en Zuid-Amerika, overig Afrika
- 9 (onbekend) geen antwoord

V38 Bent u een ...

- 1 man
- 2 vrouw

Bijlage 3 Samenvatting interviews professionals

Rapportage op hoofdlijnen interviews professionals Oud-Zuid

In totaal is gesproken met 16 professionals. De meesten van de geïnterviewde professionals zijn werkzaam voor de Diamantbuurt (7), gevolgd door de Hoofddorppleinbuurt (3) en de Apollobuurt (3). Een aantal professionals is werkzaam in het volledige stadsdeel (3) en dus in die hoedanigheid betrokken bij één of meer van de onderzochte buurten. De functies van de professionals zijn gebiedsmanagers op het stadsdeelkantoor, opbouwwerkers, winkelstraatmanagers, jeugd- en jongerenwerk, welzijnswerkers. Sommigen hebben in meerdere buurten gewerkt en kunnen dan over meerdere buurten hun mening geven.

De professionals geven aan dat de drie buurten alle hun eigen charme hebben. De Apollobuurt is een zeer welvarende buurt met alleen koopwoningen en zeer draagkrachtige bewoners. De Hoofddorppleinbuurt wordt beschreven als een knusse buurt met een grote diversiteit aan bewoners. Deze buurt bestaat voor een deel uit koop- en een deel uit huurwoningen. De Diamantbuurt wordt beschreven als een gezellige, levendige buurt maar sociaal- economisch zwak.

Apollobuurt

De Apollobuurt is een zeer welvarende buurt. Misschien wel de meest welvarende van Amsterdam. Het is volgens de professionals een heel rustige, schone en veilige buurt. Desgevraagd is het voor de professionals lastig om problemen te noemen die in de buurt spelen. Af en toe vindt er een afrekening in het criminele circuit plaats. Die hebben het gevoel van onveiligheid niet verhoogd. Bewoners zien dit als incidenten en een 'ver van hun bed show'. Ze hebben niet het gevoel dat het hen ook zou kunnen gebeuren.

Sommige bewoners van de Apollobuurt hebben af en toe last van de aanwezige scholen in de buurt. Dit betreft dan voornamelijk lawaai van brommers en achtergelaten snoeppapiertjes en dergelijke.

In de Apollobuurt wonen weinig allochtonen. Er is dan ook geen sprake van groeps-

vorming. Ook niet binnen de autochtone gemeenschap. Het is een heel homogene buurt.

Een respondent geeft wel aan dat het hem opvalt dat de joodse mensen in de buurt hun expliciet joodse symbolen wat minder zichtbaar hebben gemaakt en wat meer naar binnen hebben gehaald.

Een andere respondent zegt dat verborgen armoede ook een probleem is dat in de buurt voorkomt. Hierbij gaat het om ouderen die net hun vaste lasten kunnen betalen en verder niets meer.

Hoofddorppleinbuurt

De Hoofddorppleinbuurt wordt door de professionals beschreven als een veilige en vrij schone buurt. De buurt is er de laatste 10 jaar erg op vooruit gegaan. De oorzaak die de professionals daarvoor geven is dat veel huurwoningen na renovatie koopwoning zijn geworden. Er wonen veel tweeverdieners, gezinnen met kinderen, ouderen en allochtonen/ immigranten uit alle delen van de wereld. De buurt is niet echt rijk maar ook niet arm. Het is volgens de professionals een 'echt gezellig buurtje'.

Ondanks de diversiteit van bewoners leeft men goed samen. Er is niet heel frequent contact tussen de bewoners maar het contact is er wel en er is een goede verstandhouding.

Ook is er een hoge mate van sociale controle in de buurt. De knusse sfeer en de sociale controle wordt met name toegeschreven aan de manier van ondernemen in de buurt. De Hoofddorppleinbuurt is één van de weinige buurten in Amsterdam waar het winkelaanbod grotendeels bestaat uit zelfstandige ondernemers. 'Hier komen de bewoners nog bij de slager, de bakker en de groenteboer in plaats van een supermarktketen', zegt één van de respondenten. De ondernemers kennen de bewoners en weten hoe het met de kinderen gaat. Dit houdt de buurtbewoners betrokken bij hun eigen buurt.

In de Hoofddorppleinbuurt heeft men relatief weinig overlast van jongeren. Er zijn wel jeugdgroepjes in de buurt maar die veroorzaken geen grote problemen. Een respondent zegt dat er één groep is die wel overlast veroorzaakt. Volgens deze respondent zit de politie daar bovenop en wordt het daardoor wel minder. Een andere respondent geeft aan dat er tot een paar jaar geleden wel overlast was van jongeren. Dit werd deels veroorzaakt door een opvanghuis voor probleemjongeren in de buurt. Waarbij de jongeren die in het huis verbleven niet de overlast veroorzaakten maar hun vrienden die op bezoek kwamen. Dat opvanghuis is nu verdwenen. Voor een ander deel werd dit veroorzaakt door jongeren uit de buurt die zich verveelden. Daar zijn voorzieningen voor gekomen waardoor dat sterk verminderd is. Eén van die voorzieningen is de Fit-Inn waar jongeren kunnen sporten, lessen kunnen volgen of gewoon bij elkaar kunnen komen.

De allochtonen in de buurt zijn volgens de professionals niet als groep te identificeren. Zo wordt er over het algemeen door autochtonen en allochtonen in de buurt niet tegen elkaar aangekeken. Hoewel een aantal Nederlanders in de buurt wel geneigd is tot wij- zij denken. Daarnaast geeft één van de professionals aan

dat een deel van de allochtone ondernemers zich niet wil aansluiten bij de ondernemersvereniging, maar zij weet niet wat daar precies de reden voor is.

In de buurt wordt sinds vorig jaar een jaarlijks 'wereldfeest' gehouden. Hierbij presenteren alle bewoners graag hun eigen cultuur en daar wordt door andere bewoners met interesse op gereageerd. De verschillende professionals benoemen dit allen als een groot succes.

De professionals geven aan dat het belangrijk is dat de dorpse sfeer in de buurt behouden blijft. Sommigen spreken daar hun zorgen over uit. Veel van de zelfstandige ondernemers gaan binnen nu en vijf jaar met pensioen en hebben geen opvolgers. Eén van de respondenten zegt dat het niet goed zou zijn voor de buurt als daar grotendeels allochtone ondernemers voor terug zouden komen. Een ander zegt dat de komst van supermarktketens een negatieve invloed zou hebben. De professionals zijn het er in ieder geval over eens dat de mix van zelfstandige ondernemers bewaakt moet worden omdat dit zorgt voor een dorpse sfeer met een grote saamhorigheid.

Diamantbuurt

De geïnterviewde professionals die werkzaam zijn in de Diamantbuurt zijn geneigd de 'mediahype' van twee jaar geleden te nuanceren. Hoewel zeker sprake is van problemen is de Diamantbuurt ook een erg leuke, levendige buurt waar altijd wat te doen is. Volgens de professionals is dit ook de reactie van veel van de bewoners. Ze betreuren het dat er in de media geen ruimte is geweest voor positieve geluiden over de buurt.

Daarnaast spelen vele van de problemen ook elders in Amsterdam en Nederland. Zoals één van de respondenten zei: 'Overall wordt wel eens een steen door een ruit gegooid maar in de Diamantbuurt komt het op de voorpagina van de Telegraaf'.

Aanpak jongerenoverlast in de Diamantbuurt

Het gaat volgens de meeste respondenten thans redelijk goed met de Diamantbuurt. Er zijn heel veel initiatieven ontplooid die de problemen die er zijn verminderd hebben of aan het verminderen zijn. Vooral op het tegengaan van de overlast van jongeren is en wordt veel gedaan. Alle jongeren zijn in kaart gebracht. Een samenwerkingsteam houdt zich daarmee bezig: het team 'Jeugd en Veiligheid'. Dat is een samenwerking van de politie, bureau jeugdzorg en andere betrokken instanties. Zij volgen jongeren en grijpen in waar nodig. Daarnaast is er een mentortraject opgestart waarbij jongeren één keer per week een gesprek hebben met een vrijwilliger die dan extra aandacht aan hun schoolcarrière en ambities schenkt.

De geïnterviewde professionals geven allen aan dat het voor veel van de Marokkaanse jongeren erg lastig is hun eigen identiteit te vinden. Veel van de jongeren hebben nog eerste generatie ouders. Uit respect moeten zij zich conformeren aan hun ouders, maar ondertussen zouden ze graag Nederlander willen zijn. Velen twijfelen zelfs of ze wel moslim willen zijn maar durven daar vaak niet over te praten, vertelt een respondent van het jeugd- en jongerenwerk.

Verder is de betrokkenheid van de ouders bij de Marokkaanse jeugd volgens de

respondenten te gering. Ook hierop worden allerlei projecten georganiseerd om de betrokkenheid te verhogen. Zo kunnen ouders opvoedingsondersteuning krijgen, spreekt jeugd- en jongerenwerk met hen over het belang van opleiding en wordt het volgen van taalcursussen door de ouders extra gestimuleerd. Daarnaast zijn er afspraken met de ouders gemaakt dat als hun zoon om een bepaalde tijd niet thuis is dat ze hem gaan zoeken.

Bepaalde groepen in de Diamantbuurt voelen zich benadeeld door de Nederlandse maatschappij. Ook hierbij gaat het voornamelijk om Marokkaanse jongeren. Zij voelen zich vaak buitengesloten en dat uit zich in vervelend gedrag. Veel van de respondenten geven aan dat zij ook daadwerkelijk minder kansen hebben dan Nederlandse jeugd. Professionals van het jeugd- en jongerenwerk benadrukken dat het heel belangrijk is dat jongeren niet de slachtofferrol kiezen maar gebruik maken van de kansen die ze wel hebben. Zij ontwikkelen veel initiatieven om dat te bewerkstelligen.

Omgang tussen bevolkingsgroepen in de Diamantbuurt

De verschillende bevolkingsgroepen in de buurt gaan volgens de professionals redelijk goed met elkaar om. Er zijn wel eens spanningen tussen bevolkingsgroepen, maar ook dat valt volgens de professionals wel mee. Het gaat dan meestal om Marokkaanse jongeren die zich misdragen, niet echt om twee bevolkingsgroepen die tegenover elkaar staan.

Enkele professionals denken wel dat er tussen de bevolkingsgroepen een bepaalde mate van wij- zij denken is. Vooral ten opzichte van moslims. Eén van de professionals geeft aan dit te zien als een mondiaal probleem. Zij denkt dat moslims over de hele wereld veel te snel aangezien worden voor terroristen.

Twee respondenten zeggen een vorm van polarisatie te signaleren binnen de moslimgemeenschap: de liberalen versus de conservatieven. 'De conservatieven proberen via de ontevredenheid hun moskee te vullen. Ook worden er door de groep conservatieven radicale pamfletten verspreid'. De desbetreffende respondenten maken zich zorgen om de mate van radicalisering van deze groep. (NB In de bewonersenquête is gevraagd naar polarisatie binnen bevolkingsgroepen, de resultaten geven geen nadere ondersteuning voor dit verschijnsel.)

Een andere respondent bevestigt het bovenstaande maar beperkt het tot de Marokkaanse gemeenschap. Hij noemt de Marokkaanse oudercommissie als conservatief medium dat nogal negatief is over de Nederlandse samenleving. Zij faciliteren de buurt maar met een eigen belang.

Er is de laatste jaren volgens de professionals veel veranderd in de manier waarop men met elkaar omgaat in de Diamantbuurt. De betrokkenheid van de inwoners bij de buurt is vergroot. De bewoners zijn ook veelvuldig betrokken bij het maken van plannen. Dit heeft duidelijk zijn vruchten afgeworpen.

Ondanks dat de professionals aangeven dat het veel beter gaat met de buurt, spreken zij wel hun zorgen uit. Velen vrezen dat alleen de symptomen van de problemen aangepakt worden en niet de problemen zelf. De armoede, werkloosheid, grote gezinnen in kleine woningen en de niet rooskleurige toekomst voor de jongeren blijven bestaan.

Algemeen

Veel van de geïnterviewde professionals geven aan, sprekend over welke buurt dan ook, dat er meer uitwisseling zou moeten plaatsvinden tussen en binnen de buurten. Binnen het stadsdeel zouden de bewoners van verschillende buurten veel aan elkaar kunnen hebben. Een groot deel van de professionals geeft aan dat polarisatie voorkomen kan worden door verschillende mensen met elkaar in contact te brengen.

Een aantal respondenten is van mening dat de openbare ruimte op zo'n manier ingericht moet worden dat dit bewerkstelligd kan worden. Ouderen en jongeren zouden samen gebruik moeten kunnen maken van de openbare ruimte zonder dat de één zich bedreigd voelt door de ander.

Een aantal concrete ideeën die geopperd worden zijn de volgende. De bedrijven in het zuidelijke deel van het stadsdeel zou stageplekken kunnen bieden aan jongeren uit het stadsdeel. Ook zou er een manier gevonden kunnen worden om het potentieel van de bewoners van de Apollobuurt aan te wenden om een buurt als de Diamantbuurt te verbeteren. Een ander idee van één van de respondenten is om subsidies vooral toe te kennen aan gemengde activiteiten.

Voorlopige conclusies

Concluderend zijn in de Apollobuurt de risicofactoren voor polarisatie, zoals die in dit onderzoek benoemd zijn, vrijwel afwezig. In de Hoofddorppleinbuurt zijn betrekkelijk weinig risicofactoren aanwezig (negatief wij-zij denken) en een groot aantal beschermende factoren (hoge sociale cohesie, goede huisvesting, geen groepsvorming). Wel moeten deze beschermende factoren bewaakt worden.

In de Diamantbuurt is een groot aantal risicofactoren aanwezig (sociaal- economisch zwak, achterblijvende schoolprestaties en andere problemen van jongeren, maatschappelijk onbehagen). Daartegenover staan initiatieven om de beschermende factoren te vermeerderen (sociale cohesie vergroten, perspectieven van jongeren verbeteren). De opgestarte projecten dienen voldoende uitgebouwd en ondersteund te worden. Wel is aandachtspunten het gesignaleerde wij-zij denken tussen bevolkingsgroepen (met name t.o.v. moslims).

Colofon

opdrachtgever	Stadsdeel Oud-Zuid Amsterdam
auteurs	Prof. dr. J.C.J. Boutellier Drs. R. van Wonderen Drs. S.O. Tan Drs. I. de Groot Dr. S.M.A. Nieborg
tekstcorrectie	I. Linse
omslag	Grafitall, Valkenswaard
basisontwerp binnenwerk	Gerda Mulder BNO, Oosterbeek
opmaak	Drukkerij Regeer, Dongen
uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht telefoon 030-2300799 telefax 030-2300683 e-mail secr@verwey-jonker.nl website www.verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

Behalve via deze site kunt u producten bestellen door te mailen naar verwey-jonker@adrepak.nl of faxen naar 070-359 07 01, onder vermelding van de titel van de publicatie, uw naam, factuuradres en afleveradres.

ISBN 978-90-5830-257-1

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2007

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.